

T.C.
İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

**DOĞU AKDENİZ ENERJİ KEŞİFLERİNİN
BÖLGEYİ JEOPOLİTİK VE JEOSTRATEJİK
AÇIDAN DEĞİŞTİRME POTANSİYELİ**

Yüksek Lisans Tezi

FADİME AYCA CEYLAN

İZMİR-2018

T.C.
İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

DOĞU AKDENİZ ENERJİ KEŞİFLERİNİN
BÖLGEYİ JEOPOLİTİK VE JEOSTRATEJİK
AÇIDAN DEĞİŞTİRME POTANSİYELİ

Yüksek Lisans Tezi

FADİME AYCA CEYLAN

DANIŞMAN: Doç. Dr. NESRİN DEMİR

İZMİR-2018

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “DOĞU AKDENİZ ENERJİ KEŞİFLERİNİN BÖLGEYİ JEOPOLİTİK VE JEOSTRATEJİK AÇIDAN DEĞİŞTİRME POTANSİYELİ” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmıő olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

...../...../2018

FADİME AYCA CEYLAN

TS EN ISO
9001:2015

T.C.
İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

TEZ/PROJE SINAVI TUTANAK FORMU

Dok. No: FR/604/21

İlk Yayın Tar.: 03.10.2017

Rev. No/Tar.: 00/..

Sayfa 1 / 1

GÖNDEREN : Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Başkanlığı

GÖNDERİLEN : Sosyal Bilimler Enstitüsü

Anabilim Dalımız Yüksek Lisans / Doktora Programı öğrencisi Fadime Ayca CEYLAN ile ilgili Tez/Proje Sınav Tutanağı aşağıdadır.

Tarih:

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Başkanı

Sayı :

İmza

Pr. Dr.
Mehmet Bülent
Uludağ

SINAV TUTANAĞI

Tez/Proje Sınav Jürimiz tarafından incelenen DOĞU AKDENİZ ENERJİ REZERVLERİ: FIRSATLAR VE TEHDİTLER başlıklı yüksek lisans / doktora tezi ile ilgili olarak jürimiz 02.05.2017 tarihinde toplanmış ve adı geçen öğrenciyi Tez/Proje Sınavına tabi tutmuştur. Sınav sonucunda adayın tezi hakkında OYÇOKLUĞU/OYBİRLİĞİ ile aşağıdaki karar verilmiştir.

KABUL

Kabul Edilen Yüksek Lisans / Doktora tezi:

- i) Bilime yenilik getirmiştir
- ii) Yeni bir bilimsel yöntem geliştirmiştir
- iii) Bilinen bir yöntemi yeni bir alana uygulamıştır
- iv) Uygulama yapmıştır (sadece Yüksek Lisans'ta geçerlidir)

RED

DÜZELTME *

Tez Sınav Jürisi	Unvanı ve Adı Soyadı
Tez Danışmanı	Doç. Dr. Nesrin DEMİR
Üye	Prof. Dr. Mehmet Bülent ULUDAĞ
Üye	Doç. Dr. İ. Alper ARISOY
Üye	
Üye	

Eki : Tez Değerlendirme Formu (Her bir jüri için).

* Tez sınavında düzeltme kararı verilmesi halinde jüri tarafından öngörülen düzeltmelere ilişkin bir jüri raporu eklenmelidir. Düzeltmeler için Ek süre her defasında en fazla yüksek lisans öğrencileri için 3 ay, doktora öğrencileri için 6 aydır.

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

DOĞU AKDENİZ ENERJİ KEŞİFLERİNİN BÖLGEYİ JEOPOLİTİK VE JEOSTRATEJİK AÇIDAN DEĞİŞTİRME POTANSİYELİ

Fadime Ayca CEYLAN

İzmir Katip Çelebi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Afrika, Asya ve Avrupa kıtalarının kavşak noktası olan Doğu Akdeniz bölgesi ilk çağlardan beri önemli göç ve ticaret yollarını bünyesinde ihtiva etmiştir. Doğu Akdeniz, sanayi devrimi sonrasında, dünyanın en zengin enerji rezervlerine sahip Ortadoğu ve Kafkaslara olan coğrafi yakınlığı sebebiyle önemli bir enerji koridoru haline gelmiştir. Uzun zamandır bölgenin kıyı ötesi alanlarında varlığı tartışılan hidrokarbon rezervlerinin varlığının kanıtlanması ise bölgeye enerji merkezi olma potansiyeli kazandırmıştır.

Bölge, sahip olduğu nitelikler sebebiyle, keşfedilen rezervlerin çıkarılması ve küresel piyasaya ihraç edilmesi hususlarında çeşitli zorluklarla karşılaşılmasının yanında sağladığı/sağlayacağı avantajlar neticesinde çeşitli fırsatlar barındırmaktadır. Bu doğrultuda çalışmanın amacı bölgede meydana gelen değişimler ışığında hidrokarbon rezervlerinin yarattığı tehdit ve fırsatların belirlenerek, bölge jeopolitiğine olası etkilerinin değerlendirilmesidir.

Bu tezde Doğu Akdeniz'in sahip olduğu önem coğrafi, jeolojik ve tarihsel açıdan ele alınmıştır. Bölgenin enerji rezervi keşifleri sonrası kazandığı enerji merkezi olma potansiyeli ise jeopolitik teoriler, güvenlik teorileri ve bölgede yaşanan deniz yetki alanı uyuşmazlıkları kapsamında değerlendirilmiştir. Son olarak belirlenen tehdit ve

fırsatlar doğrultusunda, hidrokarbon keşiflerinin bölgeye olası etkileri değerdendirilmiştir.

Sonuç olarak, keşfi gerçekteşen hidrokarbon rezervlerinin ticari hale getirilmesinde yaşanan sorunların, ticari ve siyasi bölgesel iş birliği çerçevesinde çözüme ulaştırılabileceği öngörölmüştür. Ancak rezervlerin kısıtlılığının bölgede derinleşmiş olan sorunların çözümünü sağlayabilecek kapasitede olmaması ve uluslararası sistemin çeşitli aktörlerinin çatışan çıkarları, bölgesel istikrarı ve iş birliğini bölgede gerçekteşecek yeni keşiflere bağımlı kılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Doğu Akdeniz, Tehdit ve Fırsat, Hidrokarbon, Bölgesel İstikrar, Enerji, Jeopolitik, Jeostrateji.

ABSTRACT

Master Thesis

THE POTENTIAL OF CHAGING IN EASTERN MEDITERRANEAN ENERGY EXPLORATION IN TERMS OF GEOPOLITIC AND GEOSTRATEGIC

Fadime Ayca CEYLAN

İzmir Katip Çelebi University

Graduate School of Social Sciences

Department of International Relations Programme

The Eastern Mediterranean region, which is the intersection point of Africa, Asia and European continent, has included important migration and trade routes since the first ages. Eastern Mediterranean has become an important energy corridor because of its geographical proximity to the Middle East and Caucasus, which has the world's richest energy reserves after the Industrial Revolution. Proving the existance of hydrocarbons reserves which have been discussed in the offshore areas of the region for long time has giiven the region the potential to become an energy hub.

Because of the qualifications that the region possesses, there are various opportunities as a result of the advantages that provides or will provide besides various diffuculties encountered in the extrection of the discovered reserves and the exportation to the global market. Purpose of working in this direction is determining the potential threates and opportunities created by hydrocarbons reserves and the possible effects on geopolitics of the region in the light of the changes in the objective region.

In this thesis, the significance of the Eastern Mediterranean has been taken into consideration from geopolitical, geological and historical part of view. Potential to

become an energy center after the discovery of boiler energy reserves are evaluated within geopolitical theories, security theories and maritime jurisdiction disputes.

As a result, it is foreseen that the problems of commercializations of the hydrocarbons reserves that are consequently discovered can be solved within the framework of political and commercial regional business associations. But the lack of reserves are not the capacity to resolve the deeping problems in the region and the overlapping interests of the various actors of international system make it dependent on regional stability and business union to be realized the region.

Keywords: Eastern Mediterranean, Threat and Opportunity, Hydrocarbon, Regional Stability, Energy, Geopolitic, Geostrategic.

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ.....	ii
TEZ SINAV TUTANAĞI.....	iii
ÖZET.....	vi
ABSTRACT.....	viii
İÇİNDEKİLER	vi
Tablolar Listesi.....	xiii
Şekiller Listesi.....	xiv
Grafikler Listesi	xv
Kısaltmalar Listesi	xvi
ÖNSÖZ	xviii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

DOĞU AKDENİZ'İN ÖNEMİ

1.1.DOĞU AKDENİZ COĞRAFYASI VE BÖLGENİN TARİHSEL ÖNEMİ.....	5
1.1.1.Doğu Akdeniz'in Fiziki ve Siyasi Coğrafyası	5
1.1.2. Doğu Akdeniz Tarihi ve Önemi.....	7
1.2. DOĞU AKDENİZ'İN JEOLJİSİ VE JEOPOLİTİĞİ	10
1.2.1. Doğu Akdeniz Jeolojisi ve Bölgenin Hidrokarbon Rezervleri	11
1.2.1.1.Doğu Akdeniz Jeolojisi.....	11
1.2.1.2. Doğu Akdeniz Hidrokarbon Rezervleri ve Önemi.....	13
1.2.2. Jeopolitik kavramı.....	18
1.2.2.1. Doğu Akdeniz Jeopolitiğini Değiştiren Önemli Olaylar.....	19

1.2.2.1.1.Ortadoğu Petrolünün Keşfi	19
1.2.2.1.2.İsrail'in Kuruluşu ve Arap-İsrail Savaşları	21
1.2.2.1.3. 1956 Süveyş Krizi	24
1.2.2.1.4.Petrol ve Doğalgaz Boru Hatları	27
1.2.2.1.5. Kıbrıs Sorunu	29
1.2.2.1.6. Doğu Akdeniz Hidrokarbon Rezervlerinin Keşfi	32
1.2.2.1.7. Arap Baharı	33

İKİNCİ BÖLÜM

DOĞU AKDENİZ ENERJİ-POLİTİĞİ

2.1. DOĞU AKDENİZ'İN JEOPOLİTİK TEORİLER AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	34
2.1.1. Enerji Jeopolitiği	34
2.1.2. Jeopolitik Hakimiyet Teorileri Kapsamında Doğu Akdeniz'in Değerlendirilmesi	36
2.1.2.1. Deniz Hakimiyet Teorisi	36
2.1.2.2. Kara Hakimiyet Teorisi	38
2.1.2.3. Kenar Kuşak Teorisi	39
2.1.2.4. Hava Hakimiyeti Teorisi	40
2.1.2.5. Büyük Satranç Tahtası Teorisi	41
2.2. DOĞU AKDENİZ ENERJİ GÜVENLİĞİNİN GÜVENLİK TEORİLERİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	41
2.2.1. Güvenlik Kavramı ve Enerji Güvenliği	42
2.2.1.1. Kavramsal Olarak Güvenlik	42
2.2.1.2. Enerji Güvenliği	43
2.2.1.2.1. Realist Kuram	45
2.2.1.2.2. Neorealist Kuram	47
2.2.1.2.3. Liberal Kuram	49

2.2.1.2.4. Neoliberalist Kuram	50
2.2.1.2.5. İnşacı Kuram	52
2.2.1.2.6. Eleştirel Kuram	53
2.3. DOĞU AKDENİZ'İN MÜNHASIR EKONOMİK BÖLGE ALANLARI VE DENİZ YETKİ ALANLARI UYUŞMAZLIĞI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	54
2.3.1. Kıta Sahaneliği	54
2.3.2. Münhasır Ekonomik Bölge	57
2.3.2.1. Doğu Akdeniz MEB Alanları ve Deniz Yetki Alanı Uyuşmazlıkları	59
2.3.2.1.1. Türkiye-Yunanistan-Kıbrıs	60
2.3.2.1.2. Lübnan-İsrail-Filistin	66
2.3.2.2.3. Mısır-Kıbrıs-İsrail	69
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
DOĞU AKDENİZ HİDROKARBON REZERVLERİNE YÖNELİK TEHDİTLER VE FIRSATLAR	
3.1. DOĞU AKDENİZ HİDROKARBON REZERVLERİNE YÖNELİK TEHDİTLER.....	72
3.1.1. Arap-İsrail Çatışmaları	72
3.1.2. Suriye İç Savaşı	75
3.1.3. ABD Ve Rusya'nın Çatışan Çıkarları	77
3.1.4. Kıbrıs Sorunu	80
3.1.5 Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlıkları	81
3.2. DOĞU AKDENİZ HİDROKARBON REZERVLERİNİN YARATTIĞI FIRSATLAR	83
3.2.1. Rezerv Ülkeler Açısından	83
3.2.2. Bölge Aktörleri Açısından	85
3.2.2.1. Boru Hatları ve Ülkeler Açısından	85

3.2.2.2. Hedef Pazarlar Açısından.....	88
3.2.3. Bölgesel İşbirliğine Yönelik Fırsatlar	90
SONUÇ	93
KAYNAKÇA.....	102

Tablolar Listesi

Tablo 1. Doğu Akdeniz’de Varlığı Tahmin Edilen Hidrokarbon Rezerv Miktarları	13
Tablo 2. Keşfi Gerçekleşen Doğu Akdeniz Hidrokarbon Rezerv Bölgeleri, Miktarları ve Üretime Geçiş Yılları	15
Tablo 3. Petrol Üreten Bazı Ülkelerin Rezervlerinin Tepe Noktasına Ulaştığı Yıllar	17
Tablo 4. AB’nin Doğalgaz İhracat Miktarları	79

Şekiller Listesi

Şekil 1. Dünya Vektörel Haritasında Doğu Akdeniz'in Yeri	6
Şekil 2. Bölge Devletlerinin Siyasi Sınırlarını Gösterir Harita.....	7
Şekil 3. Doğu Akdeniz'in Yüzey Şekillerini Gösterir Harita	12
Şekil 4. Doğu Akdeniz'de Tespit Edilen Hidrokarbon Rezervleri Haritası.....	14
Şekil 5. Doğu Akdeniz'e Ulaşan Boru Hatları.....	28
Şekil 6. BMDHS'ne Göre Deniz Yetki Alanı Sınırları.....	58
Şekil 7. Yunanistan-Türkiye-Kıbrıs Deniz Yetki Alanı Uyuşmazlık Bölgelerini Gösterir Harita.....	63
Şekil 8: TPAO'nun Arama Ruhsat Sahaları.....	64
Şekil 9. Lübnan-İsrail-Filistin Arasında Kalan Bölgedeki Hidrokarbon Sahaları.....	67
Şekil 10. Lübnan-İsrail Deniz Yetki Alanı Uyuşmazlığını Gösterir Harita	68
Şekil 11. Lübnan'ın Parsel Sahalarını Gösterir Harita.....	69
Şekil 12. Mısır Kıyı Ötesi Parsel Sahalarını Gösterir Harita	70
Şekil 13. Kıbrıs Etrafındaki Gaz Rezervleri Ve Kıbrıs'ın Sahip Olması Gereken MEB Alanı.....	82
Şekil 14. Doğu Akdeniz Boru Hattı Projeleri	86

Grafikler Listesi

Grafik 1. Dünya Enerji Tüketiminin Yıllara Göre Dağılımı (1995-2035)..... 16

Kısaltmalar Listesi

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BM	: Birleşmiş Milletler
BMDHS	: Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi
BMGK	: Birleşmiş Milletler Genel Kurulu
BP	: British Petroleum
CMEC	: Cyprus Ministry of Energy / Kıbrıs Enerji Bakanlığı
D	: Doğu
EİA	: U.S. Energy Information Administration/ ABD Enerji Bilgi Yönetim İdaresi
EOKA	: Ethniki Organosis Kypriou Agoniston /Kıbrıslıların Millî Mücadele Örgütü
FKÖ	: Filistin Kurtuluş Örgütü
ft³	: Fitküp
GKRY	: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
IFP	: Fransız Devlet Petrol Enstitüsü
JNEPC	: Jordan National Electric Power Company / Ürdün Ulusal Elektrik Şirketi
K	: Kuzey
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
km.	: Kilometre
KTFD	: Kıbrıs Türk Federe Devleti
LNG	: Sıvılaştırılmış Doğalgaz
M.Ö.	: Milattan Önce
M.S.	: Milattan Sonra

m³	: Metreküp
MEB	: Münhasır Ekonomik Bölge
MPEU	: Mission of Palestine to the EU / AB'nin Filistin Misyonu
mt.	: Metre
NATO	: North Atlantic Treaty Organization / Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
OPEC	: Organization of the Petroleum Exporting Countries / Petrol İhraç Eden Ülkeler
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TASAM	: Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi
TPAO	: Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı
UAD	: Uluslararası Adalet Divanı
UNIC	: Birleşmiş Milletler Enformasyon Merkezi
USGAM	: Uluslararası Strateji Ve Güvenlik Araştırmaları Merkezi
VEC	: Vasilikos Energy Center/ Vasilikos Enerji Merkezi
yy.	: Yüzyıl

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın her aşamasında bilgi ve tecrübeleri ile bana yol gösteren ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen danışmanım İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Öğretim Üyesi Doç. Dr. Nesrin DEMİR'e teşekkürü borç bilirim. Ayrıca Avrasya Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Öğretim Üyesi Prof.Dr. Khaladdin İBRAHİMLİ'ye ve İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi Dr. Öğr. Üyesi Osman TEKİR'e çalışmam süresinde bana verdikleri destek ve rehberlik için teşekkür ederim.

Yoğun çalışmalarım sırasında bana sabırla yaklaşan, sevgisini, desteğini ve rehberliğini hiçbir zaman esirgemeyen kıymetli aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

FADİME AYCA CEYLAN

GİRİŞ

Enerji tarihin her döneminde insanların yaşamlarını devam ettirebilmesi için gereksinim duyduğu temel kaynaklardan olmuştur. Verimlilik oranı düşük çeşitli kaynak türlerinin kullanımından sonra petrolün kullanım yöntemlerinin çözümlenmiş olması ve diğer kaynaklara nazaran verimlilik oranını çok daha yüksek oluşturan devletleri hidrokarbon temelli kaynakların yoğun kullanımına yönlendirmiştir. Daha az kaynak sarfiyatı ile daha fazla verimin elde edilebilir hale gelmesi sanayi devriminin de lokomotifini oluşturmuştur.

Sanayi devrimi sonrası devletlerin gelişmeleri verimlilik oranı yüksek hidrokarbon rezervlerinin varlığı üzerine inşa edilmiştir. Bu süreçte devletlerin uluslararası sistemde güç elde etme aracı olarak kullandıkları enerji, yaşamsal gereklilik haline gelmiştir. Dolayısıyla enerjinin varlığı büyümeyi ve sistemde güç sahibi olmayı getirirken, yokluğu ekonomik durgunluk ve kaosa sebep olmuştur.

Devletler açısından hem hayatta kalma hem de sistemin güçlü bir aktörü olma olasılığı, doğrudan enerjiye sahip olmakla veya güzergahları kontrol altında tutmakla ilişkilidir. Enerjiye sahip olmanın yaşamsal hale gelmesi, devletleri kendi güvenliğini sağlamak amacıyla rezerv ihtiva eden bölgeler üzerinde hakimiyet kurmaya itmiştir.

Enerjiye sahip olan bölgelerin kontrolü kaynak varlığını sağlarken transfer sürecinde yaşanan sorunlar arz güvenliğinin sağlanması için güzergahların da kontrol altına alınması gerekliliğine neden olmuştur. Bu doğrultuda stratejik enerji koridorları, rezerv kaynakları kadar önemli hale gelmiştir.

Stratejik bir koridor niteliği taşıyan Doğu Akdeniz Bölgesinin Afrika, Asya ve Avrupa'nın kavşak alanı olarak stratejik önemi haizdir ve herhangi bir haritaya bakıldığı zaman dünya karasal alanlarının tam ortasında yer aldığı görülmektedir. Coğrafi konumu ve iklimsel özellikleri sebebiyle tarih boyunca bölge etrafında çeşitli medeniyetler gelişim göstermiştir. İlk çağlardan beri hegemonya savaşlarına tanıklık eden bölge, önemli göç ve ticaret yolu olmakla beraber, dünya üzerinde asimetrik

dağılıma sahip olan hidrokarbon kaynaklarına olan yakınlığı sayesinde stratejik bir enerji koridoru haline gelmiştir.

Yakın dönemde Doğu Akdeniz'in kıyı ötesi alanlarında keşfi gerçekleşen hidrokarbon rezervleri bölgeye enerji koridoru olmanın yanında enerji merkezi olma potansiyelini de kazandırmıştır. Doğu Akdeniz Bölgesinin sahip olduğu nitelikler sebebiyle, keşfedilen rezervlerin çıkarılması ve küresel piyasaya ihraç edilmesi hususlarında çeşitli zorluklarla karşılaşılmasının yanında sağladığı/sağlayacağı avantajlar neticesinde çeşitli fırsatlar barındırmaktadır.

Çalışmanın konusu devletlerin enerjiye atfettiği önem üzerinden belirlenmiştir. Teknolojik gelişmelere paralel olarak, asimetrik dağılıma sahip tükenebilir bir kaynak olan hidrokarbon enerji rezervlerine olan talep her geçen gün artış göstermektedir. Yaşanan talep artışına karşın mevcut kaynakların üretim hızlarının düşmesi ve yaşanan siyasal krizler sonucu, hem kaynakların birim fiyatlarında artış yaşanmıştır hem de enerji arz güvenliği tehlikeye düşen aktörler alternatif kaynak arama arayışına girmişlerdir. Enerji kaynaklarının birim fiyatlarındaki yükseliş daha önceki dönemlerde çıkarılması ve ticaretinin yapılması yatırım maliyetinin yüksekliği sebebiyle ekonomik açıdan uygun olarak değerlendirilmeyen sahalarda rezerv araştırmalarının başlamasına sebep olmuştur. Bu doğrultuda çalışmanın konusu gelişen teknoloji sayesinde düşen maliyetlerle beraber çıkarılabilir hale gelen Doğu Akdeniz kıyı ötesi rezervlerinin devletler arası ilişkiler üzerindeki etkisi olarak belirlenmiştir.

Doğu Akdeniz'de keşfi gerçekleşen hidrokarbon rezervleri, uzun zamandır göz ardı edilmeye çalışılan bölgesel sorunların yeniden devletlerin ana gündem maddesi haline gelmesine sebep olmuştur. Aktörler arası yaşanan sorunların çözümüne katkı sağlayabilme olasılığının yanında sorunların daha da derinleşmesine neden olma potansiyeli sebebiyle keşfi gerçekleşen rezervlerin yarattığı/yaratabileceği jeopolitik etki büyük önem taşımaktadır.

Bu sebeple çalışmanın amacı; Doğu Akdeniz'de meydana gelen değişimler ışığında hidrokarbon rezervlerinin yarattığı tehdit ve fırsatların belirlenerek, bölge jeopolitiğine olası etkilerinin değerlendirilmesidir.

Bu tez çalışmasında konuya ilişkin üç temel sınırlandırmaya gidilmiştir. Bunlardan ilki coğrafi sınırlandırma olarak yalnızca Doğu Akdeniz bölgesinin ele

alınacak olmasıdır. İkinci sınırlandırma coğrafi olarak sınırlandırılan bölgenin yalnızca kıyı ötesi alanlarının inceleme kapsamına alınmış olmasıdır. Üçüncü sınırlandırma ise enerji kaynağı olarak yalnızca hidrokarbon temelli kaynakların çalışmaya dahil edilmesiyle gerçekleştirilmiştir.

Çalışma sırasında sosyal bilimlerde yoğun olarak kullanılan literatür ve arşiv taraması çalışmalarının yanında, karşılaştırmalı analiz yöntemi kullanılmıştır. Konunun güncelliği sebebiyle ulaşılabilen en güncel kaynak ve verilerin kullanılmasına özen gösterilmiştir. Uluslararası kuruluşlar tarafından yayınlanan raporların yanı sıra çeşitli yayın organlarından elde edilen bilgilerden yararlanılmıştır

Bu çalışma giriş ve sonuç bölümü hariç üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; çalışmanın analiz konusu olan Doğu Akdeniz Bölgesinin önemi üzerinde durulmuştur. Bu doğrultuda bölgenin fiziki ve siyasi coğrafya açısından alanı belirlenerek, tarihsel açıdan sahip olduğu stratejik önem ele alınmıştır. Çalışmanın ana konusu olan hidrokarbon rezervlerine yönelik olarak bölgede gerçekleşen rezerv keşifleri ve miktarlarına yer verilerek, bölgenin jeopolitiğini değiştiren önemli olaylar kronolojik sıralamayla ele alınmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde; Doğu Akdeniz'in enerji-politiğine odaklanmıştır. Bu doğrultuda Doğu Akdeniz Bölgesi, jeopolitik hakimiyet teorileri ve enerji güvenliği teorileri kapsamında değerlendirilerek, bölgede gelişen olaylar neticesinde meydana gelen yetki alanı ve münhasır ekonomik bölge anlaşmazlıkları ele alınmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise; bölgenin kıyı ötesinde bulunan hidrokarbon rezervlerine yönelik tehdit ve fırsatlar belirlenmiştir. Bu doğrultuda literatür taraması yapılarak tespit edilen tehdit ve fırsatların bölge jeopolitiği üzerindeki etkileri ele alınmıştır.

Sonuç kısmında; mevcut rezervlerin veriminde yaşanan hızlı düşüşler sonucu gelecekte tükenmesi beklenen hidrokarbonların rezerv birim fiyatlarındaki artışa bağlı olarak, üretim maliyetinin nispeten daha yüksek olduğu Doğu Akdeniz gibi derin deniz rezervlerinin öneminin artacağı, bu doğrultuda Doğu Akdeniz'deki rezervlerin tespiti için uzun vadede daha fazla yatırım yapılacağı ve mevcut rezervlere yenilerinin eklenebileceği görülmüştür. Keşfi gerçekleşen rezerv sahalarından maksimum yarar sağlamanın anahtarının farklı devletlerin egemenlik alanlarında yer alan sahaların koordineli olarak geliştirilmesi olduğu görülmüştür. Mevcut rezervlerin uzun vadede

bölgede iş birliği, istikrar ve enerji arz güvenliğini sağlayabileceği ancak bölgenin kendi dinamiklerinden kaynaklı olarak yaşanan sorunların alt yapı geliştirme ve ticaret hususunda çeşitli engellere neden olduğu belirlenmiştir. Mevcut rezervlerin sınırlılığının derinleşmiş olan bölgesel sorunları çözmekte yetersiz kaldığı ve bölgesel sorunların çözümünün yeni rezerv keşiflerine bağlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

DOĞU AKDENİZ'İN ÖNEMİ

Doğu Akdeniz coğrafyası ve önemine odaklanan birinci bölüm iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda Doğu Akdeniz coğrafyasının dünya üzerindeki yeri ve tarihsel perspektiften önemine odaklanmıştır. İkinci kısımda ise çalışmanın ana konusunu oluşturan Doğu Akdeniz'deki hidrokarbon rezervlerinin keşfi, bölgenin jeolojik yapısı ekseninde açıklanarak rezervlerin mevcudiyetinin Hubbert Eğrisi kapsamında değerlendirilmesine ve Doğu Akdeniz jeopolitiğini değiştiren önemli olaylara odaklanmıştır.

1.1.DOĞU AKDENİZ COĞRAFYASI VE BÖLGENİN TARİHSEL ÖNEMİ

Üç büyük kıtanın birleştiği bölge olan Doğu Akdeniz'in sahip olduğu konum sebebiyle tarihin her döneminde büyük önemi haiz olmuştur. Önemli göç ve ticaret yolları üzerinde bulunmasıyla beraber, günümüzde kazandığı enerji merkezi olma potansiyeli de bölgenin bulunduğu konumun stratejik önemini artırıcı nitelik taşımaktadır. Bu doğrultuda öncelikle bölgenin coğrafi olarak dünya üzerindeki yeri, siyasi yapısı ve tarihsel bir bakış açısıyla sahip olduğu önem ele alınmıştır.

1.1.1.Doğu Akdeniz'in Fiziki ve Siyasi Coğrafyası

Dünya haritasına bakıldığı zaman Akdeniz bölgesinin dünyanın tam merkezinde olduğu görülmektedir. Anakanın merkezi olarak dikkatleri çeken bu bölge jeopolitik olarak da dünyanın ortasında yer almaktadır (Yıldız ve Yaşar, 2012: 17). Günümüzdeki kullanımı "mediterranean" olan kelime Türkçe diline Akdeniz olarak çevrilmiştir. Kelime esasen Latince kaynaklı adı "mediterraneus" kelimesinden gelmektedir. Etimolojik olarak kelime anlamına bakıldığı zaman "medius" kelimesi Türkçedeki "orta/arasında" kelimeleriyle karşılık bulurken, "terra" kelimesi "dünya/toprak" anlamına gelmektedir (Doğan, 2013: 1). Dolayısıyla tarihsel olarak Doğu Akdeniz'in "ülkelerin ortasındaki yer" yahut "dünyanın ortası" olarak adlandırılması mümkündür.

Doğu Akdeniz; Afrika, Asya ve Avrupa kıtalarının birleştiği, deniz ve hava ulaşımının hız kesmeden devam ettiği, ekonomik, askeri, sosyal ve siyasi çıkarların çarpışma alanı olan jeostratejik bir bölgedir ve tarihin her döneminde çeşitli mücadele ve hegemonya savaşlarına tanık olmuştur. Zira bu üç kıta, tarihin her döneminde birbirini tamamlayan siyasi ve ticari roller üstlenmişlerdir (Yıldız, 2009: 19). Adeta üç kıta ile çevrili korunaklı bir kavşak noktası görünümünde olan Doğu Akdeniz, insanların ve medeniyetlerin çevresinde geliştiği ve göç yollarıyla kültürlerin dünyaya yayıldığı merkez olmuştur.

Şekil 1. Dünya Vektörel Haritasında Doğu Akdeniz'in Yeri

Kaynak: (<https://publicdomainvectors.org/>).

Eski çağlarda önemli göç yollarından biri olan Doğu Akdeniz, insanların yerleşik hayata geçmesiyle beraber hızlı bir değişim yaşamıştır. Kurak dönemlerde dahi üretimin devam ettirilebildiği bir iklime sahip olması sebebiyle ilk çağlardan itibaren çeşitli medeniyetlerin istilasına uğramıştır (Girgin, 2006: 9).

Bu çalışmada Doğu Akdeniz 30°49'K ile 36°56'K enlemleri ve 016°30'D ile 036°12'D boylamları arasında kalan kıyı ötesi alanı tarif etmektedir. Marmaris-Rodos geçitleriyle Egeye, Süveyş kanalı ile de Kızıl deniz ve Hint Okyanusu'na açılan Doğu Akdeniz'in kuzeyinde Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs Adası, doğu kesiminde İsrail, Lübnan ve Suriye, güney kesiminde ise Mısır bulunmaktadır.

Şekil 2. Bölge Devletlerinin Siyasi Sınırlarını Gösterir Harita

Kaynak: (<http://www.d-maps.com/>).

Tablo 1.1. Doğu Akdeniz ve İlgili Ülkelerin Kıyı Uzunlukları

Doğu Akdeniz Genişliği	554 Mil
Kuzey-Güney Hattı Uzunluğu	340 Mil
Türkiye Kıyı Uzunluğu	533 Mil
Suriye Kıyı Uzunluğu	86 Mil
Lübnan Kıyı Uzunluğu	125 Mil
İsrail Kıyı Uzunluğu	128 Mil
Mısır Kıyı Uzunluğu	528 Mil

Kaynak: (Kaya, 2016: 144).

1.1.2. Doğu Akdeniz Tarihi ve Önemi

Coğrafi koşullar, Doğu Akdeniz'in bulunduğu kıyı şeridini Mezopotamya ve Mısır yüksek kültürleri ile Anadolu, Ege ve Arabistan arasındaki en önemli kara köprüsü haline getirdiği gibi, denizciliğin gelişmesiyle deniz ticareti merkez ve ulaşım koridoru haline getirmiştir (Girgin: 9).

Tarihsel kayıtlara göre Akdeniz'de ilk deniz hareketliliği Mısır'da görülmüştür. Nil nehrinde deneyim kazanan denizciler Akdeniz kıyılarında gezinmeye başlamışlardır. Zaman içerisinde daha zor deniz şartlarına dayanabilecek gemi yapma

yeteneğine kavuşan insanlar Doğu Akdeniz'in kıyı ötesi alanlarını da keşfetmeye başlamışlardır.

Doğu Akdeniz'de Mısır'ın ardından ilk deniz hakimiyeti Fenikeliler tarafından gerçekleştirilmiştir. M.Ö. 3000 yıllarında bölgeye geldikleri kabul edilen Sami'lerin torunları olan Fenikeliler günümüz devletlerinden İsrail, Ürdün, Suriye ve Lübnan kıyılarını kapsayan siyasi sınırlara ulaşmışlardır (Girgin: 4). Yaşadıkları coğrafya sebebiyle denizciliğe önem veren Fenikeliler, zaman içerisinde ticari koloni sınırlarını Atlas Okyanusuna kadar genişletmişlerdir ve antik çağın en iyi tüccarları olmuşlardır. Ancak bölgeye yayılmaları sadece ticari koloni amaçlı olduğu için diğer uygarlıkların etki alanında kalarak asimile olmuşlardır. Önce Mısır egemenliği altına giren Fenikeliler, sonrasında sırasıyla Asur, Babil İmparatorluğu, Makedonya ve Roma'nın hakimiyetine girerek tarih sahnesinden silinmişlerdir (Girgin: 11).

Fenikelilerin ardından bölgenin hem kara hem de deniz hakimiyeti Makedonya'ya geçmiştir. Ancak Makedonların hakimiyeti tam olarak ele geçirmesi öncesinde 200 yıllık bir süre Yunan (Atina) egemenliğinden söz edilmesi mümkündür. Bölgenin Makedonyalıların hakimiyetine geçmesi M.Ö. 324 yılında Amargos savaşıyla mümkün olmuştur (Yıldız ve Yaşar: 26). Uzun yıllar süren hakimiyet sürecinde, Akdeniz limanlarından yapılan ticaretin kontrol edilmesi için Doğu Akdeniz'de yer alan Rodos adası etkin rol oynamıştır. Burada geliştirilen ve tüm Akdeniz'e uygulanan Rodos ticaret kuralları Roma Hukuku kaynaklarından biri olmuş, hukuk tarihine Lex Rhodia adı ile geçmiştir. Söz konusu kurallar günümüz kıta Avrupa'sının ticaret kanunlarının temelini oluşturmuştur (Yıldız ve Yaşar, 27).

Makedon hakimiyetini sona erdirip tarihe damga vuran bir diğer medeniyet, Roma İmparatorluğu'dur. M.S. 1-4.yy arasında Akdeniz ticareti Roma'nın denetiminde olmuştur (Girgin: 16). Roma Akdeniz'i genel olarak silahsızlandırmak istemiştir, ancak oluşan bu güç boşluğu kısa zamanda korsanlar tarafından doldurulmuştur. Yapılan hatanın farkına varan Roma, M.S. 67'de korsanlık faaliyetlerine müdahale etmiştir (Yıldız ve Yaşar: 29). Bu tarihten sonra korsanlık faaliyetleri sınırlı bölgelerde devam etmiş olsa da etkin olmamıştır ve 200 yıl boyunca kayda değer bir direnişle karşılaşılmamıştır. Akdeniz hakimiyetine batıdan başlayan Roma, bölgede hegemonyasını pekiştirmiş ve zaman içerisinde kıyı şeritlerinden ilerleyerek Doğu Akdeniz'i de egemenliği altına almıştır. Tarihte ilk kez Akdeniz,

Roma İmparatorluğu döneminde tek bir imparatorluğun sınırları dahilinde olmuştur. M.S.438'de Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılmasının ardından, Doğu'da kurulan Bizans M.S. 5.yy. boyunca Akdeniz'in denetimini elinde bulundurmuştur. Ancak Bizans topraklarında kurulmaya başlanan Anadolu beylikleri bu hegemonya üzerinde sarsıcı bir etkiye neden olmuş ve Doğu Akdeniz'de Türk egemenliğinin başlamasıyla son bulmuştur.

Akdeniz'de Türk hakimiyeti Selçuklu devletinin kurulmasıyla başlamaktadır. Selçuklu Türklerinin Antalya'yı alması ile daha önce denizcilik faaliyetlerinde etkin olmayan Türkler, Kıbrıs ve Mısır limanlarında görülmeye başlamıştır. Lojistik üstünlüğün Türklere ait olmasına rağmen Osmanlı İmparatorluğu dönemine kadar Akdeniz adalarının hakimiyeti ele geçirilemediği için, deniz yolları tam anlamıyla kontrol edilememiştir. Osmanlı devleti Doğu Akdeniz denetimini deniz savaşlarıyla değil, ticari faaliyetlerde üs olarak kullanılabilir olan adaların ele geçirilmesiyle sağlamıştır. Bu sayede Batı'nın Akdeniz'deki ticaret tekeli kırılmıştır.

Osmanlı devleti, Akdeniz'deki mutlak egemenliği 16.yy'dan sonra yitirmiştir. 15.yy'dan itibaren başlayan coğrafi keşiflerin ekonomik anlamda Osmanlı'ya büyük darbe vurmuş olması, bölge egemenliğini zora sokmuştur (Gürer, 2007: 1). 17. Ve 18.yy'larda da sırasıyla Hollanda, Fransa ve İngiltere Akdeniz'de üstünlüğü ele geçirmiştir (ANKADEM: 3). 17.yy'da Avrupa'da merkantilizmin ön plana çıkmaya başladığı dönemlerde İtalya, Portekiz ve İspanya gibi güney Avrupa devletleri dünya ticaretine ve Akdeniz'e hâkim olma mücadelesi vermişlerdir. Ancak merkezi ticaret yollarının Akdeniz'den Atlantik'e kaymasıyla İngiltere ve Fransa bu mücadelede ön plana çıkmışlardır (Bulut, 2000: 24). Ticaret yollarının değişmesi Osmanlı ticaretinin gerilemesine sebep olmuştur. Ayrıca imparatorluğun doğal sınırlarına ulaşması sebebiyle yaşanan mali sıkıntıların çözümü, Avrupalı devletlere kapitülasyon ve çeşitli ayrıcalıkların verilmesiyle aşılmaya çalışılmıştır. Avrupa devletlerinin korumacı politika izlediği dönemlerde Osmanlı'nın uygulamış olduğu liberal ekonomiye dayalı açık kapı politikası, siyasi olarak müttefik kazanma amacıyla yapılmış olsa dahi uzun vadedeki ekonomik ve siyasi sonuçları sebebiyle Osmanlı'nın "Avrupa'nın hasta adamı" olarak tabir edilmesiyle sonuçlanmıştır.

Osmanlı'nın Doğu Akdeniz hâkimiyetini Avrupa devletlerine kaptırdığı dönemlerde önemli bir başka gelişme daha olmuştur: Süveyş Kanalı. Kanal açılmadan

önceki adı Süveyş Berzahı olan bölge eski dünyanın ortasında Afrika ile Asya'yı birbirine bağlayan, fakat Akdeniz ile Kızıl Denizi birbirinden ayıran önemli bir coğrafyaydı. Bölgede köklü değişime sebep olacak olan kanalın çalışmaları 1859 yılında Fransız özel teşebbüsleri tarafından başlatılmıştır. Kanal yapılan çalışmalar sonucu 1869 yılında kullanıma açılmıştır (Bediz, 2018). Açılan bu kanal sayesinde genelde Akdeniz ticareti, özelde ise Doğu Akdeniz ticareti hareketlenmiştir. Kanalın açılışıyla, coğrafi keşifler sonrası güzergahı değişen ticari yollar yeniden Akdeniz'e yönelmeye başlamıştır. Açılan kanal sayesinde Akdeniz'den geçecek olan gemilerin yolu, Ümit burnundan geçen gemilerin yoluna nazaran 7000 deniz mili kısaltılmış oluyordu. Bu durum hem zaman hem de maliyet açısından karlı olduğu için ticaret gemilerini Süveyş Kanalı'ndan geçirmek devletlerin tercih sebebi olmuştur.

1869'da Süveyş kanalının açılması uzun vadede Osmanlı için büyük sorunlara sebebiyet vermiştir. Aynı dönemlerde petrolün ekonomik değerinin artışı ve stratejik bir enerji kaynağı olarak değerlendirilmeye başlanmasıyla zaten topraklarını savunma yetisini kaybeden Osmanlı, Afrika'daki özerk bölgeleri de birer birer kaybetmeye başlamıştır (Çınar, 2014: 43). 1881'de Tunus, 1882'de Mısır ve 1912'de Libya'nın Avrupa devletleri tarafından işgal edilmesiyle Osmanlı, Akdeniz üzerinde bulunan egemenlik şansını tamamen kaybetmiştir. Ekonomik, siyasi ve askeri alanlarda zayıf düşmüş durumda olan Osmanlı, I. Dünya Savaşı sonrasında 1918'de yenilgiyi kabul ettiğini resmen ilan etmiştir.

Doğu Akdeniz'in petrol yataklarına yakınlığı, Dünya Savaşlarının özellikle bu bölgeye sıçramasına sebebiyet vermiştir. Bölgeye atfedilen önem, I. Dünya Savaşının galipleri tarafından Doğu Akdeniz'in derhal paylaşılmasından anlaşılabilir. Bölge, 2. Dünya Savaşı döneminde de önemini korumuştur. Savaşın gereksinimlerinden biri olan petrole yakınlığı sebebiyle Doğu Akdeniz, Mihver devletlerinin temel hedeflerinden olmuştur (Yaşar ve Doğan; 34). Savaşın bitiminden sonraysa Doğu Akdeniz, özellikle yeniden kuruluş sürecine giren Avrupa için ticaret ve enerji akışının devamlılığı açısından hayati önem arz etmiştir.

1.2. DOĞU AKDENİZ'İN JEOLJİSİ VE JEOPOLİTİĞİ

Asimetrik dağılıma sahip olan hidrokarbon rezervlerinin dünya üzerinde yoğunlaştığı bölgeler bulunmaktadır. Doğu Akdeniz bölgesi ise bu rezervlerin yoğun olarak bulunduğu Ortadoğu ve Kafkaslara coğrafi açıdan oldukça yakındır. Bu sebeple

bölgede hidrokarbon rezervinin bulunması aslında sürpriz olmamıştır. Çalışmanın bu kısmında söz konusu coğrafyanın ihtiva ettiği rezervlere ilişkin jeolojik açıklamalara ve bölgede keşfedilen rezervlere ilişkin genel bilgilere yer verilerek bölgenin jeopolitiğini etkileyen önemli olaylar ele alınmıştır.

1.2.1. Doğu Akdeniz Jeolojisi ve Bölgenin Hidrokarbon Rezervleri

Doğu Akdeniz tarih boyunca karıştıklıkların bir arada yaşama fırsatı bulduğu önemli ulaşım, göç, ticaret, enerji koridoru ve iletişim kanallarına ev sahipliği yapan bir coğrafya olmuştur. Asya, Afrika ve Avrupa kıtalarının birleştiği bölgede yakın tarihlerde keşfedilen ve varlığı kanıtlanan hidrokarbon rezervleri bölgenin jeostratejik ve jeopolitik önemini arttırmış, dünya üzerinde etkin olmak isteyen siyasi ve siyaset dışı aktörlerin odak noktası haline gelmesine sebep olmuştur.

Keşfe konu olan hidrokarbon rezervleri, günümüz politikaları ve aktörlerin çatışma potansiyelleri üzerinde büyük etkiye sahiptir. Bölgenin önemini artırıcı nitelik taşımakta olan hidrokarbon rezervlerinin keşfi bir tesadüf değildir. Jeolojik açıdan ele alındığında, bölgenin etrafında yer alan karasal alanların zengin rezervler ihtiva ediyor oluşu, kıyı ötesi alanlarda da rezervlerin varlığına işaret etmiştir. Ancak kıyı ötesi bölgelerden rezervlerin çıkarılması karasal alanlarla kıyaslandığında üç kat maliyete sebep olması sebebiyle, öncelik çıkarılması kolay olan bölgelere verilmiştir. Birincil ve ikincil üretim imkanları bulunan Doğu Akdeniz Havzası'nın jeolojik yapısı muhtemel rezerv bölgelerinin belirlenmesinde önemli bir faktör olduğu için kısaca değinilmesinde fayda olacaktır.

1.2.1.1. Doğu Akdeniz Jeolojisi

Jeolojik devirlerde Tethys adı verilen büyük bir okyanusun kalıntılarından oluşan Akdeniz bölgesi, Tunus-Sicilya arasında derinliği 400 mt.yi geçmeyen bir eşiğin ayırdığı oldukça derin batı ve doğu havzalarından oluşmaktadır (Yıldız, 2003: 55). Bölgenin tektonik yapısının esası Afrika ve Avrasya levhalarının çakışması sonucu meydana gelmiştir. Günümüzde Doğu Akdeniz olarak tabir edilen denizel alan Mezozoik Tethys'in* kalıntısı olarak kabul edilmektedir (Garfunkel, 1998: 6). Bölgenin 200 milyon yıllık jeolojik tarihinin olduğu kabul edilmektedir. Havza,

* Mezozoik Tethys: Mezozoik-Erken Tersiyer süresince Gondvana ve Laurasia arasında batı-doğu yönünde uzanan eski okyanustur. Tetis Okyanusundan geriye günümüzde Akdeniz, kuzeydeki Paratetis kolundan ise Karadeniz, Aral Denizi ve Hazar Denizi kalmıştır (Ceyhan, 2018).

günümüzdeki konumuna geç Miyosen zamanı sonrasında gerçekleşen deniz seviyesi yükselmesiyle ulaşmıştır (Dural, 2015: 1).

Günümüz petrol ve doğalgaz üretiminin %60'dan fazlası levha tektoniği bakımından ele alındığında Doğu Akdeniz'in de içerisinde yer aldığı Pangaeanın* parçalanmasının ardından kapanan Tethys okyanusunun güney ve kuzey kanatlarını oluşturan bölgelerden elde edilmektedir (Ergün, 2013: 776). Bu bölgeler güneyde Cezayir, Libya ve Mısır, doğuda ise Suriye, Türkiye, Irak, İran, Suudi Arabistan ve Basra körfezi ülkeleri, kuzeyde ise Azerbaycan, Türkmenistan, Kazakistan ve Rusya'dan oluşmaktadır. Bu iki kuşak arasında yer almakta olan ve yine Tethys okyanusunun kalıntısı niteliğinde olan Alp-Himalayan orojenez bölgesinin bir parçası olan Doğu Akdeniz'in de bu veriler ışığında çeşitli hidrokarbon rezervlerini ihtiva ediyor olması beklenen bir sonuçtur.

Şekil 3. Doğu Akdeniz'in Yüzey Şekillerini Gösterir Harita

Kaynak: National Geographic Map, 1982.

* Pangaea: Pangaea ya da Pangea, Paleozoik Zaman sonları ile Mezozoik Zaman başlarında var olmuş dördüncü ve son süper kıtadır. Yaklaşık 300 milyon yıl önce daha önceki erken kıta parçalarından toplanarak bir araya geldi ve yaklaşık 175 milyon yıl önce ayrılmaya başladı (Britannica, 2018).

Jeolojik olarak Doğu Akdeniz denizel bölgesi Batı Arap bölgesi, Kıbrıs, Zagros, Levant, Eratostenes yükseltisi, Judea, Lazkiye ve Nil bölgesi olmak üzere toplam sekiz adet önemli havzayı kapsamaktadır. Nil Delta baseni ile Batı Arap ve Zagros (Irak, İran ve Körfez ülkeleri) bölgelerinde halihazırda hidrokarbon üretimi yapılmaktadır (Dural: 2). Günümüzdeki teknolojik gelişmeler ışığında keşfedilen biyojenik gaz birikimleriyle de gözler Levant basenine çevrilmiştir (Ben-Gai, 2017:6).

Levant baseni kalın sediment yığılması (12-14 km.) (Garfunkel, 2004: 13) niteliği ile gaz potansiyeline sahip alan olarak ön plana çıkmaktadır. Ayrıca tüm Akdeniz genelinde Messinyen evaporit birikimlerinin geniş bölgeleri kaplıyor olması derin sularda keşfedilmeyi bekleyen başka hidrokarbon rezervlerinin varlığına işaret etmektedir (Ergün,776). Nil Deltasına, Levant baseninin eklenmesiyle Doğu Akdeniz bölgesi önemli bir hidrokarbon bölgesi olma yolunda hızla ilerlemektedir.

1.2.1.2. Doğu Akdeniz Hidrokarbon Rezervleri ve Önemi

Doğu Akdeniz’de hidrokarbon rezervlerine ilişkin ilk çalışmalar 1968 yılında Nil Deltası üzerinde başlamıştır (Xiaobingl ve diğerleri, 2017: 573). 2010 yılında Amerikan Jeolojik araştırmalar Enstitüsü tarafından yayınlanan rapora göre Doğu Akdeniz Havzasında henüz keşfedilmemiş yüksek miktarda rezervler bulunmaktadır. Rapora göre tahmini rezerv miktarları aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 1. Doğu Akdeniz’de Varlığı Tahmin Edilen Hidrokarbon Rezerv Miktarları

Petrol (Milyar varil)			Doğalgaz (Trilyon ft ³)			Sıvı gaz (Milyar varil)		
En İyimser miktar	En kötümser miktar	Ortalama rezerv miktarı	En İyimser miktar	En kötümser miktar	Ortalama rezerv miktarı	En İyimser miktar	En kötümser miktar	Ortalama rezerv miktarı
3,759	483	1,689	227,430	50,087	122,378	5,783	1,226	3,075

Kaynak: (Schenk ve diğerleri, 2010).

Rapor sonuçlarına göre Doğu Akdeniz’de henüz keşfedilmemiş olan 181 milyon ton petrol, 3,5 Trilyon m³ doğalgaz ve 70,2 milyon ton sıvı doğalgaz(LNG) olduğu tahmin edilmektedir (USGS, 2010).

2009 yılında İsrail’in Tamar adı verilen sahasında çalışma yapan Noble Şirketi, 235 Milyar m³ doğalgaz rezervi bulduklarını ilan etmişlerdir (Noble, 2009: 11-12). Yine aynı şirket 2010 yılında Leviathan’da 450 milyar m³ daha rezerv keşfinin gerçekleştiğini duyurmuştur (Noble, 2010: 9). Yapılan araştırmalarla beraber

çıkarılabilir olarak değerlendirilen rezerv miktarlarında artış gözlemlenmektedir. Örneğin 2016 yılı verilerine bakıldığında Tamar sahasında keşfi gerçekleşen rezerv miktarının 334 Milyar m^3 'e ulaştığı görülmektedir (Noble, 2016: 12). Nil deltasının rezervlerinin petrolde 1,8 milyar varil ve doğalgazda 6,3 trilyon m^3 olduğu tahmin edilmektedir. Herodot (Girit ile Kıbrıs Adası arasında kalan alan) sahasında ise 3,5 trilyon m^3 doğalgaz olduğu tahmin edilmektedir. Petrol ve doğalgazın dışında rezervlerde LNG adı verilen sıvı doğalgazın varlığı da kanıtlanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre Nil Deltası'nda 6 trilyon m^3 , Levant havzasında ise 3 trilyon m^3 LNG rezervi olduğu düşünülmektedir (Akçam, 2017).

Şekil 4. Doğu Akdeniz'de Tespit Edilen Hidrokarbon Rezervleri Haritası

Kaynak: (Tagliapietra, 2017: 43).

Jeolojik olarak oluşabilmeleri için milyonlarca yıla ihtiyaç duyulan hidrokarbon enerji kaynakları sınırlı tüketim maddeleridir. Jeolojik yapılardan kaynaklanan özellikler ve kaynak devletlerin ticari ve siyasi sebeplerle zaman zaman verileri manipüle ediyor oluşları dünya üzerinde tam olarak rezerv miktarı saptamasının yapılmasını engel olabilmektedir. Ancak teknolojik açıdan gelinen aşama rezerv miktarlarının yüksek oranda belirlenebilmesine imkân tanımaktadır.

Tablo 2. Keşfi Gerçekleşen Doğu Akdeniz Hidrokarbon Rezerv Bölgeleri, Miktarları ve Üretime Geçiş Yılları

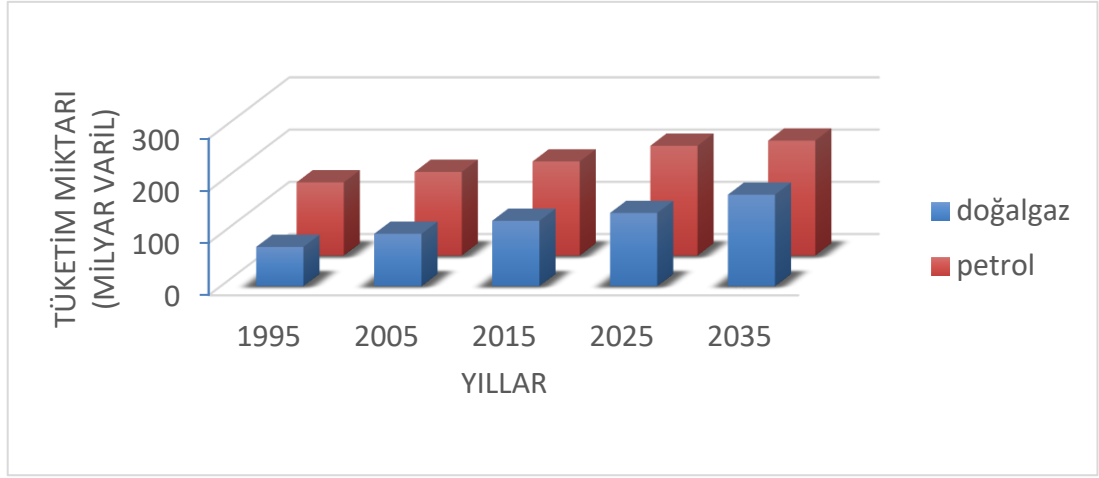
Ülke	Keşif yılı	Saha adı	Tahmini rezerv (Milyar m ³)	Üretime geçiş yılı
GKRY	2011	Afrodit	198,2	2017
İsrail	1999	Noa	1,1	2012
	2000	Mari-B	42,5	2004
	2009	Dalit	14,2	2013
	2010	Leviathan	620	2019
	2011	Dolfin	2,3	Belirsiz
	2012	Şimşon	8,5	Belirsiz
	2012	Tanin	34,0	Belirsiz
	2009	Tamar	280	2013
Filistin	2000	Gazze-Marin	28,3	Belirsiz
Mısır	2015	Zohr	850	2017

Kaynak: Dural, 2015: 10; Noble Energy, 2016: 34; Ellinas, 2016.

Küresel enerji talebinin %90'lık kısmının karşılayan hidrokarbon temelli kaynakların en temel özelliği yenilenemez oluşlarıdır (Gözen, 2017: 466). Söz konusu maddeleri ihtiva eden rezervlerden çıkarılan mamullere olan arz ise, teknolojik gelişmenin hızı ile doğru orantılı olarak artış göstermektedir. Hidrokarbon temelli enerjide 2018-2040 yılları arasında talebin her yıl ortalama %1.2'lik bir artış göstermesi beklenmektedir (Azimy, 2017: 8).

1900'de küresel bazda yıllık 150 milyon varil üretim yapılırken, 2006'da bu miktar 31 milyar varile yükselmiştir (Sevim, 2015: 205). Ancak 2006 yılında gerçekleşen üretime karşın yalnızca 9 milyar varil civarında yeni rezerv keşfedilmiştir. Her yıl artan talebe karşılık keşfedilen kaynakların çıkarılabilirlik düzeylerinin düşüklüğü gelecekte bir gün hidrokarbon kaynaklarının tükenmesi olgusu ile yüzleşileceğini göstermektedir. Yeni keşfedilen kaynakların yetersizliğine karşın tüketimde artan yoğunluk ve bilinen kaynakların yavaş yavaş tükenmesi sonucunda kaynak yetersizliği ve kıtlığı ile karşılaşılacağı değerlendirilmektedir (Gözen: 480).

Grafik 1. Dünya Enerji Tüketiminin Yıllara Göre Dağılımı (1995-2035)

Kaynak: (U.S. Energy Information Administration. 2017: 20'den alınan verilerle yazar tarafından oluşturulmuştur).

Rezerv ve üretim artış miktarları hesaplanarak, dünya petrol rezervlerinin ne zaman zirveye ulaşacağı ve tükeneceği tahmin edilebilmektedir. Üretilen çeşitli senaryolar bulunmakla beraber en optimistlik olanı zirveye 2112 yılında ulaşılacağını belirtirken, en kötümser senaryo ise üretimde 2021 yılında zirveye ulaşılarak 2075 'e geldiğinde kaynakların tükeneceğini tahmin etmektedir (Şöhret, 2014: 545). Üretimde tepe noktasına ulaşılacağı ve sonraki süreçte düşüş yaşanacağı 1956 yılında King Hubbert tarafından gerçekleştirilen çalışmada öngörülmüştü. Çalışmanın ana teması petrol üretiminin temel yapısı dikkate alınarak, yeni rezerv keşiflerinin tepe noktası ile üretimin tepe noktası arasında olan sürenin hesaplanabilirliği üzerine inşa edilmiştir. Hubbert'in çalışması belli bir alanda keşfedilen ispatlanmış fosil kaynakların üretiminin fonksiyonel açıdan üstel bir artış izleyeceği, üretimin en yüksek olduğu anda zirve noktasına (Hubbert Peak) ulaşacağı ve sonrasında da üstel düşüş yaşayacağını varsaymaktadır. Çan şekline sahip olan grafik Hubbert Eğrisi (Hubbert Curve) olarak adlandırılmıştır.

Petrolde 1996 yılında keşfedilen rezervler 1148.8 milyar varil, 2015'de 1691.5 milyar varil, 2016 sonunda ise 1706.7 milyar varil olarak tahmin edilmektedir. Aynı zamanda yıllık üretimde 2015 verileri ile karşılaştırıldığında 4382.4 milyon ton ile %0.3 artış yaşanırken tüketim 4418.2 milyon tona ulaşarak %1.5 artış göstermiştir. Doğalgazda da benzer bir tablo karşımıza çıkmaktadır. 2015 yılında kanıtlanmış rezervler 185.4 iken 2016 yılında 186.6 trilyon m³'e ulaşmıştır. Üretim 3551.6 trilyon m³ %0.3, tüketim 3542.9 trilyon m³ ile %1.5 artış yaşanmıştır (BP, 2017: 28).

Artan enerji talebi ile keşfedilen yeni rezervler ters orantılı durumdadır. Ayrıca üretim gerçekleştirilen sahalardan elde edilen verimin de düşüş gösteriyor oluşu, kaynakların tükenmeye başladığını gözler önüne sermektedir. Azalan rezervlerle birlikte üretim eğilimlerini jeolojik yapıların belirleyeceği bir döneme girildiği dile getirilebilir.

1980’li yıllarda keşfedilen her yeni rezerv ortalama 55 milyar varil/yıl rezerv katkısı sağlarken, bu oran 2005’te 12 milyar varil/yıl’a kadar düşmüş durumdadır. Günümüzde petrol üreten ülkelerdeki kuyular tam kapasite ile çalıştırılıyor olsalar dahi, üretim oranlarının düşmekte olduğu görülmektedir (Sevim: 206).

Tablo 3. Petrol Üreten Bazı Ülkelerin Rezervlerinin Tepe Noktasına Ulaştığı Yıllar

ÜLKE	YIL	ÜLKE	YIL	ÜLKE	YIL	ÜLKE	YIL
JAPONYA	1932	İRAN	1974	ENDONEZYA	1991	NORVEÇ	2000
ALMANYA	1966	NİJERYA	1979	SURİYE	1996	UMMAN	2000
LİBYA	1970	TOBAGO	1981	NORVEÇ	1997	AVUSTRALYA	2004
ABD	1970	MISIR	1987	HİNDİSTAN	1997	MEKSİKA	2003
VENEZÜELLA	1970	FRANSA	1988	İNGİLTERE	1999	KUVEYT	2003

Kaynak: (Aydal, 2008: 39).

Yer kabuğunun farklı bölge ve katlarında, farklı formlarda yer alan hidrokarbon rezervlerinin kullanım önceliği, az enerji ve az maliyetle kolay çıkarılabilecek alanlarda olmuştur. Bu doğrultuda öncelikli olarak karasal alanlar üzerinde düşük kükürt oranına sahip bölgelerde üretim gerçekleştirilmiştir. Yüksek kalite ve düşük maliyetli enerji kaynaklarının azalmasıyla enerji fiyatlarında oluşan artış ise daha düşük kalite ve nispeten yüksek maliyetli alanlarda üretim yapılmasını zorunlu kılmış olup eş zamanlı gelişen teknoloji ise maliyeti düşürerek bölgelerden üretim yapılmasını olanak sağlamıştır.

Petrol fiyatlarında artış yaşanan dönemlerde, daha önce çıkarılabilir limitlerin dışında kaldığı belirlenen; derin deniz, kutup bölgeleri ve kayaç petrolü gibi kaynaklar kabul edilebilir maliyetlere denk düşmektedir. Bu tarz rezervlerin ekonomik hale gelmesi ise küresel rezerv potansiyelinde artışların gözlemlenmesini sağlamaktadır (Sevim, 207). Nispeten kolay çıkarılabilir kaynakların tükenişi ise daha çok teknolojik yatırım gerektiren ve maliyeti yüksek olan deniz dibi rezervlere yönelineceğine işaret etmektedir.

Günümüz teknolojisi ve piyasa fiyatları nedeniyle ekonomik görülmeyen rezervlerin önümüzdeki yıllarda oluşacak olan fiyat artışları ve teknolojik gelişmeler neticesinde çıkarılabilir hale gelecektir. Söz konusu rezervlerin ekonomik hale gelmesi ise geleceğin enerji savaşlarının Doğu Akdeniz gibi kısmen keşfi yeni gerçekleşmiş olan kıyı ötesi ve derin deniz dibi alanlarında olacağına işaret etmektedir.

1.2.2. Jeopolitik kavramı

Jeopolitik kavramının oluşumuna katkı sağlayan ilk girişim Political Geography adlı eseriyle literatüre “siyasi coğrafya” kavramını kazandırmış olan Frederick Ratzel’e aittir. Eğitiminin ilk dönemlerinde Darwin’in etkisinde kalan Ratzel fiziki coğrafyanın birey üzerindeki etkisine ilişkin “Antrocoğrafya” adını verdiği eserini yayınlamıştır (Demir, 2015). Davis, Semple, Huntington gibi coğrafyacı ve jeopolitikçilerde Ratzel’in etkilerinin görülmesi mümkündür. Ayrıca Ratzel’den çok önceki dönemlerde yaşamış olan İbn-i Haldun gibi bilim insanlarının da coğrafi determinizm hakkında çalışmalar yapmış oldukları söylenebilir.

Jeopolitik kavramı ise Ratzel’in öğrencisi olan Rudolf Kjellen tarafından 1899 yılında literatüre kazandırılmıştır (Haggman, 1998: 100). Kjellen oluşturduğu bu teorik kavramı 1916 yılında “Der Saad als Lebensform” adlı makalesinde geliştirerek tüm dünyaya tanıtmıştır (Sevgi, 1988: 219). Kjellen canlı bir organizma olarak tanımladığı devletin toplamda beş unsuru olduğunu belirtmiştir. Bu unsurlar (Sachaklian, 2012: 132);

- Dekopolitik (Devletin gelir elde ettiği kaynakları),
- Demopolitik (Nüfus ile devlet ilişkisi),
- Jeopolitik (Coğrafya ile devlet ilişkisi),
- Kratopolitik (Yönetim ilişkileri bazında devlet),
- Sosyololitik (Devletin sosyal yapıları)’dır.

Kjellen’in literatüre kazandırdığı, siyasi coğrafya kavramının alt dallarından biri olarak kabul edilen “jeopolitik” kavramı üzerinde henüz mutabakata varılmış bir tanım bulunmamaktadır. Ancak araştırmacılar ve akademisyenler tarafından yapılan çeşitli tanımlamalar göz önünde bulundurulduğunda jeopolitik kavramının; devletlerin sahip oldukları coğrafi konum ve koşulların politika üzerinde yarattığı etkileri inceleyen bir alt disiplin olduğunu söylemek mümkündür (Tezkan ve Taşar,2013: 98-99). Bu

doğrultuda jeopolitik kavramının inceleme alanı olarak coğrafi alandaki etkileşimler ve bu etkileşimlerden kaynaklanan güç mücadelesinin analizini ifade ettiği söylenebilir (Sevim: 22). Coğrafi unsurlar göz önünde bulundurulmadan, devletlerin dış politika hareketlerinin açıklanabilmesi mümkün değildir (Tamçelik, 2011: 3). Bu açıdan kavram coğrafi konumların küresel ve bölgesel güç merkezleri açısından analizini açıklamaktadır.

Jeopolitik; bugün ve gelecekte olması muhtemel güç-amaç ilişkisini, politik düzeyde fiziki ve siyasi coğrafyayı esas alarak incelemelerini gerçekleştirir. İncelemeler “coğrafi unsurlar”, “beşerî unsurlar” ve “zamanın etkileri” başlıkları altında toplanılarak gerçekleştirilir (İlhan, 2002: 318). Bu unsurlar;

- Coğrafi unsurlar; değerlendirmesi yapılan ülkenin veya bölgenin değişmeyen fiziki özellikleridir. Bu unsurlar; Coğrafi konum, sınırlar ve coğrafi bütünlük, saha genişliği ve stratejik kaynaklar, coğrafi özelliklerdir.
- Beşerî unsurlar: Değerlendirmesi yapılan ülkenin veya bölgenin sosyal, ekonomik, politik, kültürel ve askeri değerlerinden oluşur. Sosyal yapı ve şartlara bağlı olması sebebiyle değişkenlik arz eder.
- Zamanın etkileri: potansiyel gizli değerlerin güncelleşmesidir.

Kavramın üzerinde durduğu genel hususlar göz önüne alındığında Doğu Akdeniz’in jeopolitiğini etkileyen bir dizi önemli gelişmelerin yaşandığı görülmektedir.

1.2.2.1. Doğu Akdeniz Jeopolitiğini Değiştiren Önemli Olaylar

Doğu Akdeniz coğrafi konumu sebebiyle antik dünyanın önemli göç yollarını ihtiva etmiş, tarih boyunca pek çok medeniyete ev sahipliği yapmış ve önemli ticaret yollarından biri haline gelmiştir. Bölgenin sahip olduğu önem, yakın tarihlerde yaşanan gelişmeler neticesinde daha da artmıştır. Çalışmanın bu kısmında, bölgenin yakın dönem tarihini etkileyen önemli olaylardan bazıları ele alınmıştır.

1.2.2.1.1.Ortadoğu Petrolünün Keşfi

Petrol, insanlık tarihinin kayıtlara geçirilmeye başladığı dönemlerden beri çeşitli alanlarda kullanıldığı bilinen bir hammaddedir. Eski çağlardan itibaren kullanılan bu madde inşaatçılar tarafından harç malzemesi olarak, ucu petrole bulanarak ateşe

verilen oklarla ise savaş gereci olarak kullanılmıştır. Ancak petrolün ticari değeri modern dünya ile gelişmeye başlamıştır.

Petrolün ilk dönemlerde savaş sırasında askeri ihtiyaçları karşılamak amacıyla kullanıldığı bilinmektedir (Forbes, 1958: 8). Petrol açısında zengin olan Ortadoğu ve Mezopotamya bölgelerinde herhangi bir kazı işlemi yapılmasına gerek duyulmadan topraktan sızan petrol ve gazdan yararlanılabılmıştır. Ancak Avrupa kıtası bu açıdan şanslı olmamıştır ve Walter Charleton'un araştırmalarına göre Avrupa'da petrol 1693 Sicilya depremi sonrası oluşan sızıntı sayesinde keşfedilmiştir (Forbes: 29).

Petrolün ticari meta olarak kullanılmaya başlaması sanayi devrimi ile birlikte gerçekleşmiştir. Daha önceki dönemlerde aydınlatma ve ısınma gibi temel ihtiyaçların karşılanması için ticareti yapılan ve kullanılan sınırlı petrol mamulleri, sanayi devriminin ardından çeşitliliğini arttırarak dünya politikasında belirleyici bir ekonomik meta haline dönüşmüştür. Modern anlamda petrolün kullanımı, ilkel yöntemlerin terk edilip kuyu delme tekniği ile 1859 yılında ABD'nin Pensilvanya bölgesinde açılan bir kuyu ile başlamıştır (Acar, 2013: 5). Petrolün alternatif kullanımları özellikle sanayi alanında geliştirilmiştir ve 1905 yılında Diesel firmasının içten yanmalı motoru icat etmesiyle beraber petrol için alternatifi olmayan bir ticari pazar meydana gelmiştir (Emeklier ve Ergül, 2010: 54). Oluşan bu pazar daha önceki dönemlerde yoğun kullanımı olan kömürün yerini petrolün almasıyla sonuçlanmıştır ve petrol uluslararası ilişkilerde stratejik bir öneme kavuşmuştur.

18. ve 19.yy'larda kömüre bağımlı olarak gelişen ekonomik faaliyetlerde bağımlılığın verim oranı çok daha yüksek olan petrole kayması, 20.yy'da askeri, siyasi ve ekonomik güç dengelerinde değişimlere sebebiyet vermiştir. Petrolün değerinin anlaşılması ve farklı alanlarda kullanılabilir hale gelmesi, petrolden yoksun olan devletleri gelişimlerini devam ettirebilmeleri için petrol bölgelerine hâkim olma yönünde teşvik ettiği söylenilebilir. Petrol yoksunu olan ülkelerin temel motivasyonları, gelişmelerini devam ettirebilmek için gerekli olan enerji akışını kendi avantajları doğrultusunda kullanma isteği olmuştur.

Kullanım alanlarının artması gelişmiş sanayiye sahip Avrupa ülkeleri açısından petrolü vazgeçilmez kılmış ve yaşanan dünya savaşlarındaki ilk hedefleri haline getirmiştir. Bir anlamda 20.yy'dan itibaren petrolün denetim altında tutulması ekonomik ve siyasal başarının temel anahtarlarından biri olarak görülmeye

başlanmıştır. Bu doğrultuda kaynakların denetim altında tutulması çabasıyla öz kaynaklara sahip olmamanın yarattığı dezavantajlı durum aşılmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla yayılcı özelliklere sahip devletler için petrol politikaları, dış politikalarının ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Petrol rezervlerinin zenginliği sebebiyle ülkeler için Ortadoğu'yu kontrol etmek çok para kazanmanın yanında rakiplerini de kontrol altında tutmak anlamına gelmiştir (Yiğit, 2013: 11).

Ortadoğu'dan çıkarılan petrolün pazarlara ulaştırılmasındaki en ucuz yol, Doğu Akdeniz üzerinden dağıtımın gerçekleştirilmesidir. Doğu Akdeniz, Ortadoğu'dan çıkarılan petrolün hem Avrupa'ya hem de Uzakdoğu ülkelerine ulaşımının sağlanması için stratejik bir noktadır. Bu sebeple pazara hâkim olmak isteyen her devletin Doğu Akdeniz'de söz sahibi olması gerekmektedir.

Ayrıca günümüz literatürü Ortadoğu'yu kuzeyde Türkiye, güneyde Yemen, batıda Mısır ve doğuda İran'ın sınırladığı alan olarak tanımlamaktadır. Tanımdan da anlaşıldığı gibi tabir edilen bölge sınırları dahilinde bulunan Doğu Akdeniz, bölgenin Avrupa ile doğrudan bağlantısını sağlayan önemli bir transit alan olarak karşımıza çıkmaktadır. 1892'den itibaren Shell Transport'un tasarladığı tankerler sayesinde Batum'da çıkarılan petrol Süveyş kanalından geçirilerek uzak doğuya taşınmaya başlanmıştır. Bölgede bulunan Kıbrıs adası da bölgeye has jeopolitik avantaj sağlamaktadır. Söz konusu ada ve genel olarak bölge, Ortadoğu hakimiyetini sağlamak isteyen devletler için vazgeçilmez bir stratejik üs konumundadır.

1.2.2.1.2.İsrail'in Kuruluşu ve Arap-İsrail Savaşları

Yahudilerle Araplar arasındaki çatışmanın kökenlerini M.Ö. 1000 yıllarına dayandırmak mümkündür. Bölgede Filistinliler ve Kenanlar tarafından dışlanan Yahudiler birbirlerine yaklaşarak krallık kurmuşlardır. Yahudi kelimesinin de kökenini oluşturan Judaa Kabilesi mensubu olan Kral Davut'un Kudüs'ü alması, günümüzde dahi devam etmekte olan bölgesel çatışmanın temelini oluşturmaktadır (Steinberg, 2001: 94-97). Bölge Halife Hz. Ömer döneminde, İslam devletinin yerleşik bir imparatorluğa karşı kazandığı ilk zafer olan Yermuk zaferi ile İslam egemenliğine girmiş ve 1948 yılında İsrail Devletinin kuruluşuna kadar bu durumu muhafaza etmiştir.

1517'de Yavuz Sultan Selim'in Suriye ve Mısır'ı egemenliği altına almasıyla bölge Türk egemenliği altına girmiştir. Osmanlı'nın hoşgörülü politikaları sonucu

18.yy'ın ortalarında Yahudiler Kudüs nüfusunun çoğunluğunu oluşturur hale gelmişlerdir (Armaoğlu, 1994: 15). 19.yy'da Avrupa'da yeniden canlanan Yahudi düşmanlığı ise bölgeye olan Yahudi göçünü tetikleyerek hızlandırmıştır. Ayrıca 1897'de kurulan Dünya Siyonist Teşkilatı'nın da Yahudi göçlerine ivme kazandırdığı söylenilebilir.

19.yy'ın sonlarında Yahudi hareketlerinin siyasallaşması sonucu, bölgeye hâkim olan Osmanlı nüfus hareketleri üzerine kısıtlamalar getirmiştir. Ancak uygulanan bütün yasak ve kısıtlamalara rağmen, Yahudilerin uyguladıkları teşvik politikaları sonucu I. Dünya Savaşı sonrası, bölgedeki nüfus hızla artmıştır. Sadece Filistin'deki Yahudi nüfusunun 83.000'e ulaştığı ifade edilmektedir (Avneri, 1984: 12). Savaş sonrası Osmanlı'nın yıkılarak Filistin'in İngiliz mandasına girmesi, Filistin'e olan Yahudi göçünü hızlandırmıştır. Yahudilerin nüfusu 1936'da 400.000'e ulaşmıştır (Cohen, 2014: 6). Osmanlı döneminde toprak sahibi olmaları yasak olan Yahudilerin 1939 yılında 1.543.000 dönümlük bir araziye sahip oldukları görülmektedir. Yahudilerin elinde olan toprakların genişlemesi ve buna bağlı olarak bölgeye yerleşen nüfusun artması ilk Arap-Yahudi çatışmasını tetiklemiştir (Armaoğlu, 25-26).

1933 yılında Almanya'da Nazi Partisinin iktidara gelmesi Arap-Yahudi çatışmalarında yeni bir dönüm noktası oluşturmuştur. Nazilerin iktidara gelmesi Yahudiler arasında paniğe sebep olarak Filistin'e göçü hızlandırıcı etki yaratmıştır. Bu durumun yaratacağı tehlikeyi fark eden Araplar I. Dünya Savaşı'ndan sonra artan Yahudi göçünü engellemek ve bağımsız bir Filistin devletinin kurulması için gerçekleştirdikleri faaliyetlerin şiddetini artırmıştır ve direniş grupları oluşturmaya başlamışlardır.

Dünya Savaşları, İsrail devletinin kurulması açısından önemli dönüm noktalarıdır. İki savaş arasındaki dönemde Filistin'de kurulacak olan "Yahudi Devleti / Yurdu"nun temellerini attılar. Nazi saldırıları hem Yahudi göçünü hızlandırdı hem de Filistin'de kurulması planlanan Yahudi devletinin uluslararası kamuoyunda elzem bir meşruiyet temeline oturmasına neden oldu. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu (BMGK) 1947'de Filistin'de kurulacak bir devletin Araplar ve Yahudiler arasında bölüşürülmesi gerektiğini ifade etti. İlan edilen karar sonucu zaten gergin olan ortam 14 Mayıs 1948'de İsrail'in bağımsız bir devlet kurduğunu ilan etmesiyle taraflar arasında sıcak çatışmaya dönüştü.

Bağımsızlığını ilan eden İsrail taksim planı ile Araplara verilen toprağın büyük kısmında kontrolü ele geçirmiştir. BM, o dönemde yeni kurulmuş olmasına rağmen Filistin’de çözüm arayışı için çaba göstermiştir. BM’nin girişimlerin sonuçsuz kalmış ve İsrail yayılcı politikalarına devam etmiştir. Devam eden çatışmalar sonucu Arap-İsrail çatışmalarının en önemli faktörlerinden biri olan Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) kurulmuştur.

1964’te FKÖ’nün kurulması ve Arap Milliyetçiliğinin yükselmesi yaşanan bunalımın düzeyini artırmıştır. 5 Haziran 1967’de İsrail Birlikleri ile düzenli Arap orduları karşı karşıya gelmişlerdir. Arap devletleri arasındaki çıkar çatışmalarını iyi değerlendiren İsrail, 1949’dan beri Mısır ve Ürdün’ün kontrolünde olan Doğu Kudüs, Batı Şeria ve Gazze’yi (geriye kalan Filistin topraklarının %22’sini), Sina Yarımadasını (Mısır topraklarının %6’sını) ve Suriye’ye ait olan Golan Tepelerini işgal etmiştir. Altı Gün süren savaş sonucu İsrail’in kontrol ettiği topraklar üç kattan fazla artmıştır. Arap devletlerinin yaşadıkları hezimet, önemli politik sonuçlar doğurmuştur. Bu devletler artık İsrail’i tamamen yok etmekten ziyade 1967 savaşında kaybettikleri toprakları geri almaya odaklanmışlardır. Ayrıca Kudüs’ün İsrail’in kontrolüne geçmiş olması Arap devletlerinin bir sorunu olan meseleyi, Müslümanların meselesi haline getirmiştir.

1973 yılına gelindiğindeyse artık Arap devletlerinin tutumunun değiştiği söylenilebilir. 6 Ekim 1973’te başlayan savaş diğer savaşlardan temel olarak farklı bir sebeple yaşanmıştır. Bu sebep, daha önceki dönemlerde İsrail’i haritadan silme planları yapan devletlerin artık 1967’de kaybettikleri toprakları geri kazanarak kaybettikleri saygınlığı tamir etmek istemeleridir. Bir diğer önemli husus ise bu savaş neticesinde Filistin Halkının haklarının uluslararası kamuoyunda da tanınması olmuştur. Ayrıca Filistin halkının resmi temsilcisi kabul edilen FKÖ, savaş sonrası 1974’te ilan ettiği “On Nokta Programı” ile İsrail’in 1967 öncesindeki sınırlarına çekilmesiyle oluşturulacak olan ikili devlet modelini uygulamaya hazır olduklarını bildirmişlerdir (Doğan ve Dedeoğlu, 2015: 27-29).

1991’de Körfez Savaşı’nın başlangıcı İsrail- Filistin görüşmelerinin başlamasına sebep olmuştur. Filistin Sorunu, petrol akışının güvenliği ve serbest Pazar uygulamalarının yaygınlaşması için hayati bir önem taşıyor olması sebebiyle tüm dünya için önemli hale gelmiştir. Soğuk Savaşın sona ermesi soruna ilişkin önemli bir

kırılma noktası yaratmıştır ve resmi olarak barış süreci başlatılmıştır. 1991’de Madrid Konferansıyla başlayan ve Oslo görüşmeleriyle devam eden barış sürecinde FKÖ İsrail’i, İsrail’de FKÖ’yü resmi olarak tanımıştır (Cobban, 1992: 63-64). Daha önceki dönemlerde SSCB’nin desteğine sahip olan Arap Devletleri, Sovyetlerin yıkılmasıyla beraber bu desteği kaybederek ABD himayesindeki İsrail ile anlaşmaya mecbur kalmışlardır. Bu dönemde FKÖ’de meşruiyet problemini aşmak için barış karşılığı toprak ilkesini kabul etmek zorunda kalmıştır (Aras, 1996: 24). Oslo anlaşmaları sonucunda yalnızca kâğıt üzerinde barışa ulaşılmıştır. Süreç sonucunda Filistin devletinin özerkliği İsrail tarafından tanınmıştır ve kontrollü bir geçiş süreç öngörülmüştür. Ancak uygulanan politikalar sonucu kuşatma altındaki bölgeler arasına Yahudi yerleşimcilerin yerleştirilerek kurulacak olan Filistin devletinin toprak bütünlüğünün engellenmeye çalışıldığı görülmektedir.

İsrail’in kuruluşu ve sonraki dönemde yaşanan Arap-İsrail Savaşları, Doğu Akdeniz siyasi haritasını değiştirmiş ve bölgede gelecek dönemlerdeki politikaları da etkileyecek olan güçlü bir aktörün ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Doğrudan açık deniz bağlantısı bulunuyor olması İsrail için avantaj olmuştur. Ayrıca dünya politikasında aktif rol alıyor olması kamuoyu yaratımında her zaman İsrail’in yararına etkiler doğurmuştur.

1.2.2.1.3. 1956 Süveyş Krizi

Süveyş Berzahı antik çağlardan beri önemli bir göç ve kara ticareti güzergahı olmuştur. Asya ile Afrika’yı birbirine bağlayan, aynı zamanda da Akdeniz ile Kızıl Deniz’i birbirinden ayıran bu önemli bölgeye dair köklü değişime sebep olacak olan ilk adım 1854 ve 1856 yılında imzalanan anlaşmalarla gerçekleştirilmiştir. Bu anlaşmalara göre bölgede “bütün milletlerin geçişine müsaade edilecek olan bir kanal yaptırılacak, ayrıca 99 seneliğine kanalı işletilecek bir şirket kurulacaktı” (Berber, 2010). Nitekim 1958 yılında “The Compagnie Universelle du Canal Maritime de Suez”, yani “Süveyş Kanal Şirketi” nin kurulmasının ardından, kanalın açılmasına dair çalışmalara 1859 yılında başlanmıştır. Özel şirketlerin ortak teşebbüsleri neticesinde başlatılan kanal çalışmaları 1869 yılında Süveyş Kanalı’nın açılmasıyla sonuçlanmıştır. Kanalın açılması coğrafi keşifler sonucu Ümit Burnu güzergahından gerçekleştirilmeye başlanan ticaretin yeniden Akdeniz’e kaymasını sağlamıştır.

Osmanlı devleti kanal çalışmalarının devam ettiği, 1867 yılında Mısır bölgesinin özerkliğini tanımıştır (Aljazeera, 2014). 1882 yılında ise Süveyş kanalını toprakları arasında bulunduran Mısır bölgesi Britanya tarafından işgal edilmiştir. Bölge hukuken 1914 yılına kadar Osmanlı'ya ait olsa da fiilen İngiltere'nin yönetiminde olmuştur. I. Dünya Savaşı sonrası Osmanlı'nın yıkılmasıyla ülkede Britanya güdümündeki krallar yönetime gelmiştir. 1922'de I. Fuad Paşa tek taraflı olarak bağımsızlık ilan etmiştir, ancak İngiltere'nin etki alanından çıkamamıştır ve 1953 yılında cumhuriyetin ilanına kadar iç karışıklıklarla boğuşmuştur.

1950'li yıllarda Mısır egemen bir devlet haline gelmiş olmasına rağmen kanalın yönetimi hala İngiliz-Fransız ortaklığının gerçekleştirildiği Kanal Şirketindeydi ve pek çok Avrupa ülkesi körfez ülkelerinden bu kanal aracılığı ile petrol almaktaydı. İngiltere Süveyş kanalını elinde tutarak bölgedeki hakimiyetini sürdürmek isterken Mısır bölgenin millileştirilmesini istemekteydi.

Cemal Abdunhasır'ın 1952 yılında iktidara gelmesiyle beraber ülkesinin İsrail karşısında güçlü konuma gelmesini sağlamak amacıyla silahlanmaya önem vermiş ve bu doğrultuda Çekoslovakya'dan silah alımı yapmaya başlamıştır. Ayrıca bu dönem Arap milliyetçiliğinin hızla tırmanışa geçtiği bir dönem olmuştur. 1948 yılında Arap topraklarında İsrail'in kurulması ve İngiltere'nin bu devlete verdiği açık destek Arap dünyasında özelde İngiltere'ye genelde ise batı emperyalizmine karşı antipati oluşmasına sebep vermiştir. Batı emperyalizmine karşı oluşan tepki sebebiyle Mısır, Sovyetlere yakınlaşmaya başlamıştır. Ülkesinin milli kaynaklarını kullanarak gelişim sağlamak isteyen Abdunhasır, ABD ve İngiltere'den Asuan Barajını bitirip faaliyete sokmak için kredi desteği istemiştir, ancak Doğu Bloğu ile yakınlaşmış olması gerekçesiyle bu isteği reddedilmiştir.

Mısır, bölgede Batı emperyalizmine karşı oluşan tepkiden de yararlanarak bölgesel güç olmayı hedeflemiştir ve destek isteğinin reddedilmesi sonucu, ülkesinin gelişmek için ihtiyacı olan mali kaynağı sağlamak amacıyla Batı için son derece stratejik bir nokta olan Kanal Şirketini 26 Temmuz 1956'da millileştirdiğini duyurmuştur (Duman, 2005: 322; Gözaydın, 2007: 61). Millileştirme kararı ile birlikte Mısır kanal üzerindeki egemenliğin kendisine ait olduğunu, ancak kanaldan geçişlerin 1888 tarihli İstanbul sözleşmesine göre devam ettirileceğini ilan etmiştir. Ayrıca Kanal şirketinin hisse değerlerini ilgili devletlere ödeyeceğini açıklamıştır.

Millileştirme kararının açıklanması sonrası en büyük tepkiler İngiltere ve Fransa'dan gelmiştir. Gerginliğin hızla tırmanması üzerine sorunun çözümü için Londra'da ABD öncülüğünde bir konferans toplanmasına karar verilmiştir. 16 Ağustos 1956 ve 21 Eylül 1956 tarihlerinde 1888 tarihli İstanbul Sözleşmesine taraf olan ve kanalı en çok kullanan ülkelerin delegeleriyle iki adet konferans gerçekleştirildi. Ancak İngiltere ve Fransa'nın istedikleri sonucu elde edememeleri sonucu İsrail'in de katılımıyla Sevr'de yapılan gizli görüşmelerde Mısır'a karşı güç kullanarak sorunu çözme kararı alınmıştır. Sevr protokolü adı verilen anlaşmaya göre İsrail Mısır'a saldırarak, Fransa ve İngiltere'nin silahlı kuvvetleri de çatışan tarafları ayırma bahanesiyle bölgeye denizden ve havadan operasyon düzenleyecek ve kanalı işgal edeceklerdi.

29 Ekim 1956'da İsrail Sina yarımadasına saldırarak kanal bölgesine ilerlemeye başlamıştır, bunun üzerine İngiltere ve Fransa eş zamanlı olarak İsrail ve Mısır'a Ültimatoma vererek iki ülkenin de bölgeyi boşaltmasını istemiştir. Mısır'ın bu ultiyatomu kabul etmemesi üzerine planlanan operasyonlar denizden ve havadan gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Yaşanan gelişmeler sonucu SSCB kendi yaşamsal alanında çıkabilecek olan diğer savaşları önleme amacıyla, ABD ise bölgede zaten var olan Batı karşıtlığının daha da artıp Sovyet bloğuna yavaşmalarına sebebiyet vermemek amacıyla BM'i olağanüstü toplantıya çağırmıştır. Toplantı sonrası ateşkes kararı alınarak üç ülkenin de Mısır topraklarından çekilmeleri istenmiştir.

Yaşanan kriz önemli birtakım sonuçları gözler önüne sermiştir. Kriz sürecinde Sovyetlerin Mısır'a destek vermesi ve uluslararası kamuoyu oluşturma çabaları bölgede Sovyet prestijini arttırmıştır. İngiltere ve Fransa'nın artık eskisi kadar güçlü olmadığını bilincine varılmıştır ve bu süreçte Mısır'ın galip çıkması bu ülkelere bağlı kolonyal ülkelerin bağımsızlıklarına kavuşma sürecini hızlandırmıştır. İngiltere ve Fransa'nın bölgedeki başarısızlığı, bu ülkelerin eskisi kadar güçlü olmadıklarını ve ABD'nin askeri desteğini almadan hareket edemeyeceklerini göstermiştir. Krizden en karlı çıkan taraf Mısır olmuştur. Herhangi bir askeri başarı elde edilememiş olmasına rağmen siyasal açıdan istenilen alınmış ve dönemin Arap milliyetçilerinin desteği kazanılmıştır.

Hidrokarbon ihtiyacının büyük bir kısmını kanal üzerinden deniz taşımacılığı ile elde eden Avrupa; Kanal krizi sonrasında, kanal üzerinden gerçekleştirilen enerji

taşımacılığının arz güvenliği açısından istikrarlı olmadığı sonucuna vararak, küresel enerji sektöründe yeniliğe gitme kararı almıştır. Yaşanan kriz deniz taşımacılığına alternatif olarak boru hatları fikrini ortaya çıkarmıştır (Sevim, 126). Ayrıca bir diğer alternatif olarak Ümit Burnu'nun kullanılması fikri ortaya çıkmıştır. Bu fikir, dönemde kullanılan tankerler aracılığı ile yapılacak olsa Süveyş kanalının kullanılmasından daha maliyetli olacağı aşikardır. Ancak bu handikabın aşılması için birim maliyetini düşürerek lojistiği ekonomik hale getirilmesi için dev tankerlerin inşasına karar verilmiştir.

Süveyş kanalı ve bölgesi her zaman stratejik bir bölge olmuştur. Kanal açılmadan önceki dönemlerde de önemli geçiş noktalarından biri olan bölge kanalın açılışıyla birlikte önemini katlamıştır. Hint Deniz yoluna göre %43'e (Çal, 2011) varan bir mesafe avantajı sağlayan Kanal dünya ticaretinin %10'unun geçiş noktası konumundadır (Erdil, 2015). Avrupa'ya sevk edilen petrolün ise 2/3'ü Kızıl denizi Akdeniz'e bağlayan Süveyş Kanalı üzerinden gönderilmektedir (Sevim: 126).

Kanal günümüzde kritik tıkanıklığın olabileceği bölge anlamına gelen "Choke Point" olarak nitelendirilmektedir. 1947'ye kadar önemi İngiltere'nin Hindistan'a giden yolu olmak olan kanal, başta modern çağın siyah altını olan petrol olmak üzere çeşitli ürünler için gemi taşımacılığı ve ticareti hususunda Asya-Avrupa arasındaki trafiğin yükünü taşımaktadır. (Diriöz, 2012: 85.). Günümüzde Süveyş kanalı üzerinden ortalama 4,5 milyon varil/gün hidrokarbon hareketliliği bulunmaktadır. Bu miktarın 3 milyon varili Sumed boru hattından geçerken kalan 1,5 milyon varili tankerler aracılığı ile taşınmaktadır.

1.2.2.1.4. Petrol ve Doğalgaz Boru Hatları

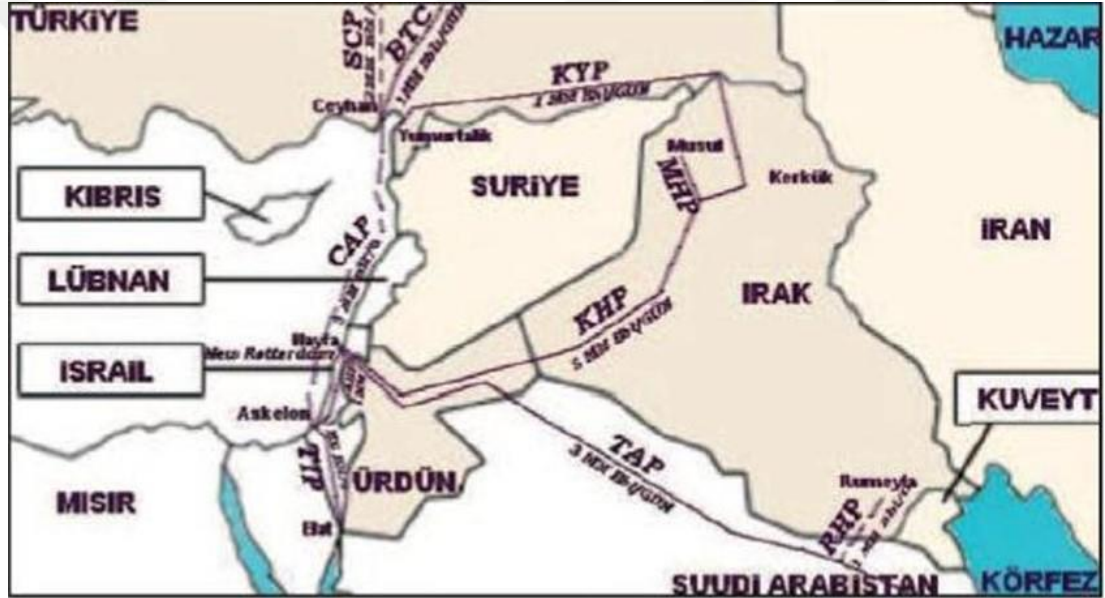
Doğu Akdeniz dünya üzerinde ispatlanmış olan hidrokarbon rezervlerinin 3/4'ünü çevresinde barındırmaktadır (Pamir, 2017:51). Rezervler açısından zengin kaynaklara sahip olan Ortadoğu ve Orta Asya bölgelerinden, enerji ihtiyacı en çok olan sanayileşmiş Batı devletlerine bu kaynakların ulaştırılmasındaki en kısa yol da Doğu Akdeniz'den geçmektedir.

Günümüz şartlarında uzun vadede en ucuz maliyeti yaratan boru hatlarıyla dünya petrolünün %35-38'lik (Demir, 2007: 39), doğalgazın ise %75'lik kısmının transferi gerçekleştirilmektedir (Ayduğan, 2006: 1-3). Enerji ihtiyacının büyük

çoğunluğunun uygun maliyetlerle karşılanmasını sağlayan bu boru hatları buldukları bölgenin stratejik önemini arttırmaktadır.

Dünya ekonomilerinin gün geçtikçe artan enerji taleplerinin karşılanmasında boru hatları her geçen gün önem kazanmakta ve yaygınlaşmaktadır. Bu yayılım öncelikle petrol ve doğal gaz çıkarılan bölgelerden Avrupa pazarlarına açılımın sağlanması için transit bölgeler üzerinden gerçekleştirilmektedir. Önceki dönemlerde transit hat özelliği taşıyor olması sebebiyle stratejik önemini arttıran Doğu Akdeniz, keşfedilen yeni deniz dibi hidrokarbon rezervlerinin pazarlara yönlendirilmesi hususunda kilit noktada bulunmaktadır.

Şekil 5. Doğu Akdeniz'e Ulaşan Boru Hatları

Kaynak: (Erdoğan, 2007: 82).

Doğu Akdeniz'e Ulaşan Önemli Boru Hatları (Erdoğan, 2007: 82);

- Bakü-Tiflis- Ceyhan ham petrol boru hattı
- Kerkük-Yumurtalık Boru hattı
- Kerkük Ceyhan Petrol boru hattı
- Ünye-ceyhan boru hattı
- Kerkük-Banyas Boru hattı
- Trans Arabistan petrol boru hattı(Tapline)
- Suriye-Lübnan Petrol ve Doğalgaz Boru Hattı

- Musul-Kerkük-Hayfa (İsrail) Petrol ve Doğalgaz Boru Hattı
- CAP: Ceyhan-Aşkelon Petrol Boru Hattı
- TIP: Trans-İsrail Petrol Boru Hattı;
- AHP: Aşkelon-Hayfa Petrol Boru Hattı;
- KHP: Kerkük-Hayfa Petrol Boru Hattı; MHP:
- Musul-Hayfa Petrol Boru Hattı;
- RHP: Rumeyla-Hayfa Petrol Boru Hattı

1.2.2.1.5. Kıbrıs Sorunu

Kıbrıs sorunu genel anlamda 1960 ve sonraki yıllarda ada halkını oluşturan Türkler ve Rumlar arasında yaşanan gerginlikler olarak değerlendirilmektedir. Ancak Doğu Akdeniz jeopolitiğinde önemli bir yere sahip olan Kıbrıs Adasının ve adaya ilişkin yaşanmakta olan sorunların sebeplerinin anlaşılması tarihsel bir perspektifi zorunlu kılmaktadır.

Adanın ismi en önemli yer altı zenginliği olan bakır madeninin Latince kökenli “lat cyprum/cuprium” kelimesinden gelmektedir. Kıbrıs Adası M.S. 395 yılında Büyük Roma İmparatorluğu’nun idari açıdan iki bölüme ayrılmasıyla Doğu Roma’nın sınırları içerisinde kalmıştır. Ada 1191 tarihine kadar kesin bir şekilde imparatorluktan kopana kadar Bizans Devletinin bir eyaleti olarak kalmıştır (Toraman, 2008: 2). 9.yy’ın sonlarında başlayan Haçlı Seferleri sırasında Kıbrıs, Bizans ile Haçlılar arasında yakın temasın sağlandığı ve iyi ilişkilerin kurulduğu bir ada haline gelmiştir. Daha önceki yıllarda Anadolu hakimiyetini tamamlayan Türklerin denizler üzerinde de hakimiyet kurma çalışmalarına başlaması sonucu ada kıyılarında ilk Osmanlı filosu 1488’de Magosa da görülmüştür.

Osmanlı donanmasının her geçen yıl güçlenmesi ve adanın stratejik öneminin ön plana çıkmasıyla Kıbrıs üzerinde Osmanlı baskıları 1546’da sonra artış göstermiştir. 1571 yılında II. Selim döneminde fethi gerçekleşen Kıbrıs Adasının eyalet statüsüne sahip olabilmek için gerekli nüfus ve ekonomik etkinliğe sahip olmadığı görülmüştür. Bu durum sebebiyle Karaman, Zülkadriye ve Rum eyaletlerine Osmanlı tarafından gönderilen bir fermanla bölgelerinde ekonomik sıkıntı çeken ve işsiz olan halkın Kıbrıs’a gönderilmesi emredilmiştir (Erdönmez, 2007: 69-70). Uygulanan nüfus politikası sayesinde 18.yy’a gelindiğinde ada nüfusunun yarısına yakınının Müslüman

halktan oluştuğu görülmektedir. 18.yy'ın ikinci yarısına gelindiğinde ise nüfusun yarısından fazlasının Türklerden oluştuğu görülmektedir (Toraman, 3). Osmanlı'nın bu dönemdeki ana hedefinin bölgeyi Türkleştirmek olduğu söylenilebilir, ayrıca bölgede daha önce ekonominin devamlılığı esas alan Bizans'ın rolünü üstlenmeye çalışmış ve adanın jeopolitik konumunu kendi lehine kullanmak istemiştir.

Mısır ve Hindistan'a giden en kısa deniz yolu üzerinde stratejik öneme sahip olan Kıbrıs, 19.yy'da batılı devletlerin ilgisini çekmeye başlamıştır. Nitekim Osmanlı'nın içerisinde bulunduğu sıkıntılı durumu da fırsat bilen Britanya 1878 yılında Osmanlı ile imzaladığı savunma anlaşması sonucu adayı kiralamıştır (şahin, 2006: 162). Osmanlı'nın I. Dünya Savaşında Almanya'nın yanında yer alması sonucu, 1914 yılında İngiltere adayı ilhak etmiştir ve 1923'te Lozan Anlaşmasıyla Türkiye de Kıbrıs'ın İngiliz mlk olduğunu kabul etmiştir.

Adanın kontrolünün İngiltere'ye geçtiği dönemin iki dünya savaşı arasındaki dönem oluşu ve savaşlar nedeniyle Avrupa içerisinde çeşitli karışıklıkların yaşanıyor olması otoriter boşluk oluşmasına sebep olmuştur. Bu boşluk ve İngiltere'nin hoşgörülü yaklaşımını fırsat bilen Rumlar, Yunanistan'ın da desteğini alarak 1931 yılında adanın tamamen Yunanistan'a bağlanmasını istediler. Ancak Türk tarafının itirazları üzerine isteklerini gerçekleştiremeyen Rumlar, 1953 yılında Türkleri ve İngilizleri düşman ilan eden "EOKA" yı kurdular (Güler, 2004: 104).

1955 yılına gelindiğinde adadaki terör eylemleri artmaya başlamıştır. Bunun zerine İngiltere'nin öncülüğünde "Doğu Akdeniz'in Güvenliği ve Kıbrıs" konulu konferans düzenlenmiştir. Tarafların birbirinden farklı istekleri olması ve ortak noktalarda anlaşmaya yanaşmamaları nedeniyle konferanstan herhangi bir yapıcı sonuç elde edilemeden süreç sonlandırılmıştır.

Adada yaşanan belirsizliğin çözümüne ilişkin somut adımlar 1959 yılında atılabilmemiştir. Zürih ve Londra Antlaşmalarının imzalanmasıyla Kıbrıs Devletinin Anayasasını belirleyen "Temel Anlaşma" imzalanmıştır. Yaşanan süreç sonunda İngiltere, Yunanistan ve Türkiye'nin garantör devlet olmalarına karar verilmiştir. Anlaşma sonucu 1960 yılında anayasa hazırlanarak 16 Ağustos 1960 yılında Lefkoşa Anlaşması ile Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştur. Adada yaşayan iki halkın temsil edilebildiği yönetim tesis edilmiş olsa da Rumlar, Adanın sadece kendilerine ait

olmasını sağlamak amacıyla terörü resmi olarak desteklemek gibi çeşitli girişimlerde bulunmuşlardır (Güler: 104).

1964'te Rum Lider Makarios'un 1960 Anlaşmalarını tek taraflı olarak feshettiğini ilan etmesi ada için önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu açıklama saldırıya hazır durumda olan Rumları daha da cesaretlendirmiştir. Yaşanan saldırılar karşısında Türk hükümeti BM'ye başvurmuştur ve Kıbrıs Adasına BM Barış Gücü gönderilmesi kararı alınmıştır. Ancak 1967'de Geçitkale mevkiinde BM Barış Gücü askerlerinin gözleri önünde 28 Türk'ün katledilmesi, adadaki sorunun çözümünün barış gücü ile çözülemeyeceğini göstermiştir. Geçitkale saldırısının ardından "Geçici Türk Yönetimi" ilan edilmiştir. Federe yapıya sahip yapılanmanın başına Fazıl Küçük geçmiştir. Ancak seçimlerin 1973'te yenilenmesinin ardından Rauf Denktaş "Türk Yönetimi"nin başına geçmiştir (Erol, 2015: 297).

Yunanistan'da yaşanan hükümet krizleri sonucu 1967'de Yunan cunta yönetimi, darbe yaparak iktidarı ele geçirmiştir. Makarios ile Yunan hükümeti arasında yaşanmakta olan sorunlar, cuntanın yönetime gelmesiyle daha da artış göstermiştir. Makarios'un keyfi faaliyetlerine engel olmak isteyen Cunta Yönetimi, Türkiye Hükümetine adaya Makarios'u engellemek maksadıyla müdahale edeceklerini bildirmiştir. Ancak kısa süre içerisinde yapılan müdahalenin Makarios kontrolündeki Rum yönetimi ile sınırlı kalmayacağı anlaşılınca, 1974 yılında Türkiye de garantör ülke olarak adaya müdahale etmiştir.

Türkiye'nin müdahalesinin ardından 1975 yılında Kıbrıs Türk Federe Devleti (KTFD) kurulmuştur. Ortada herhangi bir federasyon bulunmamasına rağmen federe bir devletin kurulması Türk tarafının adada ortak yönetimi onaylıyor oldukları şeklinde yorumlanabilir (Gürkan, 2000: 72). KTFD'nin adanın tamamını kapsamak gibi bir amacı hiçbir zaman olmamıştır, ancak kendi yönetim iradesine sahip olduklarını ortaya koymanın bir yolu olarak devlet kurmayı tercih etmişlerdir.

1983 yılı Kıbrıs Türkleri için dönüm noktalarından biri olmuştur. Rauf Denktaş liderliğinde "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti"ni kurduklarını ilan etmişlerdir. Bağımsızlık ilanının ardından pek çok tepki gelmiştir. Günümüzde KKTC'yi tanıyan tek devlet Türkiye'dir.

Nitekim bu duruma uygun olarak Rum yönetimi, KKTC'yi yok sayarak AB'ye tam üyelik için ada adına 1990 yılında başvuruda bulunmuşlardır. 1996 yılında resmi

olarak başlayan müzakereler 2001 yılında sonuçlanmış ve GKRY Kıbrıs Adasının resmi ve yekpare temsilcisi kabul edilerek tam üye statüsüne kabul edilmiştir (Aznevi, 2010: 228). Rum yönetimi başvurusunu 1960 tarihli anlaşmalara dayandırmıştır. Ancak Rum yönetiminin hukuksal açıdan böyle bir başvuruyu yaparak anayasayı değiştirme hakkına sahip olmadığı göz ardı edilmektedir. Adada siyasi açıdan parçalanmışlık söz konusuken 1993 Kopenhag Kriterleri gereğince de üyelik başvurusunun onaylanmaması gerekliydi. AB'nin başvuruyu kabul ederek, tam üyelik statüsünün onaylanması Kıbrıs Sorununun daha da derinleşmesine sebep olmuştur.

1.2.2.1.6. Doğu Akdeniz Hidrokarbon Rezervlerinin Keşfi

Doğu Akdeniz'de keşfedilen deniz dibi hidrokarbon rezervlerinin bölge jeopolitiği üzerinde büyük etkileri olmuştur. Bu keşiflere paralel ilerleyen ruhsatlandırma faaliyetleri ve bu kaynakların dünya pazarına açılmasını sağlamak amacıyla geliştirilen boru hattı projeleri bölgesel ve küresel güç odaklarının dikkatlerinin bölgede toplanmasına sebep olmuştur.

Doğu Akdeniz halihazırda, dünya ispatlanmış hidrokarbon rezervlerinin %43-47'lik kısmını ihtiva eden Ortadoğu coğrafyasının ve yüksek miktarda rezervler ihtiva eden bir diğer bölge olan Hazar Havzası'nın dünyaya açıldığı kapıdır (Pamir, 2017: 51). Çıkarılan rezervlerin bölge üzerinden dünya pazarlarına aktarılıyor olması bölgeye enerji koridoru olma özelliği katmaktadır. Süveyş kanalı ve boru hatları vasıtasıyla Avrupa'nın petrol ihtiyacının %70'i bölge üzerinden karşılanmaktadır (Gözler, 2014). Enerji güvenliğine dair stratejik bir öneme sahip olan bölgede yeni rezervlerin keşfedilmesi, bölgeye aynı zamanda enerji merkezi olma niteliği katmıştır.

Bölgede ilk keşifler Mısır tarafından gerçekleştirilmiş olup Nil deltasında üretime devam edilmektedir. Bölgenin kaderini değiştiren keşifler ise derin deniz bölgelerinde rezervlerin varlığının kanıtlanmasıyla olmuştur. Yapılan çalışmalar neticesinde Nil, Herodot ve Levant bölgelerinde tespit edilen toplam petrol miktarı 3.5 milyar varil, doğalgaz miktarı 13,2 trilyon m³, LNG (sıvılaştırılmış doğalgaz) ise 9 trilyon m³'tür (Gözler, 2014).

Keşfedilen rezervlerin günümüz teknolojisi ile çıkarılma maliyetinin yüksek olması sebebiyle çıkarılması çoğu alanda ekonomik görülmemiştir. Ancak gerekli teknolojinin gelişmesi yahut piyasalardaki fiyat artışı sonucu çıkarılmaya

başlanmasına hız verilecek olan rezervlerin, küresel ve bölgesel aktörlerin bölge politikalarında büyük etkiye sahip olacağı değerlendirilebilir.

Rezervlerin çıkarılması ve pazarlanması tahmini olarak 2020 yılından sonra gerçekleştirilebilecektir (Taner, 2011: 1). Rezervlerin küresel piyasaya pazarlanması için gerekli alt yapı henüz kurulmamış olup, LNG tesisleri ve boru hattı projeleriyle çalışmalar devam etmektedir.

1.2.2.1.7. Arap Baharı

2010 yılında Tunus'ta başlayan dikta yönetimine karşı halk hareketini 2011 yılı içerisinde Cezayir, Libya, Mısır, Ürdün, Lübnan, Suriye, Bahreyn ve Yemen gibi Arap dünyasının başta gelen ülkelerine sirayet etmiştir. Sosyal medya aracılığıyla hızla yayılan halk hareketlenmesi literatürde Arap Spring (Arap Baharı) olarak adlandırılmış; söz konusu halk hareketleri bölgesel açıdan yeni bir dönemin başlangıcına sebep olmuştur. Çeşitli ekonomik, siyasal ve kültürel nedenlerin birleşimi sonucu ortaya çıkan ve çeşitli alt kimliklerin ve grupların da katılımıyla kitlesel eylemlere dönüşen halk hareketi, Arap Siyasetinin sarsılmasına sebep olmuştur (Paksoy ve diğerleri, 2014: 178). Siyasal alanda gelişen değişim süreci otorite boşluğuna sebep olarak bölgesel güç dengesinde değişimlerin oluşumu ile sonuçlanmıştır.

Bölgede oluşan siyasi boşluk hem bölgesel güç olma iddiasında bulunan ülkelerin hem de küresel güçlerin dikkatini çekmektedir. Arap baharından etkilenen ülkeler coğrafi bazda ele alındığında, büyük çoğunluğunun Akdeniz'e kıyısı olduğu görülmektedir. Uzun yıllar Batı tipi demokrasiden uzak kalan bölgenin, hidrokarbon rezervlerinin keşfi ve ticaretinin başlamasıyla hızlı bir dönüşüm sürecine girmiş olması dikkat çekicidir. Farklı iç ve dış dinamiklerin varlığı kuşkusuz ki mevcuttur, ancak zamanlama açısından son derece manidar kabul edilebilir bir süreçte gerçekleşmiştir. Doğu Akdeniz'e kıyısı bulunan ülkelerin siyasal sistemlerinin sarsılması sonucu bölge üzerinde çeşitli politikalar geliştirme çabasında olan AB, ABD, Rusya ve İsrail gibi ülkelerin hareket alanlarının genişlediğini söylemek mümkün görünmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

DOĞU AKDENİZ ENERJİ-POLİTİĞİ

Çalışmanın ikinci bölümünü oluşturan Doğu Akdeniz Enerji-politiği kısmı Doğu Akdeniz'in keşfedilen hidrokarbon rezervleri sonrasındaki süreçte analizini içermektedir. Üç ana başlıktan oluşan bölümde ilk olarak Doğu Akdeniz enerji jeopolitiği açısından jeopolitik hakimiyet teorileri kapsamında değerlendirilecektir. İkinci kısım ise güvenlik teorileri kapsamında Doğu Akdeniz'in enerji güvenliği açısından önemini ele almaktadır. Bölümün üçüncü kısmında ise Doğu Akdeniz'in kıyı ötesi gelişmeleri ışığında bölge ülkeleri arasında yaşanan anlaşmazlıkların hukuksal boyutu ele alınmıştır.

2.1. DOĞU AKDENİZ'İN JEOPOLİTİK TEORİLER AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Jeopolitik teoriler genel olarak ele alındığında hiçbirinde doğrudan enerji kaynaklarına atıf bulunmamaktadır. Ancak teorilerin kapsam alanları incelendiğinde, önem atfedilen bölgelerin/noktaların enerji rezervlerini içeriyor oluşu yahut enerji transit yollarını kapsaması enerjinin önemini gözler önüne sermektedir. Bu doğrultuda jeopolitik ve enerji kavramlarının birbirleriyle olan ilişkisinin incelenmesi önem arz etmektedir.

2.1.1. Enerji Jeopolitiği

Jeopolitik kavramı her ne kadar askeri, ekonomik ve diplomatik konularda yoğunlukla gündeme geliyor olsa da petrol ve doğal gaz krizleri gibi yakın dünya tarihinde yaşanan krizler sonucu, dünya tarihine yön veren devletlerin (İngiltere, Almanya, ABD, Rusya vb.) enerjiye hâkim olanlar olduğu göz önünde bulundurulduğunda, tahmin edilebilir bir sonuç olarak enerji jeopolitiği de sık sık tartışılır hale gelmiştir. Enerji temelleri üzerine oturtulan jeopolitik teorilerin, rezerv hakimiyeti için gerçekleşen güç mücadelesinin meşrulaştırıcısı olarak kullanıldığını söylemek mümkündür (Sevim: 33).

Özellikle içerisinde bulunduğumuz yüzyıl jeopolitik kavramını daha da karmaşık hale getirmiştir. Daha güçlü ve daha hızlı olmanın getireceği avantajlardan yararlanmak isteyen aktörler yeni yaklaşımlar geliştirmişlerdir. Yeni yaklaşımlar incelendiğinde içeriklerinin başta petrol ve doğal gaz gibi stratejik kaynaklara bağlı olarak değiştiği görülmektedir (Sevim: 23). Yeni keşfedilen kaynaklar, rezerv durumu güncellemeleri, teknolojik gelişmeler ve aktörlerin arzlarının değişim hızı farklı teorik yaklaşımların sergilenmesine olanak sağlamaktadır. Yaşanan değişimlerin en fazla hissedildiği alanın ise enerji jeopolitiği olduğu söylenilebilir.

Enerji jeopolitiği kavramının, kaynak havzasını aşarak arz-talep ilişkisini de içeriyor oluşu kapsam alanını genişletmektedir. Bu nedenle enerji jeopolitiği, küresel jeopolitiğin tüm unsurlarını içermektedir. Enerjiye olan bağımlılık ülkelerin gelecekte yapacakları hamlelerin dahi belirleyicisi haline gelerek yaklaşımlarını şekillendirmektedir. Günümüzde devletler, enerjiye sahip olma ve transit yollar üzerinde hakimiyet kurma amacıyla politikalarını şekillendirmektedirler.

Görünürde enerji jeopolitiğinin oluşumunda yekpare aktörler büyük güçler/ devletler olarak görülüyor olsa da zengin doğal kaynaklara sahip olan nispeten küçük devletlerin de etkisi yadsınamayacak kadar fazladır. Görece daha az güçlü olan devletler, sahip oldukları kaynakların çıkarılması ve kullanılmasına ilişkin yaptıkları anlaşmalarla maksimum kazanç elde etmeyi hedeflemişlerdir. Bunun mümkün olmadığı durumlarda ise 1938 yılında Meksika Hükümetinin ve 1956'da Mısır hükümetinin yapmış olduğu gibi stratejik enerji kaynaklarını ve geçiş güzergahlarını millileştirme yolunu tercih edebilmektedirler.

Jeopolitik kavramının enerji kapsamında değerlendirilmeye başlanmasındaki en büyük sebebin fosil yakıtların kullanım alanlarının genişlemesi, dolayısıyla da öneminin her geçen gün artması olduğu söylenilebilir. Kullanım alanının artıyor oluşu kullanım miktarını da artırmaktadır.

Asimetrik bir dağılım haritasına sahip olan hidrokarbon enerji rezervleri, ülkeler için arz ve ulaşım güvenliği açısından ulusal güvenlik konusu haline gelmiş durumdadır. Zengin kaynaklara sahip bölgelerde yaşanan siyasi istikrarsızlıklar, otorite boşlukları ve silahlı çatışma potansiyelinin devamlılığı ise hem küresel hem de bölgesel düzeyde güvenliği tehdit eder hale gelmiştir (Weiss ve diğerleri, 2012). Güvenliğin devamlı olarak tehdit altında olması devletleri alternatif kaynak araştırmalarına yöneltmektedir.

Bu doğrultuda Doğu Akdeniz’de keşfedilen rezervler gibi alanlar ön plana çıkararak yeni bir mücadele alanının oluşmasına sebebiyet verme potansiyeline sahiptir.

2.1.2. Jeopolitik Hakimiyet Teorileri Kapsamında Doğu Akdeniz’in Değerlendirilmesi

Üç kıtanın birleşim noktası olan Doğu Akdeniz; tarihsel süreç boyunca ticari geçiş yolları üzerinde olması sebebiyle farklı kavimler ve devletler tarafından kontrol edilmek istenmiştir. Coğrafya kitaplarının “Sıklet Merkezi” adını verdikleri “Merkezi Coğrafya”nın (Çeçen, 2014) da ortasında bulunan Doğu Akdeniz, deniz ticaretinin önemli anahtar noktalarından biri olmasının yanında Ortadoğu petrolünün Avrupa’ya ulaştırılması açısından da önemli bir enerji koridoru görevini üstlenmektedir. Ayrıca yakın tarihte bölgede keşfedilen deniz dibi hidrokarbon enerji kaynakları bölgenin jeopolitik önemini daha da arttırmıştır ve bölgeyi, küresel/bölgesel güç olma amacıyla olan devletlerin odak noktası haline gelerek hakimiyet mücadelelerine sahne olma potansiyeline kavuşturmuştur.

Yeni jeopolitik teoriler ve klasik jeopolitik teoriler incelendiğinde hepsinin ortak noktasının sorunlu bölgeleri, özellikle petrol bölgelerini kontrol altında tutmaya yönelik olduğu görülmektedir. Günümüzde de enerji kaynaklarını ve bunların dağıtımını sağlayan koridorların hakimiyetine sahip olma çabasında olan güç odaklarının, global ekonomiye hâkim olma ve bu yolla dünya hakimiyetine sahip olma çabaları, gelecek yıllarda küresel jeopolitiğin belirleyicisi olacaktır (İşcan: 48). Bu sebeple hem enerji koridoru niteliği taşıyan hem de yeni keşfedilen rezervlerle enerji kaynağı haline gelen bölgenin, jeopolitik hakimiyet teorileri açısından değerlendirilmesi büyük önem taşımaktadır.

2.1.2.1. Deniz Hakimiyet Teorisi

Alfred Thayer Mahan tarafından oluşturulan “Deniz Hakimiyet Teorisi”, dünya hakimiyeti için denizlere hâkim olmanın gerekliliğini ortaya koyduğu 1890 “Influence of Sea Power upon History (Deniz Gücünün Tarihe Olan Etkisi)” adlı kitabının giriş bölümünde “Elements of Sea Power (Deniz Gücünün Unsurları)” adını verdiği kısımda bir devletin deniz gücü oluşunun hangi şartlara bağlı bulunduğunu açıkladığı eser ile literatüre girmiştir (Tezkan ve Taşar: 32).

Deniz gücünün kuvveti ve etkisi daha önceki dönemlerde de devletler tarafından fark edilmiş ve denizel alanlara hâkim olunması için çaba gösterilmiştir. Ancak sistematik olarak ikna edici tarzda ortaya ilk defa konulması sebebiyle Mahan bu teorinin fikir babası sayılmaktadır. Mahan'ın bu eseri belli bir jeolojik özellik üzerinden geliştirilmiş olan ilk teori olması sebebiyle ilk jeopolitik teori olarak kabul edilmektedir. Mahan'ın eserinde yer alan düşüncelerin Alman Gümrük birliği Zollverein'in öncü fikir adamlarından sayılan ekonomist Frederich List'den etkilendiği söylenilebilir (Palacio, 2013). List, denizi; “yerkürenin yolları, güçlerin oyun alanı, yeryüzünün tüm milletlerinin teşebbüs ruhunun ortaya çıktığı alan ve milletlerin özgürlüğünün beşiği” olarak nitelemiştir.

Doğu Akdeniz'in sahip olduğu jeopolitik konum, Mahan'ın öncülüğünü yapmış olduğu Deniz Hakimiyet teorisine göre sahip olunması büyük önem taşıyan bölge olarak tanımlanmaktadır. Bu teoride stratejik deniz yollarını kontrol eden, denizleri de kontrol eder, dolayısıyla dünyayı kontrol eder savı mevcuttur. Genel olarak Mahan'ın teorisi incelendiğinde ön planda İngiliz-ABD rekabeti bulunuyor olsa da temelini petrol yarışının oluşturduğunu söylemek mümkündür. Deniz Hâkimiyet teorisinin ortaya çıkışı, ABD'ye ait Standard Oil ile İngiltere'ye ait Royal Dutch şirketlerinin enerji egemenlik alanlarını kendi lehlerine genişletmeye çabaladıkları ve bu doğrultuda çeşitli çatışmaların yaşandığı döneme denk gelmektedir (Çakır, 2011:16).

Karasal alanlarda olduğu gibi denizlerde de çeşitli akıntılar, derinlikler ve geçitler sebebiyle stratejik kontrol noktaları meydana gelmektedir. Doğu Akdeniz'in üç kıtanın ortasında yer alan bilgisel etkileşim alanı olması, Süveyş kanalının her açıdan önemli bir koridor oluşu, Kıbrıs adasının bölge kontrolü üzerindeki büyük etkisi, Ortadoğu ve Hazar Havzasına ulaşmanın en kısa yolu olması ve keşfedilen deniz dibi hidrokarbon kaynakları bölgeyi ister kıyısı olsun ister olmasın, çeşitli devletlerin enerji strateji ve politikalarının öncelikli gündem maddesi haline getirmiştir. Antik çağlardan günümüze değişen tek şey, stratejik yük tipinin baharattan doğal kaynağa evrilmiş olmasıdır. Dolayısıyla Doğu Akdeniz'in tarihin her döneminde kontrol altına alınması gereken alan olarak görüldüğünü söylemek yanlış olmayacaktır.

2.1.2.2. Kara Hakimiyet Teorisi

Klasik jeopolitik hakimiyet teorileri arasında değerlendirilen Kara Hakimiyet Teorisi 1904 yılında H.J. Mackinder tarafından İngiliz Kraliyet Coğrafya Cemiyetine sunulan “The Geographical Pivot History” (Tarihin Coğrafi Mihveri) adlı tebliğde ortaya konmuştur. Dünya siyasi sisteminin oluşumunda herhangi bir gelecek öngörüsü bulunmadan, bölgesel coğrafyaların etkisini ortaya koyan eser; yazıldığı dönemdeki Avrupa siyasi coğrafyasının etkisi altında kalmıştır. Mackinder’in görüşleri 1930’larda Alman yazar Karl Haushofer tarafından geliştirilmesi sonucu yaygınlaşmaya başlamıştır (Herwig, 1999: 220).

Bu teori Afrika, Asya ve Avrupa’nın tamamını dünya adası olarak nitelmiştir (Mackinder, 1904: 426). Geniş anlamda Doğu Avrupa’yı kontrol eden, merkez bölgeye egemen olur, merkez bölgede egemen olan dünya adasını kontrol eder, dünya adasına hâkim olan ise dünyaya egemen olur” şeklinde özetlenen düşünce sistematığıdır. Haushofer’a göre günümüz Orta Asya’sına denk gelen bölge, Mackinder’a göre ise Doğu Avrupa ve Sibirya bölgesi “kalpgah” olarak nitelendirilmektedir (Tamçelik: 12-13). Kalpgah’ı çevreleyen iki bölge belirlenmiş olup bunlar iç hilal ve dış hilal olarak adlandırılmıştır. İç hilali Almanya, Avusturya, Balkanlar, Türkiye, Hindistan ve Çin oluşturmakta olup, dış hilal (rimland kuşağı) ABD, Japonya, Avustralya, Afrika ve İngiltere’den oluşmaktadır (Mackinder: 435).

Her iki teoride kalpgahı deniz gücünün ulaşamayacağı bölgeler olarak nitelendirmiştir. Kalpgah bölgesi olarak Avrasya’nın belirlenmiş olması hem jeopolitik konum sayesinde kara gücünün egemen kalabilmesi hem de süper güç haline gelebilme potansiyeli bulunan devletler için gerekli teknik ve imkanları barındırıyor olmasından kaynaklıdır. Bu kaynakların başında sanayi devrimini gerçekleştirmiş olan ülkelerin yaşam kaynağı olan hidrokarbon kaynakları gelmektedir.

Her ne kadar kara gücünün önemi ve etkisine vurgu yapılıyor olsa da deniz gücü için güvenli üslerin önemi de göz ardı edilmemiştir. Kalpgahda hakimiyet kurmuş olan devletin, özellikle iç hilalden gelebilecek olan kara kuvvetlerinin etkilerine açık olacağı belirtilmiştir. Bu açıdan kara kuvvetlerinin deniz yolu ile taşınma ihtimalinin göz önünde bulundurulduğunu söylemek mümkündür. Kara kuvvetlerinin etkisini vurgulayan teoriye göre iç hilalden yapılacak olan saldırılarla kalpgahın ele geçirilmesi mümkün görülmektedir.

İç hilalin etkisine vurgu yapan görüşler göz önünde bulundurulduğunda kalpgahı yönetmek isteyen aktörün öncelikle iç hilali ele geçirmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda belirli bir aşamadan sonra dünyaya yayılarak egemenlik kurmak isteyen kara kuvvetlerinin ilk hedefi Akdeniz olmalıdır (Singh, 2015: 283). Hâkimiyet alanıyla ilgili mücadelenin ve geçiş bölgesinin merkezî konumunda bulunan Doğu Akdeniz, bölgedeki en kritik alandır (Tamçelik, 2009: 333).

2.1.2.3. Kenar Kuşak Teorisi

Dünyayı bir bütün olarak değerlendiren teori; ABD izolasyonizmine muhalif araştırmacı yazar Nicholas J. Spykman'a aittir. Spykman jeopolitik hakkındaki görüş ve düşünceleri 1942'de Yale Üniversitesinde vermiş olduğu konferansta dile getirmiştir. Ayrıca aynı yıl içerisinde yayınladığı "America's Strategy in World Politics" adlı eserinde, strateji ve jeopolitik hakkındaki fikirlerini sistematikleştirmiştir. Teori Mackinder'in Kara hakimiyeti teorisine çoğu noktada benzer olmakla birlikte, asıl kontrol altında tutulması gereken bölgelerde farklılaşmaktadırlar (Gerace, 1991: 348).

Güç kullanımı ve güç dengesinin üzerinde duran Spykman; güçlü devletlerin kendi sınırlarına yakın küçük devletleri dışarıdan gelecek olan saldırı ve istilalara karşı koruması gerektiğini belirtmektedir. Bu siyasete "tampon devletleri koruma siyaseti" adını vermiştir (Tezkan ve Taşar: 142). Ayrıca güçlü komşulara sahip devletlerin karşılıklı yükümlülükler getiren ittifaklar kurmaları gerektiğini belirten teorisyen, bu ittifakları sadece kendini saldırılardan koruma amaçlı olmayıp aynı zamanda bölgedeki bir başka devletin tehdit oluşturabilecek derecede güçlenmesinin önlenmesi için gereklilik olarak görmektedir ve buna "güç dengesi" siyaseti adını vermektedir. Dünya karasal alanları bu teoriye göre beş ana adadan oluşmaktadır. Bunlar; Avustralya, Güney Amerika, Afrika, Avrasya ve kuzey Amerika'dır. Spykman'da dünyanın en önemli merkezini Avrasya olarak görmüştür ve çevreleyen coğrafyaya da aynı şekilde önem atfetmiştir (Gray, 2015: 877).

Kalpgah kuzey buz denizinden güneye doğru Karpat Dağları, Balkanlar, Anadolu, İran ve Afganistan platosuna kadar uzanmaktadır (Tezkan ve Taşar 148). Tabir edilen kara kitesinin etrafı dünyanın çevresel deniz ulaşım yolları ile çevrili haldedir. Avrasya kıtasının kalpgahı ile çevresel deniz ulaşım yolları arasında Türkiye, İran, Afganistan, Çin, Tibet, Doğu Sibirya, Arabistan, Hindistan ve Burma-Siam

yarımadalarını kapsayan büyük tampon bölge adı verilen bölge bulunmaktadır. Yukarıda da bahsedildiği üzere tampon bölgede bulunan devletler Avrasya'nın kalpgahının korunması açısından büyük öneme sahiptir.

Akdeniz genel olarak kenar kuşağı birbirine bağlayan çevresel deniz otoyolu niteliğindedir (Gray: 888). Bölge devletlerinin yaşayacağı siyasi istikrarsızlıklar, güç dengesinin bozulması ve zayıf devletlerin ortaya çıkmasını kalpgah için doğrudan tehdit oluşturacaktır. Bu açıdan kenar kuşağın ortasında bulunan ve tampon bölge ülkeleriyle doğrudan etkileşim içerisinde bulunan Doğu Akdeniz kenar kuşağın önemli bir bölümünü kontrol altında tutma potansiyeli sebebiyle son derece önemlidir.

2.1.2.4. Hava Hakimiyeti Teorisi

Teknolojik gelişmelerin bir sonucu olarak gelişme gösteren hava kuvvetlerinin özellikle 1. Dünya savaşı döneminde ulaştığı etkinliğin ardından İtalyan Generali Douchet 'in 1921 tarihli "The Command of the Air (Hava Hakimiyeti)" eseri bu teorinin geliştirilmesinde öncü olmuştur. Düşüncelerin sistematik olarak düzenlenmesi ve yayınlanması ise Alexander P. De Seversky tarafından gerçekleştirilmiştir. 1942 yılında Victory Through Air Power (Hava Gücü Aracılığıyla Zafer) ve 1950 yılında Air Power: Key to Survival (Hayatta Kalmanın Anahtarı: Hava Gücü) adlı eserlerinin yayınlanması hava hakimiyeti düşüncesinin teori haline getirilmesini sağlamıştır. Yazar eserlerinde kara ve deniz gücünün hava gücüne bağımlı olduğunu vurgulamıştır (Ural, 2009: 136). Teknolojik gelişmeler deniz, dağ, çöl gibi devletlerin savunma aracı olarak kullanabildikleri coğrafi avantajların etkisini değiştirmiştir. Daha öncesinde coğrafi koşullara bağlı kalan silahlı kuvvetlere hareket serbestisi sağlayan hava kuvveti kalpgaha hâkim olan gücün, dünyaya hâkim olmasının sadece hava gücüyle önlenebileceğini belirtmektedir.

Hava gücünün denizler üzerinde de taşınabiliyor olması, kıyı ötesi alanları da hava gücü için harekât alanı haline getirmiştir. Çeşitli mühimmatların ve yakıt takviyelerinin ana kara devletine ulaşmayı gerekmeden adalar üzerinde kurulan üsler yahut uçak gemileri sayesinde yapılabilir hale gelmesi, deniz alanları üzerindeki hakimiyetin önemini arttırdığı gibi stratejik bölgelerde de hava hakimiyeti kurulmasını daha kolay hale getirmektedir.

Doğu Akdeniz sahip olduğu jeopolitik konumu ile Balkanlar, Kafkaslar ve Ortadoğu gibi üç istikrarsız bölgeye yakınlığı sayesinde bu bölgelere havadan

müdahale edilebilmesi açısından hava gücü için hayati önem taşımaktadır. Ayrıca bölgenin kalpgaha yakınlığı ve burada üslenen hava gücünün kolaylıkla kenar kuşağa ulaşabilmesi bölgenin önemini artırır niteliktedir.

2.1.2.5. Büyük Satranç Tahtası Teorisi

Günümüz teorisyenlerinden olan Zbigniew Brzezinski, dünya egemenliğinin sağlanabilmesi için Avrasya'nın önemini ve etkisini "Büyük Satranç Tahtası Teorisi" ile yeniden gündeme getirmiştir. Brzezinski'ye göre Avrasya, dünya nüfusunun %75'ini, dünya üzerinde kişi başına düşen GSMH'nin %60'ını ve enerji rezervlerinin %75'ini ihtiva etmektedir (Brzezinski, 1997: 50). Bölge sahip olduğu özellikler sebebiyle global mücadelenin gerçekleşeceği bir satranç tahtası niteliğindedir ve dünya hakimiyeti Avrasya'ya hükmedilmeden mümkün değildir.

Bu teorinin oluşumunda enerji kaynaklarına ve bu kaynakların nakil yollarına büyük önem atfedildiği görülmektedir. Özellikle SSCB'nin dağılmasının ardından tek kutuplu hale gelen Dünya sisteminin hegemon gücü olan ABD'nin küresel aktör olma stratejisini, enerji kaynaklarına sahip olma ve bu kaynakların nakil hatlarını kontrol altında tutma politikasına dayandıran Brzezinski, Avrasya'nın potansiyelinin dünya geleceği açısından arz ettiği önemin altını çizmektedir (Brzezinski, 57).

Enerji kaynaklarının her türlü kontrolünü elinde bulundurarak küresel ekonomiye hâkim olma ve ilerleyen aşamalarda tüm dünya üzerinde egemenlik kurma temeline dayanan teori için Doğu Akdeniz, her geçen gün önemli hale gelmektedir. Ortadoğu enerji rezervlerinin geçiş güzergahı olması ve yeni keşfedilen hidrokarbon rezervleri bölgeyi doğrudan egemenlik savaşlarının görüldüğü büyük satranç tahtasının önemli etkeni haline getirmiştir.

2.2. DOĞU AKDENİZ ENERJİ GÜVENLİĞİNİN GÜVENLİK TEORİLERİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Uluslararası ilişkiler tarihi bir nevi tehdit- çatışma- uzlaşma tarihi olarak adlandırılabilir (Dedeoğlu: 40). Bu süreçlerde realist teori yekpare aktör olarak devleti ele alıyor olsa da günümüz şartları devletle birlikte birey, örgütler, çok uluslu şirketler vb. aktörlerin de dahil edilmesini gerektirmektedir. Birbirinden farklı ancak bağlantılı özelliklere sahip olan aktörler güvenlik konusunu öncelik haline getirmişlerdir.

2.2.1. Güvenlik Kavramı ve Enerji Güvenliği

Uluslararası ilişkiler disiplinine ait olan kavramların genel değerlendirmesi yapıldığı zaman kavram tanımlamalarının zamana ve mekâna bağlı olarak değişiklik gösterdikleri görülmektedir. Zamansal ve mekânsal algılamalardaki değişiklik güvenlik kavramı için de geçerlidir.

2.2.1.1. Kavramsal Olarak Güvenlik

Uluslararası İlişkiler sistemini açıklamaya yönelik farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Bu yaklaşımlar içerik yahut analiz yöntemine odaklanarak, sistem analizini gerçekleştirmekte ve ilişkiler düzeyi ile aktörlerin birbirleriyle etkileşimini açıklamaya çalışmaktadır (Dedeoğlu, 2014: 56). Üretilen yaklaşımların bir kısmı öncekileri tamamlar nitelikteyken, bir kısmı ise belirtilen teorilere tepki olarak ortaya çıkmıştır. Kavramsal alanlarda yaşanan değişim / dönüşüm ve ihtiyaç duyulan eklemelerin, uluslararası ilişkiler disiplinine dair üretilen teorilerin ortaya atıldıkları dönemdeki güç dengelerine bağlı olarak oluştukları söylenebilir. Ayrıca farklı yaklaşımların oluşumunda etkili olan kişilerin etnik/ulusal kimliklerinin de teorilerin oluşum sürecinde etkili olduğu bilinmektedir.

Diğer kavramlara benzer olarak, güvenlik kavramının anlamsal içeriği de zaman ve mekâna bağlı olarak değişim göstermiştir. 16.yy'da "mutlak çatışma ortamı" olarak tanımlanan uluslararası sistemde güvenliğin ancak diğer rakiplerden üstün hale gelinerek sağlanabileceği savunulmuştur. 17.yy'da ise uluslararası sistem düzen sağlayacak bir üst otoritenin eksikliğinden kaynaklı olarak "anarşik düzen" olarak tanımlanmıştır ve güvenlik iki boyutlu bir kavram haline gelmiştir. Biri çıkar öncelikli ulusal güvenliğin küresel güvenlik sistemiyle bağlantılı olduğunu ifade edildiği uluslararası boyut, bir diğeri ise devletin kendini dışarıdan gelecek olan tehlikelere karşı savunacak olduğunu belirtildiği ulusal boyuttur. 18.yy ise güvenlik kuramları açısından idealist bakış açılarının ön plana çıkmaya başladığı dönem olmuştur ve güvenlik; savaş durumunun reddi ile eşdeğer tutulmuş, savaş ve çatışmalara engel olunabileceği düşüncesi yaygınlaşmıştır. Dönemin güvenlik algısı sadece devletleri kapsamaktan çıkarak "belirli maddi ve moral değerlerinin korunması ve yaygınlaştırılması yoluyla güç elde edilmesi" anlamını taşımaya başlamıştır (Dedeoğlu: 60).

Globalleşmenin de etkisiyle güvenlik anlayışı, 19.yy ortalarından sonra gidilebilen / ulaşılabilen her alanı kapsar hale gelmiştir. Varlığını koruma / sürdürme üzerine odaklanan kavram ötekinin maddi / manevi sınırlarını zorlama anlamına da gelmeye başlamıştır. Tehdidin belirsizliğinin riskleri ve maliyeti artırıyor oluşu, aktör tanımlı bir öteki yaratma zorunluluğuna itmiştir. Bu dönemde güvenlik anlayışının yatay ve dikey düzlemde genişlediği söylenilebilir. İktidarın meşruiyetinin devamlılığının sağlanması, yeni kaynakların yaratımı ve öteki kaynaklara ulaşımının engellenmesi dikey genişlemeyi ifade ederken, kavramın devlet sınırlarını aşan coğrafyaları da kapsar hale gelmesi yatay genişlemeyi ifade etmektedir. Yatay ve dikey genişleme güvenlik kavramının önemli geçiş yolları, su yolları, boğazlar, geçitler, stratejik öneme sahip adalar, petrol bölgeleri gibi değerli yeraltı kaynaklarının bulunduğu alanlar ve ucuz işgücünün var olduğu bölgeleri kapsayarak “çıkar alanları” temelinde yeniden şekillenmesine sebep olmuştur.

Enerji güvenliğinin kavramsal olarak tarih sahnesine çıkışı da bu dönemde olmuştur. 1865 yılında İngiltere ile Fransa arasında imzalanan bir kömür ihracatı anlaşmasının İngiliz kamuoyunda rahatsızlık yaratması sonucu bilim adamları hükümet politikasını ağır bir şekilde eleştirmişlerdir. Eleştirinin odak noktası “sırf maddi kazanç elde etmek için böylesine stratejik bir ürünün satılması durumunda hem karşı devleti gereğinden fazla güçlendireceği hem de kalan kaynakların İngiltere’ye yetmeyecek” olmasıdır (Ediger, 2010: 42).

XX. yy.’ın başlarında ise İngiliz Winston Churchill ile Amiral John Fisher, İngiltere’nin coğrafi keşifler sonrası elde ettiği deniz üstünlüğünün devam ettirilebilmesi için kömür yerine petrol kullanılmaya başlanmasını önermişlerdir. Bu sayede kendi savaş gemilerinin hız ve manevra kabiliyetlerini arttırdıkları gibi diğer devletlerin gemileri karşısında üstünlük sağlayacaklarını savunmuşlardır (Dahl, 2001: 50-52). Fikirlerinin hayata geçirilmesi enerji güvenliği konusunun yeni bir evreye taşınmasını sağlamıştır.

2.2.1.2. Enerji Güvenliği

Tarihin ilk çağlarından beri devletler, güç sahibi olarak güvenlik düzeylerini arttırmaya çalışmışlardır. Bu durum devletleri ekonomik bağımsızlıklarını sağlama, diğer devletler üzerinde hakimiyet kurma isteği gibi sebeplerden ötürü tarihin her döneminde hammadde kaynaklarına hâkim olmaya yönlendirmiştir (Ahışhalı,

2013:13). Özellikle sanayi devrimi sonrası fosil yakıtların keşfi mücadele alanlarının enerji kaynaklarının bulunduğu bölgeler üzerinde yoğunlaşmasına sebebiyet vermiştir. Bu doğrultuda enerji kaynakları sosyal, kültürel, askeri, siyasi ve ekonomik meselelerle entegre olan bir alan haline gelmiştir.

Modern çağın en gözde hammaddesinin fosil yakıtlar olması mevcut uluslararası aktörlerin politikalarında ve algılayışlarında çeşitli etkilere sahiptir. Yaşanan siyasi dönüşümlere paralel olarak oluşan yapısal değişimler uluslararası aktörlerin politika belirlemeleri aşamasında büyük etkiye sahiptir (Akbaş ve Pala, 2014: 241). Bu doğrultuda yeni enerji kaynakları keşfinin, mevcut politikaları doğrudan etkilediğini söylemek mümkündür.

Geliştirilen enerji politikalarının amaca ilişkin anlam içeren güvenlik kavramı doğrultusunda geliştirildiği ifade edilebilir. Bu doğrultuda güvenlik kavramı ihtiyaç ya da çıkar karşılık gelmektedir. Günümüz konjonktüründe kaynakların kıt oluşu ve eşit dağılıma sahip olmayışı, uluslararası aktörleri güvensiz kılmakta ve güvenlik; devamlı artan ihtiyaçların karşılanması için kıt kaynaklardan en fazla yararlanma arayışına denk düşmektedir (Dedeoğlu: 35).

Devletlerin güvenlik politikalarını belirlerken sergiledikleri davranışlarında enerji politikalarının ağırlığı hissedilmektedir. Bu ağırlık enerji akışının devamlılığının sağlanmasına dayanmakta olup, varoluşsal güvenlik meselesi olarak değerlendirilmektedir. Birden fazla devleti alakadar ediyor olması sebebiyle küresel güvenlik sorunu olarak öne çıkmaktadır. Rezervlerin hızla tükeniyor olması, enerji güvenliğini belli bir yerde üretimin olması ya da keşfedilmesinin dışında, uygun maliyette ve yeterli düzeyde taşınarak sürekliliğin sağlanmasını kapsar hale gelmiştir (Erdal ve Karakaya, 2012: 111).

Enerji Güvenliği kavramı; üretim, iletim ve dağıtım sistemlerine yönelik saldırılardan, ülkelerin iç dinamiklerine yahut dış ilişkilerine bağlı oluşabilecek kesintilerden, doğal afetlere kadar pek çok etkenin bir arada değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır. Enerji güvenliği kavramına ilişkin literatürel olarak üzerinde mutabakata varılmış bir kavram henüz bulunmamaktadır. Ancak kavram Avrupa komisyonu tarafından “Stratejik stokların korunması veya ekonomik şartlar için yeterli olmayan ulusal kaynakların yetersizliği yüzünden gelecekte önemli oranda sorun teşkil

edecek enerji ihtiyacına karşı, ulaşılabilir ve istikrarlı dış kaynakları sağlama becerisi” olarak ifade edilmiştir (Glynn ve diğerleri, 2016: 1).

Literatürel olarak kavrama dair çalışmalar ele alındığında tanımlamaların güvenlik ağırlıklı ve enerji ağırlıklı olarak ayrıldıkları görülmektedir. Güvenlik ağırlıklı tanımlar fosil kaynakların, aranmasından pazarlanmasına kadar geçen süreç içerisinde meydana gelebilecek sorunlar/saldırıları gibi fiziksel güvenliği kapsamaktayken, enerji ağırlıklı tanımlar ekonomi ağırlıklı olup bulunabilirliği ve erişilebilirliğini analiz düzeyi olarak kabul ederek; talep, arz ve ulaşım yollarının güvenliğine odaklanmış durumdadır (Sevim: 160; Ediger: 46.).

Kaynak devlet konumunda olan devletler, iktisadi kalkınmalarını sağlamak için alıcılarını çeşitlendirme yoluna giderken, ithalatçı devletler de tek bir kaynağa bağımlı kalmamak için kaynak çeşitliliğini sağlamaya çalışmaktadırlar (Erdal ve Karakaya: 116). Bu doğrultuda enerji güvenliğinin sağlanmasının hem ithalatçı hem de ihracatçı devletler için aynı önem düzeyine sahip olduğu söylenilebilir.

Fosil yakıtların sınırlı enerji kaynakları arasında yer alıyor olması ve enerji arz-talep merkezlerinde oluşan kaymalar güvenlik meselesini en üst noktaya taşımaktadır. Bu doğrultuda oluşan yeni arz ve talep bölgeleriyle beraber, yeni keşif bölgeleri, transit ülkeler, boru hatları ve kritik boğazlar hem enerji kaynaklarının hem de geçiş güzergahlarının yerel, bölgesel ve küresel düzeyde önemini arttırmıştır (Şöhret: 534). Bu doğrultuda Doğu Akdeniz’in stratejik bir konuma sahip oluşu ve yeni keşiflere konu olması devletlerin güvenlik algılamalarını etkilemektedir. Bu sebeple enerji güvenliğini açıklayan kuramlar çerçevesinde Doğu Akdeniz’in bölgesel ve küresel güvenlik üzerindeki etkisinin belirtilmesi gerekmektedir.

2.2.1.2.1. Realist Kuram

2. Dünya Savaşı sonrasında yaşanan büyük yıkımlar kavramsal temellere oturtulan idealizmin sarsılmasına sebep olmuştur. Teori soğuk savaş döneminde Sovyetler ile ABD arasında oluşturulmaya çalışılan güç dengesini açıklamayı amaçlamıştır (Orban, 2008: 8). Bu dönem daha önce temelleri atılan ancak kurumsallaşmamış bir teori olan realizmin sistematik bir akıma dönüşmesini sağlamıştır.

Realistler uluslararası sistemin doğal düzenini Hobbes'in düşüncelerine paralel bir şekilde anarşik ortam olarak tanımlarlar (Battici, 2002: 4). Sistemin sahip olduğu temel özellikler sebebiyle savaşı ve çatışmayı doğal sonuç olarak görürler. Anarşik ortam gereği sistemin temel aktörleri olan devletler, güce odaklı davranışlar sergilemektedirler (Trachtenberg, 2003: 174). Güce ulaşmada en önemli araçlardan biri olarak değerlendirilen enerji kaynakları, devletlere sağladığı gelir sayesinde askeri alana yatırım kaynağı vermektedir. Bu sayede arttırılan güç hem yeni enerji kaynakları üzerinde hakimiyet mücadelelerinde hem de diğer alanlarda avantaj sağlamaktadır (Schubert ve Pollak, 2011: 7).

Soğuk savaş döneminin bitmesiyle beraber ideolojik çatışmanın son bulması, hakimiyet mücadelelerinin doğal kaynakların kontrolü üzerinde odaklanmasına sebep olmuştur. Fosil enerji kaynaklarının kıt kaynaklar olması ve verimlilik oranının yüksekliği arz/talep dengesizliği yaratarak, kaynaklara ulaşım açısından bölgesel ve küresel güç mücadelelerine sebebiyet vermektedir (Dannreuther, 2010: 13).

Klasik realizm güvenlik kavramını "güvende olmama hali" ve "sürekli güvensizlik ortamı" bağlamında tanımlamaktadır (Sandıklı ve Emeklier, 2012: 6). Güvenlik algısının kısaca güç-tehdit-güvensizlik üçgeni üzerine inşa edildiği kuram, enerji hususuna asimetrik bağımlılık, güç ve çıkar açısından yaklaşmaktadır. Söz konusu bağımlılık tarafların eşit koşullarda varlığını devam ettirdikleri ve karşılıklı çıkarlarla barışın ve güvenliğin korunduğunu esas alan "karşılıklı bağımlılık"tan ziyade tek tarafa, yani üstün olan tarafa bağımlılık üzerine kurulmuştur. Kurama göre petrol ya da doğalgaz ithalatına bağımlı ülkeler ile bu kaynakları ihraç eden ülkeler arasında, rezervlere sahip olup bu kaynakların ihracatını gerçekleştiren ülkeler avantajına "asimetrik bağımlılık" oluşmaktadır (Şöhret, 536).

Kuramın devletlerin dış politika davranışlarını açıklamakta kullandığı bir diğer kavram ise "doğal kaynak milliyetçiliği"dir. Söz konusu kavram devletlerin enerji rezervlerine bağlı olarak; sahip olma ve olmama durumuna bağlı olarak ortaya atılmıştır. Kavram devletlerin uluslararası sistemde kontrol edilebilirliği ya da gücünü belirleme aracı olarak doğal kaynakların kullanılabilirliğini ifade etmektedir. Kavram uluslararası sistemde kontrolünü arttırma amacıyla çeşitli doğal kaynaklara sahip ülkeler üzerine harekât düzenleme ve üretici ülkelerin çıkardıkları kaynakları çıkar

pazarlığında koz olarak kullanma durumlarını açıklar (İpek ve diğerleri, 2012: 229-231).

Enerji güvenliği konusuna siyasi perspektiften bakan realist yaklaşım temel aktör olarak devleti kabul etmektedirler. Devletler açısından ulusal güvenliğin önemli bir parçası olan enerji güvenliğinin, özel sektör tekeline bırakılması durumunda anarşik sistem içerisinde yatırım yapmaktan kaçınacağı ve bunun da zafiyete sebep olacağı belirtilmektedir (Kalkan, 64).

Doğu Akdeniz’de keşfedilen doğalgaz kaynakları, rezerv sahibi ülkelerin dışa olan enerji bağımlılığını azaltabilme potansiyeli sebebiyle arz güvenliğini sağlayacaktır. Bu açıdan söz konusu devletlerin yaşadığı asimetrik bağımlılığın azalması muhtemel sonuç olacaktır. Ayrıca rezervlerin hedef pazarlara satışı ile ekonomik güç elde edileceği gibi kendi lehlerine asimetrik bağımlılık yaratma potansiyeline sahip olabileceklerdir. Söz konusu satışlardan elde edilen gelir ve kaynağa sahip olunmama durumunda iç talebi karşılamak için harcanacak olan maliyet devletlerin hazinesinde kalacaktır. Söz konusu tasarruflar uluslararası sistemde güç elde etme odaklı yatırımlara dönüştürülebilecektir

2.2.1.2.2. Neorealist Kuram

Realist kuramın ardılı olarak değerlendirilen Neorealizm, 1970’ler sonrası ortaya çıkmıştır. Yaklaşımın ortaya çıkmasına en büyük katkıyı “Theory of International Politics (1979) adlı çalışmasıyla Kenneth Waltz yapmıştır (Waever, 2009: 202.). Neorealist akımın realizmin ağırlık verdiği kavramlara ağırlık verdiği fakat farklı bakış açıları getirdiği söylenilebilir (Kalkan, 66). Kuram Waltz’ın ileri sürdüğü tezlerden etkilenerek devletlerin kendi çıkarlarını korumak ve geliştirmek için hareket ettikleri sistemin aslında anarşik bir yapıya sahip olmadığı, sadece düzeni sağlayacak bir otoritenin eksikliğinden kaynaklı olarak aktörlerin güvensizlik üzerine inşa ettikleri ilişkiler ağının anarşi yarattığını savunmaktadır. Güvensizlik ortamının doğal sonucu ise devletlerin güvenlik politikalarını öncelik haline getirmeleri olmuştur (Arı, 2008: 18). Her an çatışma olasılığının göz önünde bulundurulduğu kuram, en kötü durum senaryosunu planlayarak strateji geliştiren devletin diğer devletlerin eylemlerini biçimlendireceğini iddia etmektedir.

Neorealizm 1980’lerden sonra yaşanan gelişmeler neticesinde dış politika analizi noktasında John Mearsheimer (2001)’in öncülüğünü yaptığı “Saldırgan

Realizm” ve “Robert Jervis, Jack Snyder gibi düşünürlerin öncülüğünü yaptığı “Savunmacı Realizm” gibi çeşitli alt yaklaşımlara ayrılmıştır. Saldırgan neorealizm temel hedefi hegemon güç olmak olan devletlerin ekonomik ve askeri güç kapasitelerini artırarak amaçlarına ulaşabileceklerini ve kendi güvenliklerini sağlayabileceklerini savunurken, savunmacı neorealizm önceliğini iç politikada güç artırımına odaklamıştır ve dış politikada güvenliğin güç dengesi ile sağlanabileceğini belirterek gerekli olan durumlarda diğer devletlerle işbirliği yapılabileceğini, oluşturulan işbirliği neticesinde asimetrik bağımlılık yaratılarak diğer bir devletin kendi çıkarları doğrultusunda harekete zorlanabileceğini ifade etmektedir (Nogayeva, 2011: 21-25).

Neorealizmin her ne kadar doğrudan enerji güvenliğine dayanan yaklaşımı bulunmuyor olsa da güce ve ekonomiye odaklı olması sebebiyle enerji güvenliği boyutunda ele alınması mümkündür. Kurama göre, güç dengesini sağlama odaklı hareket eden devletlerin, ekonomik üstünlüklerini askeri alana aktararak güç elde etme arayışları için enerji kaynaklarına sahip olmak önemli bir avantajdır. Mevcut konjoktüre göre güvenlik ve zenginlik arayışları çatıştığında, güvenlik mümkün mertebe ön planda tutuluyor olsa da devletlerin ikinci seçeneği seçtiği durumlar da gelişebilmektedir (Orban, 15). Devletlerin bu seçeneği seçmeleri ise uzun vadede askeri kapasitelerini artırabilme amaçlıdır. Enerji kaynaklarının ve enerji politikalarının ekonomik getirilerinin askeri kapasiteye yapacağı etki kuram açısından bu kaynakları vazgeçilmez hale getirmektedir.

Ekonomik gücü askeri gücün lokomotifini olarak gören neorealizm, enerji kaynaklarına sahip olan yahut geçiş güzergahı üzerinde yer alan devletlerin sahip oldukları bu özelliği ekonomik kalkınma ve askeri kapasitelerini artırma yönünde kullanacaklarını belirtmektedir. Ayrıca kurama göre enerji kaynakları açısından avantajlı devletlerin sahip oldukları stratejik konumu kullanarak diğer devletlerin hareketlerini kendi istekleri doğrultusunda etkileme kapasitelerinin de bulunduğu dikkat çekmektedir. Özellikle asimetrik bağımlılık yaratılarak diğer devletlerin politikalarını etkilemek için bir nevi silah olarak kullanılabilirliğini savunmaktadır.

Doğu Akdeniz’in kıyı ötesinde keşfedilen rezervlerin uzun vadede dış pazarlara ihracatı mümkündür. Bu doğrultuda hem rezerv sahibi ülkeler hem de enerji kaynağının ithalatı için belirlenen güzergahta yer alan ülkeler uzun vadeli çıkarları için

aralarındaki güvensizlik durumunu erteleyici yaklaşımlar sergileyebileceklerdir. Rezervlerin ticari hale getirilmesiyle satışlardan gelir elde edilecektir. Bu doğrultuda uzun vadede ekonomik gelirler aracılığıyla göreceli güvenlik ortamına ulaşılarak, yakın çevreden gelen tehdit algısı azalacak ve rezervlere yönelik yatırımlar artabilecektir.

2.2.1.2.3. Liberal Kuram

Liberal yaklaşım genel çerçevesiyle realizmin tersi olarak değerlendirilmektedir. Temel ilkeleri; sınırlı devlet, analiz düzeyinde çoğul aktörler, karşılıklı bağımlılık ve iş birliği olarak sıralanabilir. Yaklaşım enerji güvenliğinde devletlerin tek başlarına belirleyici aktör olamayacaklarının altını çizmektedir. Liberal kuramın fonksiyonalizm, transnasyonalizm ve plüralizm gibi alt kuramları güvenlik açısından küresel yönetim, çoğulculuk, iş birliği ve bütünleşme gibi kavramları öne çıkarmaktadır (Ayhan, 2016: 136). Ayrıca iç ve dış siyasette farklı grupların enerji pazarları üzerinde mevcut olan çıkarları sebebiyle konunun askeri, siyasi, toplumsal, ekonomik ve çevresel boyutların aynı düzeyde ele alınması gerektiğini belirterek, enerji güvenliğinin çok boyutluluğuna işaret edilmektedir (Brauch, 2008: 8).

Enerji güvenliğini özellikle dış politika stratejilerinde karşılıklı bağımlılıkla açıklama yoluna giden liberal kuram, güvenliğin sağlanmasını farklı aktörlerin algılarına dayandırmaktadır. Bu doğrultuda dış politikayı yönlendiren devlet ve devlet dışı aktörlerin benzer çıkar ve fayda ilişkilerinde benzer tercihlerde bulunmaları beklenmektedir (Koçer,2009: 159). Ancak reel alanda aktörler arasında gelişen etkileşim sonucu yerel kurumlardan beklenen davranışların fikirsel yahut maddi sebeplerden ötürü farklı gelişebileceği göz ardı edilmiştir.

Liberal kuramların üzerinde durdukları bir diğer husus olan devlet dışı aktörler ise enerji güvenliği kapsamında ele alınabilmektedir. Enerji güvenliğinin sağlanması ve devletlerin ürettikleri enerji politikalarının uygulanması sadece devlet merkezli gerçekleştirilebilecek olan bir süreç değildir. Sürecin sağlıklı ilerleyebilmesi ve istenilen sonuçlara ulaşılabilmesi için devlet dışında da aktörlere ihtiyaç vardır. 1973 ve 1974'de yaşanan enerji krizleri sonucunda ülkeler arasındaki enerji ilişkilerini düzenleme amaçlı kurulan Uluslararası Enerji Ajansı (International Energy Agency) bu duruma verilebilecek en güzel örneklerden biridir (Sevim: 131). Bu kurumun dışında BM, AB ve NATO gibi kuruluşların da enerji güvenliğine ilişkin faaliyetler

yürütüyor olmaları sistemde devlet dışı aktörlere de yer verilmesi gerekliliği sonucu geliştiği söylenilebilir.

Enerji kaynaklarının küresel piyasaya arzı sırasında engellerle karşılaşmaması önemli bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çerçevede enerji kaynakları liberalizmin sınırlı devlet anlayışında, söz konusu kaynakların fiyatlandırmasının ve dolaşımının serbest piyasa dengesi içinde rekabete dayalı olarak şekillendirilmesi gerektiğini enerji güvenliği açısından önem taşımaktadır (Çetin, 2001: 228).

Doğu Akdeniz enerji rezervlerinin birden fazla devletin egemenlik alanları arasında dağılım gösteriyor olması ve çıkarılacak olan kaynakların nakil güzergahının da aynı şekilde çok sayıda devletin hakimiyet alanı üzerinden piyasalara arz edilecek oluşu, bölgede iş birliğini zorunlu hale getirmektedir. Ancak bu iş birliği sağlansa dahi devletlerin çıkar çatışmasına düşmesi olasılığı göz önünde bulundurularak her an ikili anlaşmaların sonlandırılma ihtimalinin varlığı unutulmamalıdır. İşbirliklerinin çıkar çatışmaları sonucu bozulma olasılığı enerji güvenliğini tehdit eden bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Gerekli düzenlemelerin gerçekleştirilmesi için ilgili tüm ülkelerin katılımıyla bölgesel bir örgüt kurulması iş birliği anlaşmalarından çekilmeyi zorlaştırıcı bir etmen olarak kullanılabilir. Ancak uluslararası kuruluşların ve uluslararası hukukun devletler üzerinde herhangi bir yaptırım gücünün bulunmaması ve devletlerin her an üyelikten çekilebilecek oluşu kalıcı bir düzenin oluşturularak enerji arz güvenliğinin sağlanmasını garanti altına alabilecek kapasiteyi ortaya koyamayacaktır.

2.2.1.2.4. Neoliberalist Kuram

Soğuk savaş sonrasında değişen küresel ekonomik sistem, devletin müdahalesini dışlayıcı bir yapı kazanmaya başlamıştır. Yaşanan ekonomik krizlerden devletin sorumlu tutulması, serbest piyasa ekonomisinin işleyişinin önünde engel olarak değerlendirilen, devlet dahil tüm yapılanmaların ortadan kaldırılması gerektiği fikrini doğurmuştur (TASAM, 2011).

Küreselleşmenin artan etkisi devlet dışı aktörlerin de etkisinin artmasını sağlamıştır. Özellikle, Çok Uluslu Şirketler olarak adlandırılan kuruluşların, genişleyen serbest piyasa ekonomilerine giriş hızları devletlerin iktisadi ve siyasi güçlerini zayıflatmıştır. Nobel, BP, SHELL gibi küresel ölçekte faaliyet gösteren enerji şirketlerinin kaynak ülkelerde arama, tarama, çıkarma ve nakil gibi işlemler

yapabilme kapasiteleri zaman zaman hegemonik güç haline gelmelerine olanak vermiştir. Kaynak zengini ülkelerin bu kaynakların çıkarımı ve dağıtımını gibi faaliyetleri ekonomik sebeplerle tek başlarına gerçekleştirememeleri, devlet dışı aktörlerin güçlenmesine sebep olmaktadır. Bu aktörlerin elde ettikleri güç küresel, bölgesel ve ulusal düzeyde enerji güvenliğinin önemli bir parçası haline gelmelerine neden olmaktadır (Kaya: 199).

Neoliberallerin sistemi açıklamakta kullandıkları bir diğer kavram ise “asimetrik bağımlılıktır”. Neorealistlerin de üzerinde durdukları bu kavram, neoliberaler için askeri bağımlılıktan ziyade ekonomik bağımlılığı ifade etmektedir. Kuram askeri gücün maliyetinin yüksek olmasının aktörleri ekonomik güce yönlendireceğini ifade etmektedir (Kalkan, 2014: 74-75). Kurama enerji perspektifinden bakıldığında alternatif kaynaklara ulaşım imkanı olan ülkelerin, bu imkana sahip olmayan ülkelere kıyasla daha az bağımlı olacağı söylenilebilir. Ülkelerin bağımlılık düzeylerini azaltma olanakları az önce de ifade edildiği gibi askeri güce bağlı hakimiyet kurma üzerine inşa edilirse maliyeti çok yüksek olacaktır. Bu sebeple günümüzde Nye tarafından literatüre kazandırılan ve maliyeti uzun vadede çok daha az olan, göreceli win-win durumunun sağlanabildiği “yumuşak güç” önemli bir etmen olarak karşımıza çıkmaktadır (Kurlantzick, 2007: 87). Yumuşak güç politikasına ağırlık veren devletler enerji tedarik edebilecekleri ülkelerle ticari ilişkilerini geliştirerek, insani yardımlarda bulunmaktadırlar. Bu sayede güven tesis edilen ülkelerle politik ve ticari müttefikler haline gelerek, enerji ihtiyacını karşılamak için birden fazla alternatif kaynak yaratabilmektedirler (Azer, 2012: 234).

Doğu Akdeniz’de enerji rezervlerinin bulunduğu bölgeler ağırlıklı olarak birden fazla ülkenin kontrol alanı dahilinde kalmaktadır. Bu sebeple rezervler üzerinde tek bir gücün kontrol sahibi olması mümkün değildir. Bölge devletlerinin genel olarak tek başlarına kaynak bölgelerin araştırmasını yapma ve rezervleri çıkarma olanağına sahip olmamaları, kontrolüne sahip oldukları alanları parsellere bölerek ihaleye çıkartmaları ve neticede devlet dışı aktör olarak tanımlanan şirketlerle iş birliği yapmalarını zorunlu hale getirmektedir.

Bölgeye ilişkin bir diğer husus ise çıkarılacak olan rezervlerin, enerji bağımlılığını azaltma potansiyeline sahip oluşu ve yumuşak güç unsuru olarak kullanılabilme kapasitesidir. Rezervlerin potansiyeli, yararlanan ülkelerin dışı olan

bağımlılığını azaltacaktır. Ülkelerin hem kaynakları kullanmaları hem de kaynakları pazarlama yetkisine sahip olacak olmaları ticari açıdan kuracakları üstünlükle, enerji temin ettikleri ülkelerle politik açıdan yaklaşımlarını sağlayabilecektir. Politik yaklaşmanın doğal sonucu olarak ticari anlaşmaların imzalanması her iki taraf için de avantajlı olacaktır ve askeri üstünlük sağlama çabasının yüklediği maliyetin büyük kısmının kar olarak tarafların hazinesinin yanına yazılmasının haricinde, gelişen iş birliğinin yarattığı avantajlar sayesinde kâr marjı sağlayabilecektir.

2.2.1.2.5. İnşacı Kuram

İnşacı kuram güvenlik, ulusal çıkar ve kimlik gibi kavramların, sistem içerisinde yer alan elitler tarafından nasıl kullanıldığı ve dış politikanın şekillendirilme sürecine olan etkilerini ele almaktadır (Kalkan: 76). Kurama göre dış politika değişen aktörler tarafından tekrarlanan süreçlerle oluşturulan bir olgudur (USGAM, 2012).

İnşacı kurama göre öncelik enerji ithal ve ihraç eden tüm aktörler arasındaki mevcut olan ve gelişme gösteren stratejik etkileşimin yerel kapitalizme göre açıklanması gerekmektedir. Kuram; kapitalizmle gelişim gösteren ulusal kurumların aktörlerin aldıkları kararlar üzerindeki etkisine dayandırılmıştır (Şöhret, 542). Benzer özellik ve şartlara sahip olan devletlerin tercihlerinin birbirinden farklılığını açıklamayı amaçlayan kurama göre; tercihler tarihsel süreç içerisinde tehdit algısına ve yerel kapitalist düzene bağlı olarak gelişim gösteren liberal ekonomi (devlet-özel sektör ilişkisi) / koordine piyasa ekonomisi içerisinde oluşan ulusal kurumların etkileşimi doğrultusunda gelişen enerji politikası stratejileri mevcuttur. Ayrıca enerji güvenliği hususunda arz/talep sahibi ülkenin güven düzeyi iki aktör arası ilişkilere yüklenen sosyal anlama bağlıdır (Wendt, 1995: 73).

Kuram 1973 Petrol Krizini de benzer koşullar karşısında birbirinden farklı politikalar izleyen devletlerin dış politikalarını açıklamıştır. ABD ve Fransa örnekleri ele alındığında, ABD'nin federal yapısında hükümetin farklı çıkar gruplarının baskısına daha açık olduğu, Fransa'nın ise merkezi devlet yapısının benzer baskılara karşı daha dayanıklı olduğu söylenilebilir. Bu etkenler doğrultusunda kriz sürecinde ABD iç dinamiklerin getirdiği etkiyle daha kararsız bir politika izlerken, Fransa eski kolonileriyle ilişkilerini geliştirmiştir ve alternatif kaynak yatırımlarına hız vererek enerji arz güvenliğini hızlı ve tutarlı bir politikaya yönelmiştir (İpek ve diğerleri: 235).

Kuramın üzerinde durduğu önemli kavramlardan biri olan sosyal yakınlıktır. Kavram enerji güvenliği açısından ele alındığında tarihsel, sosyal, kültürel vb sebeplerden ötürü birbirine yakınlık duyan ülkelerin enerji temini hususunda birbirlerine daha çok güven duyduklarını belirtmektedir. Sosyal yakınlığın enerji güvenliğinde en net örneği AB'nin enerji politikaları olarak karşımıza çıkmaktadır. Zaten sosyal/kültürel yakınlık temelinde kurulan AB uygulamaya koyduğu ortak pazar oluşturma vb. politikaları ile de bu görüşü desteklemektedir.

Kuramın Doğu Akdeniz'de keşfedilen rezervlerin arama-sondaj ve pazarlara aktarılması konusunda uygulanmak istenilen politikaları açıklama açısından yararlı olduğu söylenilebilir. Özellikle AB'nin sosyal yakınlık ve çıkar temelli politikalarını gerçekleştiriyor oluşu, Kıbrıs Adası'nın siyasi sorunu çözülmeden GKRY'nin AB'ye üye olarak kabul edilişi Doğu Akdeniz'in kaderini değiştiren gelişmelerden olmuştur.

2.2.1.2.6. Eleştirel Kuram

Eleştirel kuram açısından güvenlik kavramı analiz edilirken kapitalist rejim başlangıç olarak kabul edilmektedir. Kuram açısından analiz düzeyinde en önemli aktör üretim ilişkilerini düzenleyen sosyal güçlerdir. Enerji üretim sürecine dahil olan bilgi üretimi, bilginin yeniden oluşumu, kurumlar ve sosyal ilişkiler dış politika analizinde ucu açık ilişkiler olarak ele alınmalıdır (Şöhret, 544).

Kuram dahilinde kapsama alınan sosyal güçlerin etkisi ancak ulusal yahut uluslararası düzeyde oluşturmaya çalıştıkları tarihsel bloklarla açıklanabilir (Burnham, 1991: 74). Gelişmelerin sistemde yapısal bir değişime sebep olması; enerji ithal/ihraç eden ülkelerin, şirketlerin ya da çıkar gruplarının ekonomik, siyasi ve ideolojik açıdan kendi çıkarlarını koruyup / geliştirmek için alacakları muhtemel pozisyonlar enerji güvenliği açısından dış politikada etkili olacaktır.

Doğu Akdeniz tarihsel açıdan enerji koridoru olması sebebiyle enerji güvenliğinin vazgeçilmez unsurları arasında yer almaktadır. Yakın dönemlerde keşfi gerçekleşen enerji rezervleri ise bölgenin stratejik önemini arttırarak, müdahil olan sosyal güçlerin sayısında artışa sebep olmuştur. Mevcut ve yeni güçlerin tarihsel olarak kendilerini yakın hissettikleri aktörlerle iş birliği yaparak ya da yeni durum değerlendirmeleri ışığında yaklaşma sağlayabildikleri aktörlerle, Doğu Akdeniz'in enerji geleceğini şekillendirecek olması tahmin edilebilir bir sonucu ortaya çıkaracaktır.

2.3. DOĞU AKDENİZ'İN MÜNHASİR EKONOMİK BÖLGE ALANLARI VE DENİZ YETKİ ALANLARI UYUŞMAZLIĞI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Küresel bazda enerji ihtiyacı her geçen gün artış göstermektedir. Yıllık enerji ihtiyacının 2035 yılına kadar %1,3'lük artış göstererek toplamda %30 artması beklenmektedir (BP, 2017: 15). Bu ihtiyacın karşılanmasında temel kaynaklar arasında yerini koruması beklenen petrol ve doğal gazda gerek arz-talep bölgeleri gerekse transit bölgeler daha büyük stratejik öneme sahip olacaklardır. Bu sebeple özellikle yeni keşfedilen rezervlere kimin hâkim olacağı, gelecekteki büyük güçlerin kimler olacağının belirlenmesinde etkili faktörlerden biri olacaktır.

20.yy'da yaşanmaya başlanan hızlı nüfus artışı ve devletlerin doğal kaynakların tükenmeye başlaması, devletleri egemenlik alanlarını denizlere doğru genişletmeye yöneltmiştir. Devletlerin genişletmeye başladığı sınırlar sonucu işletmeye uygun deniz alanlarında, çakışan çıkarlar sebebiyle denizler üzerindeki egemenlik alanlarının sınırlandırılması ihtiyacı doğmuştur. Günümüzde mevcut 400'den fazla deniz yetki alanı uyuşmazlığı mevcuttur, bu yetki alanı uyuşmazlıklarının yaklaşık 190 tanesi devletlerin aralarında imzalanan anlaşmalarla çözüme ulaştırılmıştır (Doğru, 2015: 505). Anlaşmalar uluslararası yasal çerçeve uyarınca, bölgesel ülke sularını birbirinden ayıran deniz sınırlarını ve çıkar bölgelerini belirlemek, deniz bölgelerini ülkelerin egemenlik bölgelerinin bir parçası olarak tanımlamak ve devletler arasında barışçıl ilişkilerin garantisini vermek için oluşturulmuştur.

Yeni keşfedilen rezervler doğrultusunda çeşitli anlaşmazlıkların meydana geldiği görülen Doğu Akdeniz, paylaşılamayan bölge haline gelmiştir. Bu sebeple bu bölümde Doğu Akdeniz'in hukuksal paylaşım statüsünün ve anlaşmazlıkların kaynaklarının daha iyi anlaşılabilmesi için öncelikle kavramsal tanımlara yer verilmiştir. Tanımlamalar sonrası Doğu Akdeniz'in ihtilaflara sebep olan ve zaman zaman devletleri sıcak çatışmanın eşiğine getiren sınır ve yetki sorunlarına ilişkin analiz yapılmıştır.

2.3.1. Kıta Sahaneliği

Coğrafi kavram olarak değerlendirilen Kıta sahanlığı kavramı, karanın deniz altında devamlılığı bulunan doğal uzantısı olarak tanımlanmaktadır. Deniz dibi kaynaklarından yararlanılma olasılığının belirmesinden sonraki süreçte siyasetçilerin

ve hukukçuların da dikkatini çeken kavram, hukuksal olarak kıyı devletinin karasularının ötesinde başlayıp 2500 mt. derinliğe kadar gidebilen deniz tabanı ve devlete ait kabul edilen toprak alanını ifade etmektedir (Sur, 2006: 335).

Kıta sahanlığı kavramı uluslararası hukuk literatüründe ilk rastlanması 1916 yılında SSCB'nin Sibirya'nın kuzeyinde yer alan adaların Rus kıta sahanlığı içerisinde yer aldığını ilan etmesiyle gerçekleşmiştir. Rusya, adaların ana toprağın kıta sahanlığı içerisinde yer aldığına dair görüşünü belirtmiştir (Eryılmaz, 1975: 144-145). Kavramın resmi olarak literatüre dahil olması ise 1945 yılında ilan edilen Truman Deklarasyonunda ABD'nin kıyılarına bitişik denizlerin, deniz yatağı ve mevcut tüm doğal kaynakları üzerinde doğal hakka sahip olduğunu ilan etme ve değerlendirme girişimlerine başlaması ile uluslararası alanda tartışılır hale gelmesiyle gerçekleşmiştir (Pazarcı, 2003: 364).

Kıta sahanlığı alanlarının belirlenmesine dair ilk girişimler Güney Amerika ülkelerinde gerçekleşmiştir. Bu devletlerin çoğu yaşamsal alan elde edebilmek amacıyla MEB kabul edilene kadar kıta sahanlığı doktrinine başvurmuşlardır ve genel politikalarını bu doktrin üzerine inşa etmişlerdir. Kıta sahanlığını resmi olarak ilan eden ilk ülke Şili olmuştur. 1939 Panama bildirisini* sonrası deniz derinliği önemsenmeksizin daha önce kıta sahanlığı olarak belirtilen bölgede, sahillerine bitişik denizlerde 200 mil genişliğine ulaşan alanda ulusal egemenliğini ilan etmiştir (Başeren, 1995: 25).

Şili'nin 200 millik alan ilan etmiş olması tamamen kendi ulusal çıkarları doğrultusunda Şili hükümetinin vermiş olduğu bir karardır. 50-100 mil ilan etme gibi bir hakkı olduğu gibi Panama Bildirisinde öngörülen genişlik kadar da ilan edilebilmesi mümkündür. Şili Devleti'nin 23 Haziran 1947 tarihli başkanlık bildirgesinde ilan etmiş olduğu mesafe, günümüzde uluslararası deniz hukuku alanında münhasır ekonomik bölge için üst sınır olarak kabul edilmektedir. Bu sınırın kabul edilmesindeki temel faktör seyri sefer serbestisinin zarar görmeden sürdürülebileceği maksimum mesafe olmasıdır.

* Panama Bildirisi resmi olarak konuya ilişkin bir düzenleme getirmemiştir ancak II. Dünya Savaşında yer alan ülkelerin düşmanca faaliyetlerinin yasaklandığı 300-500 deniz millik bir güvenlik bölgesinin oluşturulması öngörülmüştür.

Başkanlık Bildirgesi aslen kıta sahanlığının ilanı yahut deniz yatağı ve toprak altı kaynakların kullanımını içermemekle beraber, deniz sahası üzerinde ilan edilen yetkilerin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu bildiriyle Şili, uluslararası hukukta yer alan açık deniz serbestisi kurallarından saparak açık denizin kullanım ve egemenlik hakkının kendisinde olduğunu ilan etmiştir. Geleneksel deniz hukuku kurallarıyla sahillerinin açıklarındaki kaynakları kontrol altına alamayan Peru ve Ekvator gibi ülkeler de bu yolu izleyerek tek taraflı tasarruflarıyla kendi kıyılarından 200 deniz mili kadar açıklara kadar egemenliklerini ilan etmişlerdir.

ABD'nin ardından pek çok ülkenin kıta sahanlığı alanlarını ilan etmeye başlamalarıyla birlikte çeşitli ihtilaflar oluşmuştur. Meydana gelen bu durum konuya ilişkin hukuksal düzenlemelerin yapılmasını zorunlu hale getirmiştir.

Kıta sahanlığı kavramı 1958 tarihinde Cenevre'de gerçekleştirilen ilk Deniz Hukuku konferansında hukuki bir tanıma kavuşmuştur. Bu kavram devletlere egemenlik hakkı tanınan alanlarda kullanım hakkı verilmiştir. Sözleşmenin birinci maddesinde kıta sahanlığı kavramının tanımı yapılmıştır. Bu tanım doğrultusunda devletlerin kıta sahanlığı olarak belirlenen egemenlik alanları, açık denizlerde karasuları dışında kalan alanlarda 200mt. derinliğe kadar olan alan olarak tespit edilmiştir ve kıyı devletlerine deniz tabanı ve benzer deniz altı alanlarında egemenlik hakkı tanınmıştır (Genova, 1958: 314). Ayrıca aynı sözleşmenin 6.maddesinde (Genova: 316) aynı kıta sahanlığını paylaşan yani bitişik kıta sahanlığına sahip devletlerin kıta sahanlığı sınırının ilgili devletler arasında imzalanan anlaşmalarla belirlenebileceği belirtilmiştir. Ancak böyle bir anlaşmaya varılamadığı takdirde kıta sahanlıkları arasındaki sınırın, karasularının ölçüm alanının başlangıcı kabul edilen esas hattın en yakın noktasına eşit mesafede bulunan bir orta hat ile tespit edileceği belirtilmiştir.

Ancak 1. maddenin 200 mt.den daha fazla derinlikte olan deniz tabanı alanları için egemenlik hakkının mevcut doğal kaynakların kullanımı ve işletilmesi şartına bağlanmış olmasının, günümüz teknolojisinin çok daha fazla derinliklerde çalışmalar yapılmasına olanak veriyor olması sebebiyle yeniden düzenlenmesinin gerekliliği hukukçular tarafından belirtilmektedir (Eryılmaz: 147). Ayrıca sözleşmede düzenlenen kıta sahanlığının, denize kıyısı olan devlerin kara sularının bittiği noktadan başlatılması ilkesi, kara sularını tek taraflı olarak geniş tutan devletlerin bütün denizler üzerinde hak iddia etmesine kadar gidebilecek tehlikeli bir durum yaratmıştır.

1973 yılının kasım ayında Düsseldorf'ta düzenlenen kongrede dünya petrol rezervlerinin %40'ının kıta sahanlıklarında bulunduğu belirtilmesi ve 1980'de Inter Ozean Kongresinde petrol üretiminin %35'inin denizlerden yapılacağı belirtilmesi kıta sahanlığı konusunun önemini bir kat daha arttırmıştır (Eryılmaz: 145-146) Yaşanan hızlı teknolojik gelişmeler, Cenevre Sözleşmesinde yapılan tanımları ve sınırlandırmaların yetersiz kalmasına sebebiyet vermiştir.

Bu sebeple yaşanan ve yaşanması muhtemel olan ihtilafların çözümü amacıyla 1982 Tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi(BMDHS) oluşturulmuştur. Kıta sahanlığı tanımlamaları, olması gereken rejim türü ve düzenlemeleri Sözleşmenin VI. Kısımında düzenlenmiştir. Sözleşme iki temel nokta üzerinde yoğunlaşmıştır. Bunlar (Gökdemir Işık, 2009: 6);

- Kıta sahanlığının, karasularının dış sınırından itibaren başlatılması
- Kıta sahanlığı devletin kara parçasının doğal uzantısı boyunca kıtanın dış sınırlarına kadar uzanıyorsa veya kıtanın sınırları 200 deniz mili uzaklığa ulaşmıyorsa karasuları esas hattından itibaren ölçülmeye başlanması.

Esaslarıdır.

Ayrıca sözleşme, kıta kenarının 200 deniz milini aştığı durumlarda, belirlenecek olan kıta sahanlığının esas hatlardan başlamak üzere 350 deniz milini veya 2500 mt. su derinliğinin birleştirilmesiyle oluşturulan 2500 mt. eş derinlik hattı çizgisinden başlamak üzere 100 deniz milinin aşamayacağı belirtilmiştir (UNIC, 2001: 26).

2.3.2. Münhasır Ekonomik Bölge

Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) kavramının resmi olarak tanımlanması ilk olarak 3. Deniz Hukuku Konferansı ile gerçekleşmiştir. Bu tarihe kadar 1970 Montevideo Bildirisi, 1972 Santo Domingo Bildirisi ve Yaunde Semineri süreçleri bu sözleşmenin temellerinin oluşmasını sağladığını söylemek mümkündür. Konferansta oluşturulacak MEB ve kıta sahanlığına ilişkin kararlarda birbirinden farklı görüşler ortaya atılmıştır. Konferans sonucunda, kıta sahanlığının fiziki bir kavram olarak tanımlanmasına karşın genişliği, ölçüsü ve derinliğinden bağımsız olarak ilgili devletlerin sonradan ilan etmesi gerektiğinde karar kılınmıştır ve MEB olabileceği maksimum ölçüsüne uygunlaştırılmıştır (Başeren: 32).

Sonuç olarak konferans sürecinde çoğu devletin desteğini alması muhtemel olarak görülen 12 millik kara suları ve ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirilebileceği karasularının ötesinde, 200 mile kadar uzanabilen bölge MEB sınırı olarak belirlenmiştir.

Belirlenen sınırlamalarda esas olarak kabul edilen iki husus bulunmaktadır. Bunlar;

1.Hakkaniyet: BMDHS'nin 7. kısmı 86 ve 87. maddelerinde düzenlenmiş olan husus, kıyısı bulunsun yahut bulunmasın bütün devletlerin uçuş serbestliği, seyrüsefer serbestliği, deniz altı kabloları ve petrol boru hattı döşeme serbestliğinden ve bu hatların kullanımı ve işletilmesine ilişkin düzenleme (UNIC: 29-30).

2. Devletin kendi ilanına bağlı olması. Yani hakkın ab initio ipsa facto nitelik taşımasıdır.

Şekil 6. BMDHS'ne Göre Deniz Yetki Alanı Sınırları

Kaynak: (Schofield, 2003:18).

BM deniz hukuku sözleşmesinin Kara sularının sınırlarının tespitini düzenleyen 3. Maddesi gereğince her devlet kendi karasuları sınırını belirleme hakkına sahiptir, ancak belirlenen bu sınırın 12 deniz milini geçemeyeceği tespit edilen bir başka husus olarak karşımıza çıkmaktadır (UNIC: 2).

“Kıta sahanlığı” daha jeopolitik bir anlam taşırken, münhasır ekonomik bölge kavramı daha çok ekonomik ve hukuksal bir anlama sahiptir (Ulusaler, 2016). MEB kavramının hukuksal statüsü, ilgili anlaşmanın 5. Kısımında düzenlenmiştir. BMDHS’de MEB’nin genişliği ilgili sözleşmenin 57. Maddesinde düzenlenmiştir. Ancak maddede münhasır ekonomik bölge belirlenirken 48. Maddede deniz yetki alanların genişliğinin belirlenmesinde, 47. Maddede belirtilen takımda esas hatlarının belirlenmesine ilişkin düzenlemenin esas alınacağı belirtilmektedir (UNIC: 15).

Münhasır ekonomik bölge, 1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesinin 5. Kısımının 57.maddesinde bir hak olarak tanımlanmıştır. Bu tanıma göre MEB, “kıyı devletine kıyıdan başlayarak açık denize doğru en fazla 200 mil kadar uzanan bölgede gerek deniz yatağı altında gerekse içerisinde bazı egemenlik haklarının tanınmasını içeren bir kavramdır”. Madde gereğince MEB, devletlerin karasularının ötesindeki sulara bitişik bölge olup özel hukuki rejime tabiidir.

Ayrıca sözleşmenin 74. Maddesi MEB alanlarına ilişkin sahilleri bitişik yahut karşı karşıya olan devletler arasında oluşabilecek ihtilafların çözümüne ışık tutmak amacıyla, bu tarz bölgelerdeki hukuksal rejimi ve sınırlandırmaları belirlemiş bulunmaktadır. Sözleşme doğrudan bir çözüm yolu sunmamakla beraber ilgili maddede Uluslararası Adalet Divanı Statüsü’nün 38. Maddesine atıfta bulunarak, hakkaniyete uygun bir çözüme ulaşılması için uluslararası hukuka uygun olarak düzenlenen anlaşma ile düzenlenmesini öngörmüştür.

2.3.2.1. Doğu Akdeniz MEB Alanları ve Deniz Yetki Alanı Uyuşmazlıkları

Akdeniz havzasının morfolojik özellikleri incelendiğinde hiçbir noktada devletler arası uzaklığın 400 deniz miline ulaşmaması sebebiyle, kıyıdaş devletlerin MEB’ini 200 deniz milinin ötesinde tayin etmeleri mümkün değildir. BMDHS’nin 57.maddesinde belirlenen MEB genişliğinin uygulanması tüm denizin kıyı devletlerinin yetki alanlarının iç içe girmesi sonucunu meydana getirecektir.

Doğu Akdeniz’de egemen devletler arasındaki mesafenin kısa olması, uluslararası literatürde belirlenen MEB sahalarının maksimum sınırdan ilanının önündeki en büyük engeldir. Zira bu durum sebebiyle Fransa, İspanya gibi ülkeler başka denizlere de kıyısı olan ülkeler 200 millik yetki alanı sahalarını Akdeniz kıyılarında değil, diğer deniz sahalarında ilan etmişlerdir (Gökdemir Işık: 163). Ancak Doğu Akdeniz bölgesinde çok sayıda devletin kısıtlı bir alanda MEB ilan etme

olanağının bulunuyor oluşu ve günümüzde keşfedilen hidrokarbon yatakları paylaşım sorunu, bölgede MEB paylaşımına yönelik çeşitli anlaşmazlıkların meydana gelmesine neden olmaktadır.

Doğu Akdeniz’de yaşanmakta olan MEB anlaşmazlıklarının temelinde coğrafi koşullar yatıyor olmakla beraber, BMDHS’inde yer alan hakkaniyet, hakça çözüm, coğrafyanın üstünlüğü, oransallık ve kapatmama ilkeleri mevcut bulunuyor olsa da devletlerin uygulamış oldukları politikalar temel etmen olarak karşımıza çıkmaktadır (Doğan, 2013). Bölge devletleri MEB sınırlarını belirlerken ikili anlaşmalar doğrultusunda üçüncü devletlerin hakkını göz önünde bulundurmadan hareket etme eğilimindedir. Bu eğilimin özellikle Yunanistan ve GKRY’de olduğunu söylemek mümkündür. Bölgede yaşanmakta olan yetki alanı sorununun hukuksal bir tartışma olmaktan ziyade gelinen noktada siyasi bir mesele olduğu söylenebilir (Aksu, 2013: 168).

2.3.2.1.1. Türkiye-Yunanistan-Kıbrıs

Doğu Akdeniz’de yetki alanlarına dair ihtilaflara sebep olabilecek ilk adım Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY)’nin 5 Nisan 2004 tarihli resmi gazetesinde yayınlanan ve 21 mart 2003 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere ilan ettiğini duyurduğu MEB alanları olmuştur. Yayınlanan kanunla, 2006 yılında adanın güneyinde 13 parsellik hidrokarbon arama sahası ilan etmiştir. GKRY’nin ilan ettiği arama sahalarının toplam yüzölçümü 70.000 km²’dir. Bu sahalardan 1,4,5,6 ve 7 numaralı alanlar Türkiye’nin 2 Mart 2004 tarih ve 2004/Turkuno DT4739 sayılı Notası* ile haklarını saklı tuttuğu Doğu Akdeniz’deki kıta sahanlığı alanlarının 7.000 km²’lik kısmına tecavüz etmiştir (Başeren, 2007).

Ayrıca 2004’te Mısır’la, 2007’de Lübnan’la ve 2010’da İsrail ile MEB anlaşmaları yapan Rum Yönetimi, ilan ettiği bölgeleri ihaleye çıkararak uluslararası petrol şirketlerini işletmeye davet etmesiyle bölgede Türkiye’nin ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin varlığını yok saymıştır.

* BM Nezdinde Türkiye’nin daimi temsilciliğinin 2 Mart 2004 tarih ve 2004/Turkuno DT/4739 sayılı Notası

Bölgede yetki alanı uyuşmazlığı yaratan bir diğer husus Yunanistan'ın Meis, Girit ve Kerpe'yi birleştiren denizel hattı esas alarak, başta Mısır olmak üzere anlaşmalar ile MEB ilan etme çabasıdır (Özkan, 2012: 375). GKRY'nin siyasi ve coğrafi üstünlük kazandığı anlaşmalar Zafer burnu ve Arnauti burnu esas alınarak hazırlanmıştır. Bu durum sonucu GKRY; İsrail'in 4.600 km², Lübnan'ın 3.957 km², Mısır'ın ise 21.500 km²'lik deniz yetki alanının sahibi olmuştur (Yaycı, 2012: 37). Hakkaniyetsiz sahiplenme sonucu gelecek dönemde GKRY ile daha önce MEB anlaşması imzalayan devletlerin bu anlaşmaları anayasal kurumları vasıtası ile iptal etmeleri olasıdır.

Rum yönetimi çıkabilecek her türlü uyuşmazlık karşısında kendisini Kıbrıs adasının tek ve meşru yönetimi olarak görmektedir. İlgili yönetim bu iddiası doğrultusunda kıyıdaş ülkelerle MEB ve kıta sahanlığı anlaşmaları yapmaktadır. Ayrıca ilan ettiği bölgelerde petrol ve diğer hidrokarbon rezervlerinin araştırılması, çıkartılması ve işletilmesine yönelik ihaleler açmaktadır. GKRY yapılan ulusal düzenlemelerinin BM'ye beyan edilmiş olması sebebiyle, gerçekleştirdiği siyasi ve hukuki atakların uluslararası hukuk normlarına uygun şekilde gerçekleştirildiğini iddia etmektedir. Ancak uluslararası normlar göz önünde bulundurulduğunda adaların ana karalar kadar deniz yetki alanına sahip olamayacağına dair genel ilke bulunmaktadır. Libya-Malta davasında UAD hakkaniyet ilkesine göre kararını açıklamıştır ve bu kararlar Libya lehine hükmedilmiştir (Prescott and Schofield, 2005: 389-390). GKRY imzaladığı anlaşmalarda kıta ülkesi gibi hareket etmiştir ve normalde sahip olabileceği alanın çok daha fazlasını sahiplenmiştir.

Türkiye'nin itirazlarına rağmen 17 Şubat 2003 yılında GKRY ile Mısır arasında ortay hat sınırını esas alan bir MEB anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma ile Doğu Akdeniz'de coğrafi üstünlüğe sahip olan tarafın Mısır olmasına rağmen, Mısır'ın hakları iki ülke arasında belirlenen ve 8 noktanın esas alındığı eşit uzaklık hattın kullanılmasıyla, Mısır'ın bölge üzerinde sahip olduğu haklar erozyona uğramıştır (Özkan: 375). Mısır ile imzalan anlaşmanın ardından 2006 yılında GKRY Norveç menşeli bir şirket olan Petroleum Geo-Services ile Kıbrıs adasının güneyinde kalan ve Mısır ile yapılan MEB anlaşması ile belirlenen bölgede petrol rezervlerinin tespit edilmesine ilişkin anlaşma imzalamıştır, Rum yönetimi aynı dönemde araştırma sonuçlarının değerlendirilerek hükümete rapor sunulması için Fransız Devlet Petrol

Enstitüsü (IFP) ile de anlaşma imzalamıştır (Özkan: 376). 26 Ocak 2007'de İlan edilerek ihaleye çıkarılan 13 parselden 12 numaralı sahaya ait haklar ABD'nin Noble Energy şirketi tarafından satın alınmıştır (Yaycı: 18).

2004 yılında müzakere sürecinin tamamlanarak GKRY'nin Kıbrıs devleti olarak AB'ye kabul edilmesi, Rum Yönetimi'nin uluslararası alanda Kıbrıs'ın meşru tek devleti olarak kabul görmesine sebep olmuştur. Bu durum GKRY'ne çeşitli avantajlar sağlamaktadır. Rum yönetiminin yapmış olduğu anlaşmaları da bu temele dayandırıyor olması şaşırtıcı değildir. Ayrıca Rum yönetimi, İsrail kıyılarında tespit edilen zengin doğal gaz kaynaklarının keşfinin duyurulmasıyla vakit kaybetmeden 2010 yılında İsrail'le de bir MEB anlaşması imzalayarak, arama araştırmalarına hız vermiştir.

Güney Kıbrıs yönetiminin egemenlik ilan ettiği alanlar incelendiği zaman adanın sadece güney kısmını içerdiği görülmektedir. Oysa Rum yönetiminin iddiası tüm Kıbrıs Adasını temsil ettiği yönündedir. Rum yönetiminin yarattığı bu çelişki uluslararası hukuk nezdinde KKTC'nin tanınırlığını sağlama potansiyeline sahiptir. Bu durumun yarattığı çelişki başka bir araştırma konusu olabileceği için burada daha fazla değinilmeyecektir.

Yunanistan ise deniz yetki alanlarının belirlenmesine ilişkin Girit, Kaşot, Kerpe, Rodos ve Meis adalarının sınırlarından oluşturulan ortay hat ile deniz yetki alanları sınırlandırmasını gerçekleştirmek istemektedir ve bu kapsamda bölge ülkeleriyle anlaşma yapma girişimlerine başlamıştır (Yaycı: 19). Ülkenin bu girişimleri Türkiye'yi Doğu Akdeniz'den dışlama çabası olarak değerlendirilmektedir. GKRY ile birlikte hareket eden Yunanistan, ortay hatları esas olarak Türkiye'yi sadece Antalya körfezi ile sınırlamaya çalışmaktadır. Yunanistan'ın ortay hat belirlerken dikkate aldığı Meis adasının hukuki statüsü henüz tartışmalı olmakla beraber, ortay hatta esas alınan ters tarafta yer alan adalar olması sebebiyle uluslararası hukuk nezdinde kıyı oluşturamaz ve kıta sahanlığına sahip olamaz. Benzer bir husus Karadeniz'de Romanya-Ukrayna deniz yetki alanları uyuşmazlığı hususunda uluslararası Adalet divanının 3 Şubat 2009 tarihli kararında açıkça ortaya konmuştur. Söz konusu kararda Ukrayna'ya ait olan ve sınırlaması yapılan deniz alanında yer alan Serpents (Yılanlar) Adası, sınırlandırma yapılabilecek bir kıyı olarak dikkate alınmayarak sınırlama için sahiller arası ortay hat metodu kullanılmıştır ve bu esaslar doğrultusunda deniz yetki

alanlarının sınırlandırılmasına hükmedilmiştir. Ayrıca bu husus Uluslararası hakem mahkemesinin Fransa ile İngiltere arasında yaşanan kıta sahanlığı uyuşmazlığında da açıkça belirtilmektedir (Ergüven, 2014: 318).

Genel kararlarda ön plana çıkan coğrafyanın üstünlüğü prensibi (Eşit uzaklık ya da başka herhangi bir sınırlandırma metodunun uygunluğunu coğrafi şartlar belirler) doğrultusunda Yunanistan'ın Türkiye'nin sınırlandırma bölgesinde olan kıyılarına dair kıyı şeridini ortadan kaldıran yeni bir kıyı oluşturması mümkün değildir (Yaycı: 20). Ayrıca ilgili yargı kararlarında orantısallık ilkesinin uygulandığı da görülmektedir. Bu ilke doğrultusunda Anadolu'nun kıyı şeridi uzunluğunun bu adalarla kıyaslanamayacak kadar fazla olduğu görülmektedir. Söz konusu adalar ilgili kararlarda üzerinde durulan bir diğer husus olan kapatmama ilkesine de ters düşmektedir.

Şekil 7. Yunanistan-Türkiye-Kıbrıs Deniz Yetki Alanı Uyuşmazlık Bölgelerini Gösterir Harita

Kaynak: (Erhan, 2017).

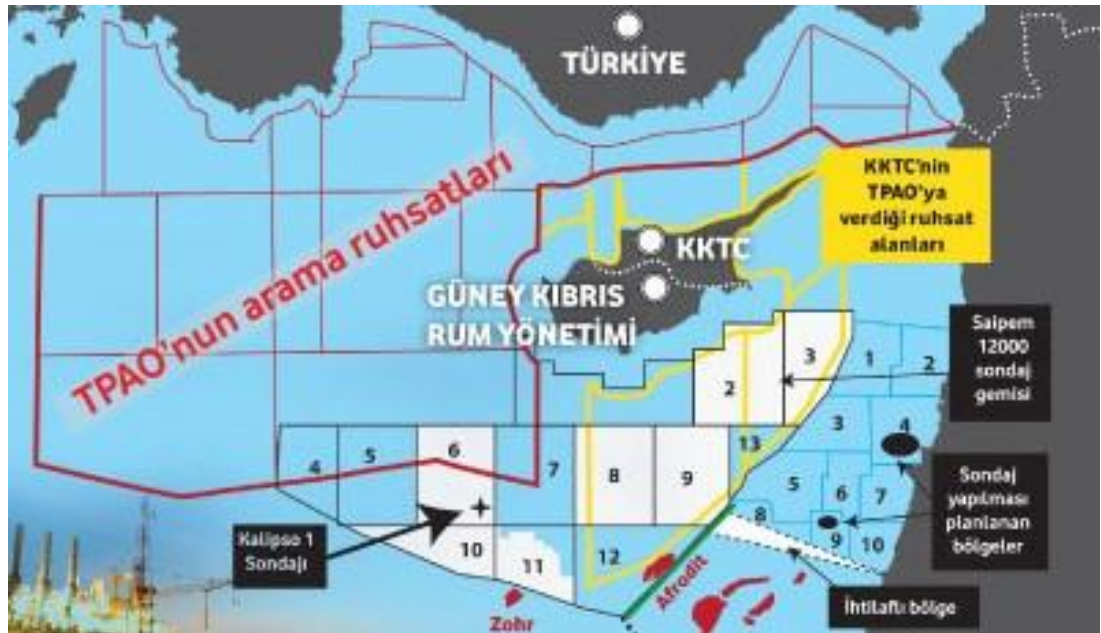
Uluslararası hukuk normlarına ters düşen Yunanistan'ın isteğinin gerçekleşmesi halinde Türkiye'nin sahip olması gereken MEB alanı 145.000 km²'den 41.000 km² ye düşecektir. Türkiye açısından büyük kayıplara sebebiyet verecek olan bu durum, Sevilla üniversitesine hazırlatılan AB ekonomik alanlarını gösteren haritada, Avrupa Deniz Emniyet Ajansı tarafından düzenlenen etkinliklerde kullanılan haritalar ve ABD orijinli General Electrics Advanced Information System tarafından çizilmiş haritalarda

da aynı şekilde yansıtılmaktadır. Birbirlerine uyum gösteren söz konusu haritalar Türkiye'nin haklarının gasp edilmesini meşru göstermektedir.

Türkiye bölgede en çok sorun yaşayan devletlerin başında gelmektedir. GKRY, Yunanistan ve Suriye ile komşu ülkeler niteliği taşıyor olması sebebiyle doğrudan yaşanan sorunların yanında GKRY'nin diğer bölge ülkeleriyle imzalamış olduğu anlaşmalar sebebiyle de çeşitli sorunlar yaşamaktadır. Gelinen durumda Türkiye'nin MEB dahil olmak üzere deniz yetki alanları hususunda sınırlama yapılabilecek olan devletleri doğru tespit etmediğinin söylenmesi mümkündür (Yaycı: 30).

Doğu Akdeniz yetki alanları paylaşımına ilişkin sorunlar Türkiye açısından 2003 yılında GKRY tarafından çeşitli anlaşmaların akdetmesiyle başlamaktadır. Türkiye, günümüze kadar bölgeye ilişkin 19 Eylül 2011'de GKRY'nin bölgede sondaj çalışmalarına başlamasının ardından, 21 Eylül 2011 tarihinde KKTC ile imzalanan kıta sahanlığı sınırlandırma anlaşması haricinde hiçbir hukuki metine dahil olmamış ve MEB alanı ilan etmemiştir. Ancak 32 derece 16'18" D boylamı- 33 derece 40'K enlemi alanların kendine ait olduğunu çeşitli vesilelerle ifade edilerek, TPAO'ya arama ruhsatları verilmiştir. Ayrıca KKTC ile yapılan anlaşma doğrultusunda ülkenin sahip olması gereken egemenlik alanlarında araştırma faaliyetlerini yürütme yetkisi de TPAO'ya aittir.

Şekil 8: TPAO'nun Arama Ruhsat Sahaları

Kaynak: (Petrotürk, 2018).

Konuya ilişkin mahkeme kararları göz önünde bulundurulduğunda KKTC'nin müstakil ve bağımsız bir devlet olması sebebiyle kendisine ait deniz yetki alanlarına sahip olduğunun belirtilmesi gerekmektedir. Ayrıca Türkiye'nin de adanın güneyinde kıta sahanlığı ve MEB alanları üzerinde hak sahibi olduğu açıktır.

GKRY'nin yaptığı anlaşmalar fiili sonuçlara sebep olmaktadır ve araştırmacılar bu yaklaşımların Türkiye'yi anlaşma masasına oturmaya zorlama amacıyla yapıldığı görüşündedirler. Türkiye'nin Rum yönetimini meşru yönetim olarak kabul ederek masaya oturması şimdiye kadar savunulan bütün tezlerin tam tersinde sonuçlara sebep olacaktır. Türkiye'nin GKRY ile masaya oturması her şeyden önce GKRY'ni adanın tek devleti olarak kabul ettiği ve resmi olarak tanıdığı anlamına gelecektir, ayrıca KKTC'nin adada eşit haklara sahip iki halktan biri olduğu tezini tamamen ortadan kaldıracaktır (Aksu: 191).

Türkiye, Doğu Akdeniz'de muhtemel gördüğü MEB alanlarını belirlerken düşey hatları esas almıştır. Bu durum kıyıdaş devletler olarak Suriye, KKTC ve Mısır'ı dikkate almasına sebebiyet vermiştir. Türkiye bu yaklaşımı ile 145.000 km²'lik bir deniz yetki alanı tespit etmiştir ve bu doğrultuda hareket etmektedir. Ancak ilan edilen herhangi bir alan bulunmamaktadır. Türkiye'nin esas olarak kullandığı Düşey hatlar yerine diagonal hatlar esas alınmış olsaydı, uluslararası hukuktaki adaların karasuları haricinde kıta sahanlığına sahip olamayacağı ilkesi göz önünde bulundurulduğunda, Mısır, Suriye ve KKTC'nin yanında Libya, İsrail ve Lübnan ile kıyıdaş ülke olabilmektedir. Diagonal hatların esas alınmasıyla Türkiye'nin deniz yetki alanları sahası 189.000 km²'ye kadar çıkabilmektedir.

Türkiye'nin egemenlik alanı olarak kabul ettiği bölgeye en önemli itirazlar Yunanistan ve GKRY tarafından yapılmaktadır. İtirazların yoğunlaştığı nokta ise Türkiye'nin aslında Mısır ile karşılıklı kıyıya sahip olmadığı iddiasıdır. Oysa ilan edilen koordinatlar incelendiğinde kıyıdaş ülke olarak sadece Mısır ve KKTC'nin dikkate alındığı söylenilebilir.

Yunanistan'ın ve son olarak GKRY'nin AB'ye tam üye olarak kabul edilmiş olmaları, Türkiye açısından bölgedeki egemenlik sahalarını daha da karmaşık hale getirmektedir. Türkiye'nin hukuksal kaynakları güçlü olmakla beraber bölgede yaşanmakta olan deniz yetki alanlarına dair yaşadığı uyuşmazlıklarının siyasi açıdan aşılabilmesinin önündeki en büyük engel AB'ye üyelik talebinin bulunmasıdır.

GKRY'nin gerçekleştirdiği siyasi ve fiili manevralar siyasi ve diplomatik yollarla aşılmaya çalışılıyor olursa da caydırıcı kuvvet kullanımı ilerleyen dönemlerde zorunlu hale gelecektir (Aksu: 165). Caydırıcı kuvvet kullanma zorunluluğunun meydana gelmesi Türkiye'nin imajını ve haklılığını zedeleyecektir ve anti-propaganda malzemesine dönüşebilecektir.

2.3.2.1.2. Lübnan-İsrail-Filistin

Yıllardır resmi olarak savaşan ülkeler olarak geçen İsrail ve Lübnan arasında herhangi bir diplomatik ilişki bulunmamasının yanı sıra, deniz alanlarının sınırlandırılmasına dair de bir anlaşma söz konusu değildir. Günümüzde İsrail-Lübnan arasında yaşanan denizel alan anlaşmazlığı ise US Geology Survey tarafından 2010 yılının mart ayında yayınlanan Levant Havzası raporundan sonra tırmanışa geçmiştir. Rapora göre 1,7 milyar varil petrol ve geri 122 trilyon kübik feet doğalgaz rezervi bulunmaktadır (USGS, 2010).

Son 10 yılın en büyük rezerv keşfi olarak değerlendirilen bölgeden elde edilebilecek olan kaynaklar Lübnan ve İsrail'in hidrokarbon sektörünün sürdürülebilirliğinin ana direği olarak değerlendirilmektedir. Dahası keşfedilen rezervler İsrail'i enerji ithalatçısı konumuna getirebilecek, Lübnan'ın ise dış borçlarını kapatmasını sağlayacak miktardadır (Shemer, 2010).

Lübnan hükümeti 2007 yılında GKRY ile MEB sınırlandırma anlaşması imzalamıştır. Ancak bu anlaşma, Türk hükümetinin de girişimleriyle Lübnan ulusal meclisinde onaylanmamıştır. Lakin aynı hükümet 2010 yılında çıkarılan bir kanunla kendi egemenlik alanları dahilinde kalan deniz alanında petrol ve doğalgaz rezervlerinin araştırılmasını onaylamıştır. Çıkarılan bu kanunun ardından 19 Ekim 2010'da deniz yetki alanlarını belirlediği bildirim niteliğindeki haritayı BM'ye sunmuştur. Bu bildirim 2007 yılında imzalanan ancak ulusal mecliste onaylanmadığı için yürürlüğe girmeyen, tarafların esas hatlarından itibaren eşit ortay hat sınırlarının esas alındığı GKRY-Lübnan MEB sınır anlaşması ile benzer hatlara sahiptir. İlk etapta anlaşmaya varılan ancak Lübnan ulusal meclisinde onaylanmayan harita ile 2010 yılında BM'ye sunulan harita arasındaki tek fark; ilan edilen alanın güney sınırınının 17 km genişletilmiş olması sonucu İsrail'in kullandığı alanla çakışır hale gelmiş olmasıdır (Meier, 2013: 5).

Şekil 9. Lübnan-İsrail-Filistin Arasında Kalan Bölgedeki Hidrokarbon Sahaları

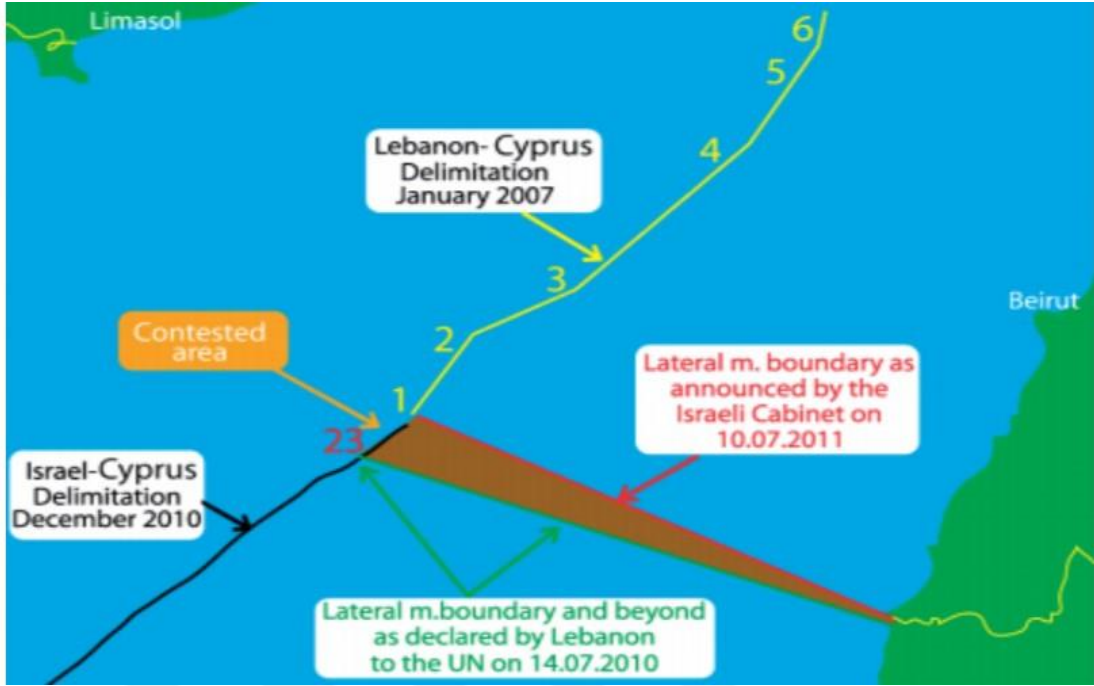

Kaynak: (Offshore Energy Today, 2016; Tagliapietra: 69).

Lübnan'ın yaptırdığı araştırmalar sonucu ülkenin güney kesiminde yer alan Say ve Sur bölgelerinin açıklarında 366 milyon m³ doğal gaz rezervi tespit edildiği ve çıkarma işlemleri için hazırlık yapıldığı dönemin enerji bakanı Cibran Basil tarafından dile getirilmiştir (Sönmez, 2012). Ayrıca 2012 yılında İngiltere menşeli Spectrum ASA tarafından yürütülen sismik faaliyetler sonucu varlığı tahmin edilen rezerv miktarı 700 milyar m³'e çıkmıştır. Ancak resmi olarak kanıtlanan bir rezerv bulunmamaktadır.

Lübnan kıyılarında ve açıklarında rezerv olma ihtimali yüksektir. Özellikle İsrail'in kanıtlanmış havzalarının devamı niteliğini taşıyan kıyı şeridi uzantılarının potansiyeli yüksektir. Lübnan'da bu doğrultuda 2017 yılında ilk ruhsat ihalesini gerçekleştirmiştir. Ruhsata konu olan parsellerden 1, 4, 8, 9 ve 10. Parseller ihaleye açılmıştır. Söz konusu parsellerden üçü, İsrail'in deniz sınırının yanında bulunmaktadır. İsrail ise 2010 yılında GKRY ile imzalamış olduğu MEB anlaşmasını baz alarak hazırladığı MEB koordinatları haritasını 2011'de BM'ye sunmuştur. İsrail'in diğer kıyıdaş devletlerle herhangi bir anlaşma yapma gereği duymaması dikkat çeken bir husus olmuştur. (Özkan: 376).

Şekil 10. Lübnan-İsrail Deniz Yetki Alanı Uyuşmazlığını Gösterir Harita

Kaynak: (Lebanon Ministry, 2012).

İsrail'in 2011'de BM'ye verdiği koordinatların hemen ardından Haziran 2011'de Lübnan, İsrail'i BM'ye MEB'sini ihlal ettiğine dair şikâyet etmiştir. Ayrıca Lübnan, İsrail ile Kıbrıs arasında imzalanan anlaşmanın hem İsrail'e Avrupa pazarında öncelik sağlayacağından hem de kısmen de olsa İsrail'in açık deniz petrol altyapısının AB'nin güvenlik ve savunma çatısı altında yer alacak olmasından endişe duymaktadır (Daily Star, 2011).

İsrail MEB ilanında bulunduğu alanlara dair egemenlik ve kullanım haklarını 1982 BMDHS'ne dayandırmaktadır, ancak ülke bu anlaşmanın imzacı devletlerinden olmamıştır. Bu durum İsrail'in uluslararası taahhütlerden yoksun kalmasına sebebiyet vermektedir. Ayrıca çıkacak olan anlaşmazlıkların çözümüne yardımcı olabilecek bir haritanın ortaya çıkmasının önündeki engel olarak değerlendirilebilir.

Lübnan ilan edilen MEB alanları hususunda sorun yaşamaktadır. Resmi olarak belirledikleri alanın güney kesiminde 9 km² lik bir alanın İsrail'in ilan etmeye hazırlandığı MEB ile çakışıyor olması gerginliğe sebep olmuştur. 2015 yılında sıcak çatışmanın eşiğine gelen bölgede taraflar anlaşmazlık yaşandığı anda askeri güce başvuracaklarını göstermişlerdir.

Şekil 11. Lübnan'ın Parsel Sahalarını Gösterir Harita

Kaynak: (Lebanon Petroleum Administration).

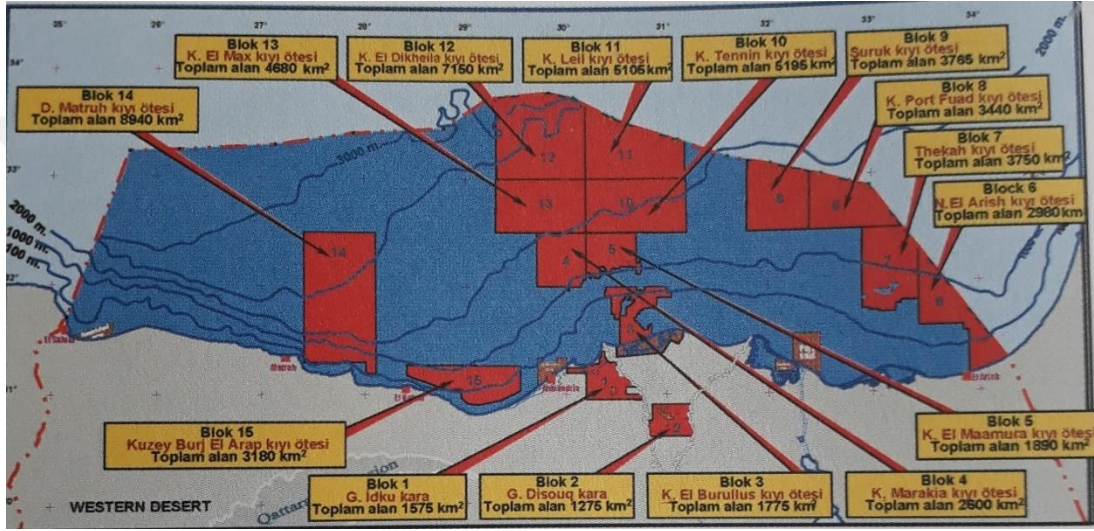
Mısır ile İsrail arasında sıkışmış durumda olan Filistin, kıyı ötesinde araştırma yapılması için 1999 yılında British Gas'a ruhsat vermiştir. 2000 yılında Mısır'dan sonraki en büyük keşif olan Gazze Denizi 1 ve Gazze Denizi 2 sahalarında 28 milyar m³'lük rezerv keşfedildiği duyurulmuştur. Ancak İsrail'in bölgedeki rezervlerin kendi kontrolü dışında çıkarılma ihtimali yaratan her türlü faaliyeti veto etmektedir. İsrail'in yaklaşımına karşılık olarak Filistin de İsrail'i Gazze şeridindeki doğal gazı çalmakla suçlamaktadır (Minin, 2013). İsrail'in kendi egemenlik sahasında olduğunu ilan ettiği ve Gazze'nin batısındaki doğal gaz rezervlerinin %60'lık kısmının da aslında Filistin devletinin egemenlik alanları içerisinde yer aldığı iddia edilmektedir (Özkan, 376)

2.3.2.2.3. Mısır-Kıbrıs-İsrail

Bölgedeki en uzun sahillerden birine sahip olan mısır 1982 BMDHS'ne taraf ülkelerdendir. Denizel alandan ilk üretimini 1969 yılında gerçekleştirmiştir. Başarılı olunması sonucu araştırma faaliyetleri devam ettirilmiştir. Sonraki süreçlerde gerçekleştirilen keşiflerle 2010 yılına gelindiğinde Mısır'ın yıllık doğalgaz üretimi yıllık 60 milyar m³'e ulaşmıştır. Eni Şirketinin Şuruk parselinde bulunan Zohr sahasında (850 milyar m³) büyük bir rezerv keşfetmesi ise 2015 yılından itibaren dikkatlerin Mısır kıyı ötesine çekilmesine sebep olmuştur.

Mısır ilk MEB anlaşmasını 2003 yılında GKRY ile gerçekleştirmiştir. Söz konusu anlaşma Kıbrıs adasının güney sınırlarıyla Mısır arasındaki bölgede ortay hat esas alınarak çizilmiştir. Bölgede GKRY ve Yunanistan'ın girişimleriyle ada sahibi olmayan devletlerin zararına çizilmeye çalışılan MEB alanlarından Mısır da zarar görmüştür. Mısır Cenevre Sözleşmesi ve BMDHS'nde farklı MEB alanlarına sahip olmuştur. 2003 yılında ilan edilen MEB alanı 1983 tarihli sözleşmeye uygun olup Mısır'ı dezavantajlı konuma sokmuştur.

Şekil 82. Mısır Kıyı Ötesi Parsel Sahalarını Gösterir Harita

Kaynak: (Tagliapietra: 62).

Arap Baharı sürecinde yaşanan yönetim değişikliği sonucu 2013 yılında, 2003'te GKRY ile ilan edilen sınırlara itirazlar yükselmeye başlamıştır. Hürriyet ve adalet partisi milletvekili Abdulkadir Avde 2003 yılında Hüsnü Mübarek tarafından imzalanan ve Mısır'ın aleyhine sonuçlar doğuran anlaşmanın uluslararası hukuk kuralları ışığında iptal edilmesini istemiştir. Prof. Dr. Ata Atun da Hüsnü Mübarek tarafından Mısır hazinesinden çalınan paraların saklanması karşılığında Rum yönetimine hibe edilen bu toprakların geri istenmesinde Mısır'ın haklı olduğunu savunmaktadır.

Mısır'ın üçüncü taraf olarak bulunmadığı müzakerelerle İsrail ile anlaşma imzalayan Kıbrıs 10-11 ve 12. Parsellerde söz konusu olan alanları sahiplenmiştir ve bu alan yaklaşık 10.500 km² ile Kıbrıs adasının tamamından büyüktür (Beyoğlu, 2013). Mısır Şura Meclisi de aynı yıl Doğu Akdeniz MEB alanı sözleşmesinin feshedilmesini öngören bir kanun tasarısının kabul edildiğini açıklamıştır. Tasarı yeni

yapılacak sınır belirleme anlaşmasında Türkiye'nin de dahil olduğu bir düzen öngörmüştür (Enerji Günlüğü, 2013). Ancak 2014 yılına gelindiğinde iki ülke arasındaki anlaşmazlığın Kahire Bildirgesi'nde çözüme ulaştırılmaya çalışıldığı ve Türkiye'nin dışlandığı görülmektedir. 2015 yılında başkan Sisi önderliğinde Kıbrıs-Yunanistan-Mısır arasındaki MEB sınırının yeniden belirlenmesi için Mısır'da komite kurulmasına karar verildi (Mostafa, 2016).

Mısır, temel tezini BMDHS'ne dayandırmaktadır. Mısır Dışişleri Bakanı İbrahim Yousry, Leviathan sahasının Mısır'ın Damietta limanından yaklaşık 190 km uzaklıkta, Hayfa limanından yaklaşık 235 km uzakta olduğunu açıkladı. Mısır'ın tezi doğrultusunda söz konusu alanın Mısır'a ait olması gerekmektedir. Ayrıca Assiut Üniversitesi Jeoloji Profesörü Dr. İbrahim Abdel Kader Ouda ve ABD Massachusetts Üniversitesi araştırmacı Dr.Nayel Shafie tarafından yayınlanan raporlara göre de ihtilafli bölgede yer alan Afrodit ve Leviathan sahalarının Mısır'ın MEB alanına dahil olduğu iddia edilmektedir (Mostafa, 2016).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DOĞU AKDENİZ HİDROKARBON REZERVLERİNE YÖNELİK TEHDİTLER VE FIRSATLAR

Bu tez çalışmasının üçüncü bölümünde Doğu Akdeniz'in kıyı ötesi alanlarında keşfi gerçekleşen hidrokarbon rezervlerinin bölgesel ve küresel düzeyde yarattığı / yaratacağı etkiler ele alınacaktır. Genel anlamda iki ana ayrım gerçekleştirilerek olumlu etkiler fırsatlar olarak değerlendirilmiş, olumsuz faktörler ise tehditler olarak ele alınmıştır. .

3.1. DOĞU AKDENİZ HİDROKARBON REZERVLERİNE YÖNELİK TEHDİTLER

Keşfi gerçekleşen hidrokarbon rezervlerinin çıkartılması ve işletilmesine yönelik bölgesel ve küresel bazda oluşan tehditlerin ele alındığı kısım beş başlıktan oluşmaktadır.

3.1.1. Arap-İsrail Çatışmaları

Dünya savaşının bitimini izleyen yıllar Ortadoğu için sömürge yılları olmuştur. Topraklarında petrol olan ülkeler savaşın galibi ülkelerin mandalarına girmiştir ve sömürü yarışı petrol hususunda hız kazanmıştır. Bölge emperyalist devletlerin kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirmeye başladıkları coğrafya haline gelmiştir. 1. Dünya Savaşı sırasında bölgede yeni bir devlet kurulacağına dair ilk belirtiler ortaya çıkmıştır. Kasım 1917'de İngiltere Dış İşleri Bakanı Balfour* "*majestelerinin hükümeti Filistin'de Yahudiler için ulusal bir yurt kurulmasının destekleneceği ve bu amaç doğrultusunda üzerlerine düşen her şeyi yapmaya hazır oldukları*"nı bildirmiştir (Yıldız ve Yaşar:34). Bu açıklama ile Roma devletinin Yahudileri dağıtan fermanı yüzyıllar sonra yürürlükten kaldırılmış oldu. İsrail devletinin kuruluşunun temelleri

* Balfour Deklorasyonu: Birinci Dünya Savaşı (1914-1918) devam ederken malum tarihte İngiltere Dışişleri Bakanı Arthur James Balfour'un İngiltere Yahudilerinin ve uluslararası Siyonist hareketin liderlerinden Lionel Walter Rothschild'a yazdığı ve İngiliz hükümetinin Filistin topraklarında Yahudiler için 'milli bir yurt' kurulması fikrini desteklediğini açıkladığı bir bildiridir (Özalkan, 2017).

atıldı ve Ortadoğu ile Doğu Akdeniz bölgesi sürekli çatışmalarla dolu bir kadere mahkûm edildi.

Çıkarların çatışması sonucu II. Dünya savaşının yaşanması kaçınılmaz hale gelmiştir ve savaş sonrası yaşanan dekolonizasyon süreci ile yaşanan gelişmeler ve politikalar Ortadoğu ülkeleri için dönüm noktası olmuştur. Mandater rejim altında olan devletlerin bağımsızlıklarını ilan etmesinin ardından 1948 yılında İsrail'in kuruluşu bölgesel dengelerin temelden sarsılmasına sebep olmuştur. Manda döneminde Fransız ve İngiliz askerlerinin Arap sokaklarındaki varlığının üstüne İsrail'in kuruluşu eklenince bölgede var olan monarşilerin yıkılarak otoriter rejimlere dönüşümü kaçınılmaz olmuştur (Akkaya, 2016: 93).

İsrail'in kuruluşu ilk etapta Arap milliyetçiliğinin canlanmasına sebebiyet vermiştir. Osmanlı döneminde İngiliz ve Fransızlarla iş birliği içinde olan Araplar, İsrail'in kuruluşunun ardından anti-İsrail ve anti-empyalist özellik kazanmışlardır (Ersin, 2003: 84-85). Bölgede yer alan Arap devletleri olan Mısır, Lübnan, Ürdün ve Filistin, İsrail'in varlığını tanımak istemeseler dahi ABD'nin baskılarıyla tanımak zorunda kalmışlardır. Bu durum bölgede günümüzde bile devam etmekte olan Arap-İsrail savaşlarını beraberinde getirmiş olup, ilk sıcak çatışma 1949 yılında İsrail'in Araplar karşısında üstünlük kazanmasıyla sona ermiştir.

1948 yılında başlayan ve 1949 yılında sona eren ilk sıcak çatışmanın ardından 1956 ve 1967 yıllarında çatışmalar yaşanmıştır. 1967 yılında 6 günlük Arap-İsrail Savaşlarının yaşandığı dönemde Avrupa'nın petrol ihtiyacının büyük çoğunluğunu karşılayan Arap ülkeleri, İsrail'in müttefiki olan ülkelere ambargo uygulamışlardır. Uygulanan ambargo sonucu bölgeden temin edilen enerji rezervlerinin güvenliliği tartışılır hale gelmiştir.

1973 yılına gelindiğindeyse dördüncü ve en şiddetli Arap- İsrail savaşı başlamıştır. Savaş boyunca ve sonraki süreçte Ortadoğu Petrol üreticileri tarafından tarihin en sıkı ambargosu uygulanmıştır. Gelişimini doğudan gelen petrole bağlı sürdüren Batı'da, petrol fiyatlarının hızlı yükselişi sonucu, iktisadi büyüme durmuş ve yüksek enflasyon dönemi başlamıştır. Yaşanan iktisadi gerilemeler uluslararası piyasalara da sirayet ederek, aktörlerin politika ve ilişkilerini yeniden gözden geçirmelerini gerekli hale getirmiştir. Yaşanan savaşların iki büyük etkisi olmuştur. Bunlar; Uluslararası Enerji Ajansı'nın kurulması ve Arap-İsrail savaşlarının tetiklediği

aşırı milliyetçilik Pan-Arapçılık, Nasırizm ve Baasçılık, gibi fikirlerin geniş halk kitleleri tarafından kabul edilmesidir (Çağ ve Eker, 2013: 59; Sevim, 2015: 131).

Soğuk savaş sonrası dönemde barış girişimlerinin arttığı söylenebilir. Madrid barış konferansı ile başlayan süreç Oslo Anlaşmalarıyla devam etmiştir. Ancak İsrail'in tutumu sonucu kalıcı bir barış ortamının sağlanamayacağı açıktır. Özellikle Doğu Akdeniz'e kıyısı olan Gazze'nin Filistin topraklarından ayrıştırılmaya çalışılması ve abluka uygulanması, sorunun insani boyutunu küresel hale getirmektedir.

Bölgede uluslararası bir sorun haline gelme kapasitesine sahip bir diğer sorun ise MEB alanlarına ilişkindir. Bölgedeki Arap devletleri ile İsrail'in diplomatik ilişkilerinin bulunmaması ve bu tarz ilişkilerden tarafların kaçınıyor olması sonucu netleştirilemeyen yetki alanları sorunu bulunmaktadır.

Hidrokarbon ticaretinde kaynakların erişilebilir olması, doğrudan dağıtılabılır olduğunu ifade etmemektedir. İsrail-Lübnan-Filistin üçgeninde yaşanan anlaşmazlık ve çatışmalar sonucu, çıkartılabilme potansiyeline sahip olan rezervlerin çıkarılması ve ticaretinin yapılması noktalarında sorunlar yaşanması bu durumun en belirgin örneğidir.

2009 ve 2010 yıllarında Tamar (280 Milyar m³) ve Leviathan (620 Milyar m³) sahalarının keşfi, daha önce üstü kapatılan bölgedeki anlaşmazlıkları yeniden su yüzüne çıkartmıştır. İsrail kendi egemenlik alanında kalan Tamar sahasını çabucak geliştirip 2013 yılında çalıştırmaya başlamıştır ve 2014 yılına gelindiğinde 7,5 milyar m³ doğalgaz/yıl üretim gerçekleştirmiştir (Tagliapietra: 50). İsrail'in hızlı bir şekilde üretime geçme isteğinin temelinde 2011 yılında Mısır'ın doğalgazı kesmesinin yarattığı sorunlara yapısal çözüm bulma ihtiyacı yattığı söylenilebilir. Bu doğrultuda yaklaşık 30 yıllık bir süreçte iç piyasayı güvence altına almak amacıyla çıkartılacak rezervlerin %60'ının iç tüketime ayrılmasına karar verilmiştir (Tagliapietra: 21).

Bölgenin en büyük rezervlerinden biri olan Leviathan havzasının hızlı bir şekilde Global piyasaya sunulması amacıyla Leviathan Konsorsiyumunu oluşturan Noble Energy, Delek, Anver ve Ratio şirketleri, küresel bir LNG oyuncusu olan Avustralya menşeli Woodside Petroleum şirketinin konsorsiyuma katılımı ile piyasalara hızlı bir giriş hedeflemişlerdir. Görüşmelerin devam ettiği süreçte Woodside Petroleum, 2013

yılında başlayan görüşmeleri 2014 yılında açıklanmayan ticari sebepler sebebiyle sonlandırdığını ilan etmiştir (Woodside, 2014).

Yaşanan olumsuz gelişmeler neticesinde Leviathan ortakları, Mısır ve Ürdün ile görüşmelere başlamışlardır. Mısır ile görüşmeler olumlu seyrederken, Ürdün için aynı durum söz konusu olmamıştır. Ürdün ulusal elektrik enerjisi şirketiyle devam ettirilen görüşmeler neticesinde 2014 yılında 15 yıllık süre içerisinde 45 milyar m³'lük doğalgaz tedariki için iyi niyet mektubu imzalandı. Ancak Ürdün parlamentosunun anlaşmayı onaylamaması sonucu müzakereler sonlandırıldı. 2016 yılı Eylül ayına kadar askıya alınan görüşmeler, Noble Enerji ile Ürdün ulusal elektrik enerjisi şirketiyle imzalanan doğalgaz tedarik anlaşması ile yaşanan kriz sona ermiştir (Tagliapietra: 52).

Yaşanan siyasi belirsizlikler ve jeopolitik sorunlar Lübnan açısından da problem yaratmaktadır. 2017 yılında ihaleye açılan parsellerin aslında 2013'te ihaleye çıkarılmasının planlanmış olması yaşanan sorunların derinliğine işaret etmektedir. Ülkenin kendi içerisinde yaşamakta olduğu siyasi sorunlara bölgedeki deniz yetki alanı sorunlarının eklenmesi, alanda hidrokarbon faaliyetlerinin gerçekleştirilmesinin zorluk derecesini artırmaktadır.

Mısır ile İsrail arasına sıkışmış durumda olan Filistin, kıyı ötesinde araştırma yapılması için 1999 yılında British Gas'a ruhsat vermiştir. 2000 yılında Mısır'dan sonraki en büyük keşif olan Gazze Denizi 1 ve Gazze Denizi 2 sahalarında 28 milyar m³'lük rezerv keşfedildiği duyurulmuştur. 2001 yılında teknik incelemeler sonucu İsrail'e uzanan kıyı şeridi boyunca boru hattı inşası teklif edilmesi öngörülmüştür. 2002 yılında Filistin yönetimi tarafından onaylanan taslak plan İsrail tarafından veto edilmiştir. Aynı şekilde 2003 yılında British Gas şirketinin Gazze Kuyularından İsrail'e doğalgaz temin etme girişimleri de İsrail'in vetosu sebebiyle askıda kalmıştır. 2012 yılında İsrail, Gazze kıyılarındaki doğalgaz sahalarının geliştirilmesi için Filistin'le masaya oturmaya hazır olduğunu bildirmiştir, ancak aynı yıl içerisinde çatışmaların yeniden başlaması iş birliği ihtimalini ortadan kaldırmıştır (Tagliapietra: 70).

3.1.2. Suriye İç Savaşı

İç savaşın patlak verdiği 2011 yılında iktidarda olan Esat ailesi mezhepsel olarak bölgede azınlık olmalarına rağmen, yönetim gücünü ellerinde bulunduruyorlardı. Bu

durum Esad rejiminin hem içeride hem de dışarıda tepki görmesine neden olmuştur. Ulusal kimlikten ziyade mezhepsel ayrımların önde tutularak oluşturulan siyasal ve ekonomik sistem sonucu vatandaşlar ile devlet arasında güven bunalımı yaşanmaya başlanmıştır. Dış ve iç politikada mezhebin referans alınması heterojen yapıdaki toplumu oluşturan birbirinden farklı grupların devlete olan sadakatini zayıflatmıştır. Kendini haksızlığa uğramış hissedilen gruplar ise hak arayışı için şiddeti temel yöntem olarak seçmişlerdir.

Laik bir yönetim anlayışına sahip olunmasına rağmen ülke içinde yaşanan sosyal adaletsizlikler halkın ayaklanmasına neden olmuştur. Mart 2011'de Der'a kentinde başlayan ayaklanmaların rejim tarafından şiddet yolu ile bastırılmaya çalışılması, ülkenin sahip olduğu jeopolitik konum ve toplumun heterojen yapısı sebebiyle çok sayıda ülkenin müdahil olduğu kanlı bir iç savaşa dönüşmüştür (Orhan, 2014: 36). Merkezi yönetimin kontrol etmekte yetersiz kaldığı alanlarda oluşan otorite boşluğu ise radikal gruplar tarafından doldurulmaya başlanmıştır. Söz konusu grupların güçlenmesi bölgesel açıdan güvensizlik yaratmaktadır. Merkezi yönetimin bölgeleri kontrol etmekte yetersiz kalmasının üç sonucu olmuştur. Bunlardan ilki; ülkenin dış etkiye açık kalması sonucu ülke dışı aktörlerin rekabet alanı haline gelmesi, ikincisi; ülke sınırları içerisinde istikrar ve güvenin aşırı kırılgan bir hal alması, üçüncüsü ise; ülkenin kendi ulusal sınırları içerisinde dahi güvenliği tesis edemiyor oluşunun komşu ülkelere yarattığı tehdittir.

Bir diğer bakış açısına göreyse Suriye'de yaşanan istikrarsızlıklar ve nihayetinde iç savaşın zengin hidrokarbon rezervleri üzerinde hakimiyet kurulması amacıyla dış güçler tarafından meydana getirildiğidir. İlk etapta savaşın ülkenin kendi iç dinamiklerinden kaynaklandığı gözlemlense de uzun vadede yabancı menşeli şirketlerin ruhsat satın alma girişimlerinin ve savaşın bitiminde faaliyete geçme planlarının ortaya çıkışı, Ergül Yaşar'a göre savaşın tamamen enerji kaynaklarını kontrol üzerine kurgulandığını ortaya koymaktadır (DHA, 2016).

Suriye hükümeti iç savaş öncesi mevcut karasal rezervlerinin bulunduğu bölgenin dışında kalan denizel alanlarında da rezerv araştırmalarına başlamış durumdaydı. Denizel alanlara dair ilk girişimini 1963 yılında ilan ettiği 200 deniz mili ya da işletilebilir bölge olarak ilan ettikleri kıta sahasını, 2003 yılında çıkarılan bir kanunla daha spesifik belirlemelerle genişletmiştir. Bu kanuna göre karasuları 12 deniz

mili, bitişik bölge 24 deniz mili, MEB ise 200 deniz mili olarak belirlenmiş ve BM'ye sunulmuştur (Kaya: 50). BM'ye yapılan bildirimden hemen ardından Amerikan menşeli Veritas Şirketi ile Suriye Milli Petrol Şirketi arasında imzalanan protokol ile bölgede sismik araştırmaların yapılmasına izin verilmiştir. Akabinde 2011 yılında belirli sahalarda hidrokarbon araştırmalarına kısa süreli olarak izin verilmiştir. Ancak iç savaşı patlak vermesi sonucu yapılan çalışmalar rafa kaldırılmıştır (Kaya: 163).

Merkezi hükümetin kontrolünü kaybettiği noktalar dikkate alındığında özellikle hidrokarbon üretimi yapılan bölgeler olduğu dikkat çekmektedir. Şam yönetimi savaş öncesi üretimin tamamını elinde bulundururken 2015 yılında elinde kalan üretim alanı yalnızca %8 olmuştur. Ayrıca savaş önceki dönemde üretim yapılan kuyuların geliştirilmesi bir yana, pek çoğunun artık kullanılamaz duruma geldiği belirtilmektedir (Özkan, 2017).

Suriye'de yaşanan iç savaşın etkileri ulusal düzeyi aşarak bölgesel bir hal almıştır. 2010 yılında imzalanan İslami boru hattı olarak da adlandırılan İran-İrak-Suriye projesi dahil olmak üzere ülkeyi kapsayacak diğer anlaşmaların uygulamaları da savaşın bitimine ertelenmiş durumdadır.

Suriye sorunuyla rafa kaldırılan bir diğer proje de Doğu Akdeniz'den çıkarılacak olan rezervlerin global pazarlara arzına ilişkindir. İsrail'den çıkarılacak olan doğalgazın İsrail-Lübnan-Suriye-Türkiye arasında boru hattı döşenerek Avrupa piyasalarına arzı daha az maliyetli olacak olmasına rağmen yaşanan istikrarsızlıklar nedeniyle askıda kalan bir diğer proje olmuştur (Şimşek, 2013). Ayrıca Suriye'nin egemenlik alanında kalan denizel alanlarda da rezerv bulunma ihtimali yüksektir, ancak araştırma yapılarak çıkarılabilir hale gelmesi için yatırım gerektirmektedir. Ülkenin kendi öz kaynaklarıyla böyle bir yatırım yapamayacağı açıktır. Yaşanan belirsizlikler sebebiyle de yabancı yatırımcıların denizel alanda araştırma ve sondaj faaliyetlerine yatırım yapması en azından iç savaşın bitimine kadar mümkün görünmemektedir.

3.1.3. ABD Ve Rusya'nın Çatışan Çıkarları

Soğuk savaşın sona ermesi ve iki kutuplu uluslararası sistemin son bulması, güç dengesi kavramını ön plana çıkararak, aktörlerin bölgesel düzeyde güç kullanımının önem düzeyini artırıcı etki yaratmıştır. (Topal, 2015: 120). Yaşanan konjonktürel değişim devletlerin bölgesel hakimiyet mücadelelerinde nüfuz sahibi

olmalarını, askeri potansiyelleri ve stratejik güçleri ile doğrusal orantılı hale getirmiştir.

Rusya'nın ABD hegemonyasına gösterdiği direnç, AB örneğinde olduğu gibi devletlerin bütünleşme yönünde attığı adımlar ve Çin'in dünya ekonomisinde büyük bir güç haline gelmesi tek kutuplu sistem algısını aşındıran önemli faktörler olarak değerlendirilmektedir (Çiftçi, 2009: 209; Çınar ve Göçer, 2014: 19). Soğuk Savaş sonrası oluşan tek kutuplu dünya sisteminin, enerji politikalarını silah olarak kullanan Rusya ve AB gibi kıtasal güçler ile İran gibi bölgesel güçlerin ortaya çıkması ile çok kutuplu hale gelmeye başladığı söylenebilir (Yılmaz, 2008: 32; Çınar ve Göçer: 17).

Güç mücadelesine enerji odaklı yaklaşıldığında, Doğu Akdeniz özelinde Rusya ve ABD olmak üzere iki ülkenin ön plana çıktığı görülmektedir. Bu doğrultuda sahip oldukları şartlara bağlı olarak iki devletin de farklı enerji politikalarını izlemektedirler. ABD'nin genel politikasına bakıldığında; ihtiyaç duyulan enerjinin mümkün olduğu kadar farklı bölgelerden elde edilerek kendi kaynaklarının muhafazası ve kendi rakiplerinin hamlelerini engelleyebilecek stratejiler geliştirmeye odaklanmıştır (Erol ve Demir, 2012: 22). Rusya ise %45 oranında Rus doğalgazına bağımlı olan AB'ye satarak büyük karlar elde etmekte ve bu devletler üzerinde baskı aracı olarak kullanmaktadır (Erbil, 2010:42). Ortadoğu'da oluşan otorite boşluğunu ABD'ye kaptırmak istemeyen Rusya'nın Suriye'de aktif olarak taraf olması ve irrasyonel olarak kabul edilebilecek eylemlerle askeri varlığını ortaya koyması, enerjiyi kendi hinterlandının dışında siyasal iktidar aracı olarak da gördüğüne işaret etmektedir (Demir ve Tekir, 2017: 663).

2000'li yıllara kadar enerji konusundaki hakimiyet mücadeleleri ağırlıklı olarak Ortadoğu ve Kafkaslarda yaşanmıştır. Ancak yakın tarihte Doğu Akdeniz'de keşfedilen rezervlerin sahip olduğu potansiyel bu devletlerin dikkatini bölgeye çekmiştir.

Bütçesinin %50'sini enerji kaynaklarını satarak elde eden Rusya için, enerji kaynağı ihracatından gelen gelirini çeşitlendirecek ürün yelpazesine sahip olmaması sebebiyle kendi hedef pazarlarında gelişecek olan rekabet büyük tehlike arz etmektedir. Doğu Akdeniz'den elde edilecek olan rezervlerin Avrupa kıtasına aktarılmasıyla, AB'nin Rusya'dan ithal ettiği gaz için %35 oranında alternatif yaratabileceği değerlendirilmektedir (Cohen, 2016).

Tablo 4. AB'nin Doğalgaz İhracat Miktarları

AB'nin Yıllık Tüketim Miktarı (Milyar m ³)	Rusya'dan İthal Edilen Mik. (Milyar m ³)	İthalata Harcanan Para (Milyar Euro)
428.8	166.1	75

Kaynak: (BP, 2017:28-35).

Rusya için hedef pazarların kaybedilmesi ekonomik anlamda çöküşe sebep olacağı için, kendine rakip olabilecek bölgesel gelişmeleri kendi kontrolü altında tutma eğilimindedir (Mirinova, 2015). Bu doğrultuda Avrupa ve diğer ülkelerin kendisine olan enerji bağımlılığını kaybetmek istemeyen Rusya, DAES terör örgütünü mazeret olarak kullanarak Doğu Akdeniz'deki askeri varlığını büyük ölçüde artırmıştır (Atun, 2015; Sağırlı, 2015). Ayrıca GKRY ile askeri iş birliğini genişletmek amacıyla görüşmelere başlaması, Rusya'nın Doğu Akdeniz'e yerleşerek etkin güç olma isteğine işaret etmektedir (Yıldırım, 2016: 6).

ABD ise bölgede olan gelişmelere Rusya'ya nazaran daha tepkisiz yaklaşmaktadır. Bunun temel sebebi kaya gazı üretimindeki iyileşme sayesinde dünyanın en büyük gaz tedarikçisi olma potansiyeli yakalamış olmasıdır. ABD potansiyeline rağmen Doğu Akdeniz rezervlerini Rus gazına bağımlı Avrupa ülkeleri için alternatif kaynak olarak değerlendirmektedir. Keşif sürecinde önemli rol alan ABD menşeli Nobel Şirketinin Leviathan'da %40, Tamar'da %36, Afrodit'de ise %70 hissedar olması (Karagiannis, 2016) ABD'nin kaynaklar üzerinde söz sahibi olma isteğine işaret etmektedir.

ABD'nin bölgedeki temel enerji politikası, Rusya'nın etkinliğini azaltarak kendi kontrolünde olan bir sistemin işlerliğinin sağlanmasıdır. Bu doğrultuda Rusya'nın AB'ye doğalgaz satma amacıyla gerçekleştirmek istenen projeleri engellediği bilinmektedir (Sağırlı, 2015). Bölgede etkisini artırarak en büyük ihracatçı olma özelliğini devam ettirmeye çalışan Rusya'nın Doğu Akdeniz rezervlerinin çıkarılmasını engellemek için mümkün olan bütün alternatifleri uygulayacağı, ABD'nin ise Rusya'nın etkinliğinin azalması için Doğu Akdeniz rezervlerine dair hazırlanan projeleri desteklemesi beklenebilir. Ayrıca ABD'nin, Rusya'nın en büyük pazarı olarak değerlendirilen AB'ye LNG satışı gerçekleştirme planları da gelir elde etmenin yanında, AB'nin Rus doğalgazına bağımlılığının kırılarak, Rusya'nın Avrupa üzerinde enerjiyi politik baskı aracı olarak kullanmasını engellemeyi amaçlamaktadır (Tsafos, 2016).

3.1.4. Kıbrıs Sorunu

Medeniyetlerin kavşak noktası olan Doğu Akdeniz, üzerinde adeta bir savaş gemisi şeklinde konumlanmış olan Kıbrıs Adası, sahip olduğu konum sebebiyle pek çok kez istilaya uğramıştır. Uzun yıllar Osmanlı hakimiyetinde kalan adanın 1878’de İngiliz kontrolüne geçmesiyle beraber iç karışıklıklarında artış yaşanmıştır. Türkiye’nin 1974 yılında gerçekleştirdiği müdahale sonucu fiilen ve hukuken iki toplumlu bir siyasal yapı meydana gelmiştir. 2004 yılında ise GKRY’nin adanın tamamının tek ve meşru temsilcisi olarak AB’ye tam üye kabulünün gerçekleşmesi ise bölgede yaşanan sorunları derinleştirici etki yaratmıştır. 2010 yılında adanın kıyı ötesinde hidrokarbon rezervlerinin keşfi ise sorunu geleneksel halden çıkararak küresel enerji siyasetinin de nesnesi haline getirmiştir (Çalık Orhun, 2017: 36).

Ada çevresindeki enerji kaynaklarının varlığı 1980’li yıllardan beri konuşulmaktaydı. Ancak 2000’li yıllarda bu rezervlerin varlığı kesinleşmeye başlaması, GKRY’nin adanın tamamını temsilen Doğu Akdeniz’e kıyı olan ülkelerle MEB anlaşmaları imzalamasıyla sonuçlanmıştır. Türkiye’nin karşı çıkmasına rağmen, anlaşmaların adanın tamamını temsilen imzalanması günümüz konjonktüründe ortaya çıkan sorunun temel noktasını oluşturmaktadır.

GKRY imzaladığı anlaşmaların hemen ardından arama ve sondaj faaliyetlerinin yapılması için parsel ihaleleri gerçekleştirmiştir. GKRY’nin tek taraflı olarak yürüttüğü faaliyetlere karşılık, KKTC’nin TPAO’ya ruhsat vermesi ve sismik araştırmalar yaptırmasına BM nezdinde itiraz etmiştir (KKTC Dışişleri Bakanlığı, 2017). İhale süreçlerinin ardından arama ve sondaj faaliyetlere başlanması ise Türkiye tarafından tepkiyle karşılanmıştır.

Rum Yönetiminin bölgede avantaj elde etmek amacıyla bölge aktörleri arasında yaşanan gerginlikleri kullandığı söylenilebilir. 2009 yılında yaşanan Mavi Marmara olayının yarattığı gerginlik sonucu bozulan İsrail-Türkiye ilişkilerinden yararlanarak, 2010 yılında İsrail ile MEB anlaşması akdetmesi bu durumun en büyük göstergesidir (Çalık Orhun: 45).

Bölgedeki hidrokarbon rezervlerinin çıkarılmasına yönelik bir diğer problem, çıkarılan rezervlerin transferinin gerçekleştirilebilmesi için GKRY’nin ilan ettiği egemenlik alanlarından geçilmesi gerekliliğidir. Türkiye ile yaşadığı sorunlarla bağlantılı olarak Kıbrıs, söz konusu rezervlerin ithalatının gerçekleştirilmesi için

projelendirilme aşamasında olan Türkiye-İsrail boru hattının inşasının kendi sularından geçmesine izin vermemekte ve projenin doğrudan kendisi üzerinden Yunanistan'a bağlanacak olan hat ile sabitlenmesi için girişimlerde bulunmaktadır. Kıbrıs üzerinden gerçekleştirilecek bir boru hattı projesinin maliyeti 15 milyar dolar olacakken, benzer bir proje ile rezerv akışının Türkiye'ye yönlendirilmesinin maliyeti yalnızca 2 milyar dolar olacaktır. Kıbrıs'ın bu tutumu yatırım maliyetlerinin artmasına sebebiyet vermektedir (Demir ve Tekir: 662).

Rezervlerin ithal edilmesi için geliştirilen bir diğer proje olan İsrail-Kıbrıs-Yunanistan projesi ise jeolojik sebeplerden ötürü tehlike yaratmaktadır. Doğu Akdeniz'in bir uçtan diğer uca bağlanmasını projelendiren boru hattı projesi, bölgenin 1.derece deprem kuşağında yer alması sebebiyle tehlike arz etmektedir. Kıbrıs için en mantıklı ve güvenli çözüm LNG tesisinden geçmektedir. Ancak LNG tesisinin işletilebilirliği açısından rezervlerin 170 trilyon m³ ün üzerinde olması beklenir. Kıbrıs'ın tespit edilen kesin rezerv miktarının 142 trilyon m³ olması, bu tesislerin inşasını, yapılacak olan yeni keşiflere bağımlı kılmaktadır (Demir ve Tekir: 660).

3.1.5 Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlıkları

Bölgedeki enerji rezervlerinin aranması, sondajı ve global pazarlara aktarımı hususunda yaşanan en büyük problemlerin başında deniz yetki alanı uyuşmazlıkları gelmektedir. Rezervlere kimin sahip olduğu, transit güzergahlarının belirsizliği ve mevzuatlardaki sıkıntılar sebebiyle yatırımcıların bölgeye kaynak aktarımında çekimser davrandıkları görülmektedir.

Bölgedeki yetki alanı uyuşmazlıklarına bağlı olarak sorunun iki farklı yönünün olduğu belirtilebilir. Bunlar siyasi yön ve ekonomik yöndür. Devletler arasında mevcut olan meşruiyet problemine ek olarak ilan ettikleri ya da fiilen belirledikleri MEB sahalarının çakışıyor olması yetki alanı sorunu çözülmez hale getirmiştir. Siyasi olarak birbirlerini zor durumda bırakmaya yönelik politikalar izleyen tarafların eğilimleri sorunun siyasi yönünü oluşturmaktadır. Kaynağa sahip olan ülkelerin, rezervlerin çıkarılması ve ticari hale getirilmesi aşamasında diğer ülkelere pay vermek istememesi sonucu gelişen anlaşmazlıklar ise sorunun ekonomik yönünü oluşturmaktadır. Bu doğrultuda rezervlerin çıkarılması ve ticari hale getirilmesi aşamasında yaşanan siyasi sorunlar Türkiye-Kıbrıs arasındaki anlaşmazlık üzerinden, ekonomik sorunlar ise İsrail-Kıbrıs arasındaki anlaşmazlık üzerinden açıklanacaktır.

Bölgedeki en temel sorunlardan biri Türkiye ile GKRY arasında yaşanmaktadır. GKRY'nin adanın tamamını temsilen hareket ederek Türk tarafının varlığını yok sayması, Türkiye tarafından tepki ile karşılanmaktadır. Ayrıca Türkiye, Kıbrıs'ın kendi MEB alanı olarak ilan ettiği bazı alanların da kendi MEB alanı olduğunu iddia etmektedir. Bu doğrultuda Kıbrıs'ın ilan ettiği bazı parsellerde araştırma yapılmaya başlanması sonucu Türkiye bölgeye savaş gemilerini göndererek, bu faaliyetleri engellemeye çalışmaktadır.

Şekil 13. Kıbrıs Etrafındaki Gaz Rezervleri Ve Kıbrıs'ın Sahip Olması Gereken MEB Alanı

Kaynak: (Karaçin, 2012: 11).

Taraflar arasında yaşanan anlaşmazlıklar sismik araştırmaları engellediği gibi, İsrail-Türkiye Doğalgaz Boru hattı gibi ekonomik açıdan uygulanabilir olarak değerlendirilen projelerin de önündeki en büyük engellerden birisini teşkil etmektedir.

Yetki alanı uyuşmazlıkları hususunda yaşanan bir diğer önemli problem ise Kıbrıs ile İsrail arasında keşfi gerçekleşen Afrodit sahasına ilişkindir Afrodit olarak adlandırılan saha, Kıbrıs'ın ilan ederek ruhsatlandırdığı 12. Parseli ifade etmektedir. Rezervlere yönelik çalışmalar Noble-Dalek-Anver ortaklığı ile sürdürülmektedir. Kıbrıs'ın 2003 yılından itibaren geçerli olmak üzere ilan ettiği MEB alanınının 12. Parselinin 2015 yılında İsrail'in MEB'si ile çakıştığının anlaşılması neticesinde taraflar arasında gerginlik yaşanmaya başlamıştır. Yapılan çalışmalar neticesinde İsrail

alanın %10'unun kendisine ait olduğunu iddia ederken Rum Yönetimi oranın %4 olduğunu belirtmektedir (Kıbrıs Postası, 2018).

Bölgedeki araştırma sonuçlarına bağlı olarak Afrodit'in rezerv miktarının %12 artırılması Afrodit sahasındaki rezervlerin İsrail'e ait olan İshai parseline kadar uzanmasından kaynaklanmaktadır. Bu doğrultuda İsrail sahanın geliştirilmesinde ve işletilmesinde söz sahibi olmayı talep etmektedir. Ayrıca söz konusu rezervlerin İsrail'in Leviathan sahasına yakınlığı da göz önünde bulundurulduğunda, çıkarılacak olan rezervlerin ticari hale getirilebilmesi için birbirine koordineli olarak geliştirilmesi en uygun yöntem olacaktır. Ancak sahaya dair olası herhangi bir gelişme tarafların anlaşmasına bağlıdır (Havadis, 2014) ve 2018 yılı Mart ayı itibariyle anlaşmaya varılamamıştır.

3.2. DOĞU AKDENİZ HİDROKARBON REZERVLERİNİN YARATTIĞI FIRSATLAR

Keşfi gerçekleşen hidrokarbon rezervlerinin çıkartılması ve işletilmesine yönelik bölgesel ve küresel bazda oluşan fırsatların ele alındığı kısım üç ana başlıktan oluşmaktadır.

3.2.1. Rezerv Ülkeler Açısından

Sanayi devrimini izleyen süreç ekonomik gelişmeleri yüksek verimlilik oranı sebebiyle hidrokarbon temelli hale getirmiştir. Öyle ki yaşanan petrol yahut doğalgaz krizleri sonucu, enerji hususunda dışa bağımlı olan ülkelerin ekonomik büyümeleri durma noktasına gelmiştir. Bu doğrultuda kaynağa sahip olmak ekonomik kalkınmanın temel faktörlerden biri haline gelmiştir.

Doğal kaynakların asimetrik dağılıma sahip oluşu, kaynağa sahip ülkeler açısından avantaj yaratırken, diğerlerini dezavantajlı durumda kalmasına neden olmuştur. Rezerv zengini ülkeler hem kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmekte hem de sahip oldukları kaynakları küresel piyasaya pazarlayarak gelir elde edebilmektedirler. Ayrıca bu kaynakların enerji ihtiyacı açısından dışa bağımlı olan ülkeler üzerinde politik yaptırımların uygulanması için araç olarak kullanılabilirdiği de belirtilmesi gereken bir diğer önemli husustur.

Doğu Akdeniz rezervleri ise bölgede kaynağa sahip olan ülkeler açısından büyük önem taşımaktadır. İç pazarın ihtiyacının karşılanması ve dışa bağımlılığın

azaltılması/ortadan kaldırılması gibi milli avantajlar yaratacağı gibi, kaynakların küresel piyasalara pazarlanmasıyla gelir elde edilebilecek bir sektör olarak değerlendirilebilir.

Bölge ülkeleri arasında en geniş rezerv havzasına sahip olan Mısır 1980 ve 1990'lar boyunca artan bir doğalgaz üretim seyri izleyerek kendi kendine yetebilir hale gelmiştir. 2000-2011 yılları arasındaysa kıyı ötesi alanlarda keşfedilen rezervler sayesinde üretimini üçe katlayarak ihracatçı ülke olmuştur. Ancak 2010 sonrası Arap Baharı'nda yarattığı politik karmaşa sonucu üretime yönelik yatırımlar durma noktasına gelmiştir (Al Monitor, 2012'den aktaran Tagliapietra: 14). Yatırımların büyük oranda azalması sonucu Mısır, kendi iç piyasa ihtiyacını karşılayabilmek için ithalata yönelmek durumunda kalmıştır. Bu süreçte ise Mısır'ın ihracat yapmasını sağlayan ve 2011 yılı öncesinde inşa edilen Dimyat LNG terminali ve İdku LNG terminali ile El-Ariş-Aşkelon Boru Hattı ve Arap Boru Hattı âtil duruma düşerek kullanılamaz hale gelmiştir. Ancak 2015 yılında gerçekleşen Zohr havzası keşfi, Mısır'ı yeniden ihracatçı ülke konumuna taşıma potansiyeline sahiptir.

Zohr havzasında 850 milyar m³'lük keşfin büyük bölümünün, iç piyasanın ihtiyacını karşılamak için enerji ithal etmek zorunda kalan Mısır'ın iç piyasasında kalacağı açıktır. Bölgede 2016 yılı haziran ayında keşfi gerçekleşen bir diğer önemli rezerv ise, Eni Şirketi tarafından 70-80 milyar m³'lük rezerv tahmini ile Baltim Güneybatısında gerçekleşmiştir. Zohr havzasının, daha önce keşfedilmemiş bir jeolojik yapıda gerçekleşmesi sonucu Batı Nil Deltasındaki araştırmalar hız kazanmıştır. Potansiyeli tahmin edilen bölgelerde de üretime geçilmesi sonucu 2020 yılına kadar Mısır'ın âtil durumdaki tesislerini yeniden aktif duruma getirerek, enerji ihracatçısı olabileceği tahmin edilmektedir.

Coğrafi koşullar göz önüne alındığında, Zohr havzasının kapsamının Mısır MEB'nin ötesine geçebileceği aşıkardır. Havza'nın İsrail'in Leviathan, Kıbrıs'ın ise Afrodit Havzasına olan yakınlığı düşünüldüğünde, rezervlerin koordineli bir şekilde geliştirilmesi rekabetçi bir doğalgaz ihracat altyapısı için gerekli ekonomik ortamı yaratabilecektir (Tagliapietra, 64).

Rezerv açısından bir diğer önemli keşiflerin gerçekleştiği alan ise İsrail'in MEB alanlarında olmuştur. İsrail Hükümeti tarafından kurulan Zemach Komisyonu'nun raporu sonucu, önümüzdeki 30 yıl boyunca iç piyasayı güvence altına almak amacıyla

2013 yılından itibaren çıkarılacak doğalgazın %60'lık kısmının iç tüketime ayrılmasına, %40'lık kısmının ise dış piyasalara sürülmesine karar verilmiştir (Reuters, 2013). İsrail açısından keşfedilen kaynaklar hem dışa bağımlılığını azaltacak niteliktedir hem de gelir elde etmesini sağlayabilecektir. Ayrıca Gazze üzerinde yaptırım faktörü olarak da kullanabilecektir.

Gazze Denizi sahaları ele alındığıdaysa keşfi gerçekleşen rezerv miktarı düşük olsa dahi, uzun vadede bölgedeki çatışmaları yumuşatma olanağı gerçekleştirebilir. 2012 yılında yaşanan çatışmalar neticesinde İsrail ile Filistin arasındaki ilişkiler kesilmiş ve bölgedeki doğalgaz sahalarının geliştirilmesine yönelik girişimler rafa kaldırılmış olsa da 2016 yılı taraflar için umut vaat etmiştir. İsrail'in Filistin'e ait Cenin Endüstriyel Bölgesinde kurulması planlanan enerji santralini ilke olarak onaylamasıyla kısa vadede İsrail'in Filistin'e doğalgaz satışı yaparak gelir elde edebileceği anlamına gelmektedir. Uzun vadede ise Filistin ihtiyacı olan enerjiyi sağlamak için sahip olduğu rezervleri kullanabilecek ve hatta gelir sağlayarak finansal problemlerini azaltabilecektir.

Yapılan sismik araştırmalar sonucu keşfedilen bir diğer rezerv bölgesi ise Kıbrıs yakınlarındadır. Keşfi gerçekleşen Afrodit sahasının Mısır'a ait Zohr sahasına yakınlığı tahmin edilen miktarın üzerinde rezerv bulunabileceğine işaret etmektedir. Kıbrıs'ın ilan ettiği sahalardan elde edilebilecek olan rezervler adanın yaklaşık 40 yıllık enerji ihtiyacını karşılamaya yetecektir (Tagliapietra: 58). Keşfedilen rezervler adanın dışa bağımlılığını azaltabilecektir ancak tek başına ihracatçı olmasına yetmeyecek düzeyde olması sebebiyle Kıbrıs'ın ileride sahip olacağı konum yeni keşfedilecek rezervlere bağlıdır.

3.2.2. Bölge Aktörleri Açısından

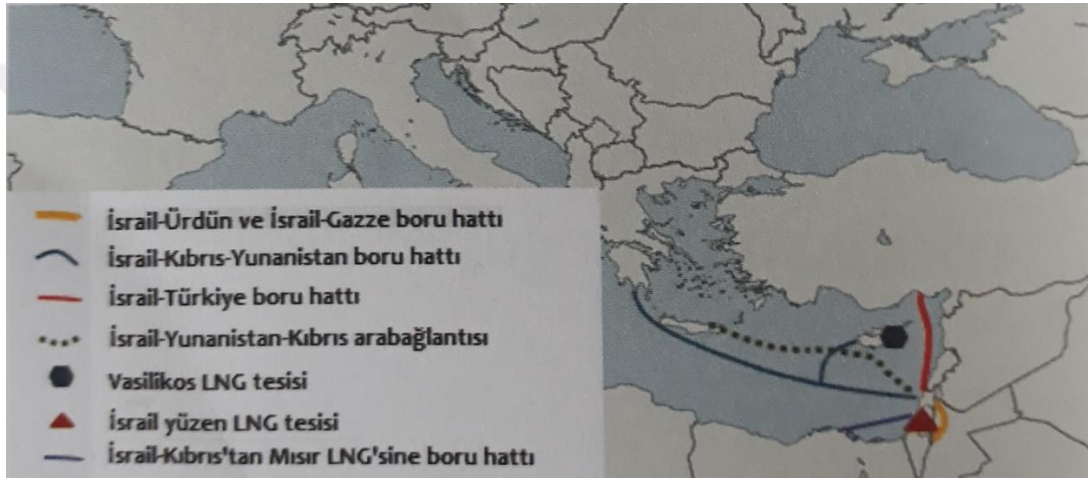
Doğu Akdeniz'de çıkarılan / çıkarılacak olan rezervler, kaynak ülkelerle beraber bölgedeki diğer aktörler açısından da çeşitli fırsatlar barındırmaktadır. Bu doğrultuda planlanan boru hatlarının yaratacağı fırsatlar ve hedef pazarlar açısından yaratacağı fırsatlar ele alınmıştır.

3.2.2.1. Boru Hatları ve Ülkeler Açısından

Bölgede keşfi gerçekleşen hidrokarbon rezervlerinin çıkarıldıktan sonra piyasalara sürülmesi için gerekli olan ihracat rotaları, transit ülke konumunda

olabilecek ülkeler açısından çeşitli fırsatlar yaratma potansiyeline sahiptir. Bu sebeple çalışmanın bu kısmında önerilen projeler bazında boru hatları ve LNG tesislerinin güzergahları ve güzergâh üzerinde olan ülkeler açısından yaratabileceği fırsatlar ele alınacaktır. Bu doğrultuda sırasıyla İsrail-Ürdün Boru Hattı Projesi, İsrail-Kıbrıs-Yunanistan Boru Hattı projesi, İsrail-Türkiye Boru Hattı Projesi, İsrail-Kıbrıs-Yunanistan Elektrik bağlantısı projesi, Vasilikos LNG Terminali, Mısır'ın mevcut LNG terminalleri ve İsrail-Kıbrıs Boru Hattı projeleri ele alınmıştır (Tagliapietra: 73-74).

Şekil 14. Doğu Akdeniz Boru Hattı Projeleri

Kaynak: (Tagliapietra, 30).

İsrail-Ürdün Boru Hattı Projesi:

Tamar Konsorsiyumu tarafından 2014 yılında Ürdün menşeli Arap Potash ve Bromine şirketleriyle, İsrail'in doğalgaz ihracat anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmanın hayata geçirilebilmesi için İsrail'in güney kesiminde yer alan Sdom bölgesinde yapılan boru hattı ile 2017 yılından itibaren Tamar'daki rezervlerin Ürdün'deki özel tüketicilere satılması hedeflenmiştir. Mısır'dan gelen rezervlerin kesilmesiyle elektrik üretecek kaynak bulmakta sıkıntı yaşayan Ürdün, enerji üretimini dizel ve petrol ile gerçekleştirmektedir. Bu doğrultuda planlanan boru hattı projesiyle hem Ürdün daha ucuz enerji üretebilecektir hem de İsrail İhracatçı ülke haline gelecektir (T.C. Ekonomi Bakanlığı, 2016).

İsrail-Kıbrıs- Yunanistan Boru Hattı projesi:

Esat-Med Boru hattı olarak da bilinen boru hattı projesi, İsrail ve Kıbrıs'ın kıyı ötesi alanlarından çıkarılan rezervlerin Girit Adası üzerinden Yunanistan'a bağlanması planlanan projedir. Bu boru hattı projesi ile Türkiye-Yunanistan-İtalya ve Bulgaristan-Yunanistan ara bağlantılarıyla Güney Doğu Avrupa ülkelerine doğalgaz sağlanması planlanmaktadır. Proje doğalgaz rezerv alanlarından Kıbrıs'a kadar uzanan 200 km'lik boru hattı, Kıbrıs ve Girit Adaları arasında uzanacak olan 700 km'lik boru hattı, Girit ile Yunanistan anakarası arasında uzanacak olan 400 km'lik boru hattı ve son aşama olarak Mora yarımadası ve Batı Yunanistan üzerinden geçecek 600 km'lik boru hattı olmak üzere toplam 1900 km'lik boru hattı yapılmasını içermektedir (IGI Poseidon 2017). Proje teknik açıdan uygulanabilir ve ülkeler bazında ihracatı artırıcı faktör olabilecektir.

İsrail-Türkiye Boru Hattı Projesi:

Proje Leviathan sahasından çıkarılacak olan doğalgazın küresel pazarlara arzı için İsrail ile Türkiye'yi birleştiren 470 km'lik boru hattı inşasını içermektedir. Çıkarılan rezervlerin Türkiye sınırları içerisindeki Ceyhan Limanına getirilerek, tankerler aracılığıyla Avrupa'ya ihracı planlanmaktadır. Bu doğrultuda hem boru hattının geçtiği ülkeler kazanç sağlayacaktır hem de çıkarılan rezervler güvenli şekilde hedef pazara aktarılacaktır.

İsrail-Kıbrıs-Yunanistan Elektrik bağlantısı projesi:

Avrasya Bağlantısı projesi olarak da adlandırılan proje, İsrail ve Kıbrıs'ta bulunan doğalgaz enerji santralleri aracılığıyla üretilen elektrik enerjisinin ana kara bağlantılarıyla Avrupa'ya ihraç edilmesini amaçlamaktadır.

Vasilikos LNG Terminali:

Kıbrıs'ın kıyıdaki tek sanayi kenti olan Vasilikos, denizden ulaşımın mümkün olması sebebiyle LNG terminali için en uygun alan olarak ön plana çıkmıştır. VEC'in başlangıçta ithalat tesisleri, stratejik ve operasyonel petrol rezervlerinin depolanması, petrol ürünlerinin (petrol terminali) yönetimi, dağıtım ve ihracatı ile Sıvılaştırılmış Doğal Gazın (yeniden düzenleme terminali) ithalat, depolama ve yeniden düzenleme tesislerinden oluşması planlanmıştır. 2003 ve 2008 yıllarında geliştirilmeye başlanan proje neticesinde terminal kullanıma açılmıştır. 2010 yılı ve sonraki dönemlerde ise keşfi gerçekleşen hidrokarbon rezervleri terminalin geliştirilmesini zorunlu hale

getirmiştir. Temelde Kıbrıs'ın elektrik enerjisi ihtiyacını karşılama amaçlı kurulan tesis keşfedilen Afrodit ve Leviathan bölgelerinden çıkarılacak olan rezervlerin ihracatının gerçekleştirilmesi için yeniden projelendirilmektedir (CMEC, 2018).

Mısır'ın mevcut LNG terminalleri ve İsrail-Kıbrıs Boru Hattı

Zohr sahasında keşfedilen rezervler Mısır'ın Arap baharı sonrası atıl durumda kalan 2 adet LNG tesisinin yeniden kullanıma açılmasını sağlamıştır. Zohr sahasının Leviathan ve Afrodit sahalarına yakınlığı ise sahaların işletilmesinde koordine olunarak ölçek ekonomisinin oluşturulabilmesinin önünü açmaktadır.

Mevcut projeler ve Doğu Akdeniz Bölgesinin ihtiva ettiği belirtilen varlığı kesinleşmiş rezerv miktarları incelendiğinde, bölgeden çıkarılacak olan rezervlerin en uygun maliyetle ticari hale getirilmesi için iki alternatif ön plana çıkmaktadır.

Bu alternatifler çıkarılan rezervlerin İsrail-Türkiye Boru hattı projesiyle ya da Mısır'ın mevcut terminallerinin kullanılmasıdır. Türkiye üzerinden ticaretin yapılması jeolojik açıdan 1.derece deprem bölgesi olan bölgenin kıyı ötesi alanları üzerinden geçirilecek olan boru hattı projesine nazaran hem daha düşük maliyetli hem de daha güvenli olacaktır. Mısır'da bulunan terminallerin şu anki mevcut kapasitesinin bölgeden çıkarılacak olan rezervlerin tamamına yetme imkanı bulunmamaktadır. Bu sebeple yatırım gerektirmektedir. Yatırım gerektirmesine rağmen Vasiliskos'ta yapılması planlanan terminale nazaran çok daha düşük maliyetli olacağı düşünülmektedir.

3.2.2.2. Hedef Pazarlar Açısından

Doğu Akdeniz'den çıkarılacak olan rezervlerin, kaynak ülkeler tarafından kısa vadede öncelikli olarak iç pazarlara yönlendirileceği bir gerçektir. Keşfedilen en geniş rezervlere sahip olan İsrail'in ve Mısır'ın yaptığı açıklamalar da bu durumu destekler niteliktedir. Aynı şekilde elektrik üretiminde ham petrolden yararlanan Kıbrıs'ın da öncelikli olarak iç pazara yönelmesi beklenen bir sonuç olacaktır.

Rezerv ülkelerin kendi iç piyasa dengelerini kurduktan sonraki süreçte, Doğu Akdeniz rezervlerinin hedeflenen Avrupa piyasasına ihraç edilebilmesi keşif çalışmalarının ölçeğinin büyütülmesiyle mümkün görünmektedir. En erken ihracatın 2020 yılında yapılabilmesi öngörülmektedir (Tagliapietra, 90).

Avrupa mimarisinin önemli unsurlarından birini oluşturan doğalgaz, toplam birincil enerji arzının yaklaşık ¼'ünü karşılamaktadır. Piyasaya arz edilen doğalgazın büyük bir bölümü Rusya, Norveç, Cezayir ve Libya'dan ithal edilmektedir. Birlik içerisindeki üretimin 235 milyar m³ iken 2001-2015 yılları arasında 120 milyar m³'e düşmüş olması, birliğin enerjide dışa bağımlılığını arttırmıştır (Tagliapietra ve Hafner, 2016). Kaynakların hızla tüketiliyor oluşu sebebiyle üretimde yaşanan düşüşün devam edeceği tahmin edilmektedir. İç üretim oranlarının düşmesi sebebiyle ihracatın artması beklenebilir bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Birliğin kendi üretiminin düşmesi, doğalgaz tedarikçilerine olan yapısal bağımlılığını artırıcı etkiye sahiptir. Tedarikçi ülkelerin sınırlı oluşu ise arz güvenliğinin önündeki en büyük tehlikelerden birini oluşturmaktadır. Tedarikçi ülkelerden birinin arzı aniden kesmesi Avrupa'yı kaos ortamına sürükleyebilecek bir etki yaratabilecektir. Bu sebeple artan ihtiyacın karşılanmaya devam edilebileceği ve güvenilir olacak alternatif kaynaklara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda Doğu Akdeniz'de keşfedilen rezervlerin bir kısmının Avrupa Birliği münhasır ekonomik bölgesi içerisinde oluşu, birliğin arz güvenliğini sağlayabilecek bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Rezervlerin bölgesel piyasalara ihraç edilmesi ise Avrupa piyasasına ihracından çok daha kısa sürede gerçekleşebilecektir. Petrol, petrol ürünleri ve doğalgaz ağırlıklı enerji üretmekte olan bölge ülkeleri olarak Ürdün ve Filistin öne çıkarak hedef bölgesel pazarlar haline gelmektedir.

Enerji ihtiyacının %90'lık kısmını ithalat yoluyla karşılayan Ürdün GSMH'sının %40'ından fazlasını bu alanda harcamaktadır (EİA, 2014). Ülkenin enerji altyapısının kilit noktasını oluşturan doğalgaz 2011 yılına kadar Arap Doğalgaz şebekesi aracılığıyla Mısır'dan ithal edilmiştir. Ancak yaşanan kesinti sonucunda enerji ihtiyacının karşılanması için petrole dönüş yapılmıştır. Akabe'de inşa edilen LNG terminali ile 2015 yılına kadar tamamen petrole dayandırılan enerji sektöründe yeniden doğalgaza dönüş başlamıştır (JNEPC, 2016: 17). Yıllık %5'lik artışla büyümesi beklenen elektrik piyasasının ihtiyacının karşılanması için her geçen gün artacak olan doğalgaz ihtiyacı, büyüyen pazar ve coğrafi yakınlığı sebebiyle ülkeyi potansiyel hedef pazar haline getirmektedir (JNEPC: 24).

Filistin'in ise enerji ihtiyacı Ürdün'e nazaran çok daha az olmakla beraber, hızlı nüfus artışı ve sanayi gelişimi sebebiyle artış yaşanmaktadır. Batı Şeria'da kullanılan elektrik enerjisinin %97'sini, Gazze'de kullanılanın ise %50'sini İsrail'den ithal eden Filistin, siyasi istikrarsızlık, finansal problemler ve doğal kaynaklara erişimin zorluğundan dolayı enerji gereksinimlerini karşılama hususunda büyük oranda İsrail'e bağımlı durumdadır (Tagliapietra: 98).

2016 yılında Batı Şeria'da doğalgaz temelli elektrik enerji santralının yapılmasını onaylayan Filistin'in yıllık doğalgaz tüketim miktarının 300 milyon m³'ten, 1 milyar m³'e yükselmesi beklenmektedir (MPEU, 2016). Kısa vadede İsrail'den doğalgaz temini mümkündür. Yaşanması tahmin edilen talep artışına rağmen, talebin düşük düzeylerde bekleniyor oluşu doğalgaz pazarının önemli bir ihraç piyasası haline gelmeyeceğine işaret etmektedir. Uzun vadede ise Gazze deniz sahasında keşfedilen rezervlerin İsrail'den alınan gazın yerini alması beklenebilir.

3.2.3. Bölgesel İşbirliğine Yönelik Fırsatlar

Günümüzde birincil enerji kaynaklarının ticareti tankerler yahut boru hatları aracılığıyla yapılmaktadır. Ortadoğu ve Kafkasların dünya enerji kaynaklarının %70'ine (Durmuşoğlu, 2016: 298) sahip olmasına karşın tüketim oranlarının Batı ülkelerinde yoğunlaşması transit yolların önemini artırıcı etki yaratmaktadır. Özellikle Ortadoğu'dan çıkarılan rezervlerin global piyasalara aktarımı, coğrafi konumu sebebiyle Doğu Akdeniz bölgesinin önemini artırmıştır. Transit yol olmanın yanı sıra 2010 yılı ve sonraki dönemde bölgede gerçekleşen kıyı ötesinde keşifler, bölgeye enerji koridoru olmanın yanında enerji merkezi olabilmesinin kapılarını aralamıştır.

Rezervlerin keşfinin gerçekleştiği yerlerin kıyı ötesinde bulunması çeşitli teknik açıdan iş birliği yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Mısır MEB'nde keşfedilen rezervlerin zenginliği, bölgenin hakimiyeti hususunda ihtilaf bulunmaması ve Mısır'ın hali hazırda iki adet LNG tesisinin mevcudiyeti ülkeye daha geniş hareket alanı sağlamaktadır. Ancak kıyılarında keşif gerçekleşen diğer ülkeler için aynısının söylenmesi zordur.

Keşfedilen sahaların çoğunda rezerv miktarının kısıtlı oluşu, ticari açıdan çıkarılabilir olmalarının önünde engel olarak karşımıza çıkmaktadır. Her saha için ayrı yatırımların gerekliliği ve ülkeler bazında düşünüldüğünde her ülkenin kendi

tesislerini inşa etmesi kaynak yetersizliği sebebiyle ekonomik olarak değerlendirilmemektedir.

Bu doğrultuda Mısır'ın MEB sahasında keşfi gerçekleşen Zohr sahasının yarattığı etki konumu itibariyle Mısır'ın sınırlarını aşan etkiye sahip olabilir. Leviathan'a 7 km, Afrodit'e ise 90 km uzaklıkta bulunan Zohr sahası doğalgaz sahalarının koordineli şekilde geliştirilmesini sağlayabilir (Tagliapietra, 64) ve doğalgaza dayalı ölçek ekonomisine katlı sağlayabilir. Sahaların koordineli geliştirilmesi rezervlerden mümkün olan maksimum yararlanmanın anahtarıdır ve uzun vadede çıkarılabilir rezerv miktarının kısmen artmasını sağlayabilir. Koordineli gelişimin sağlanmasının, rezervlere sahip olan ülkelere uzun vadede daha çok ticari getiri sağlayacağı aşıkardır. Ayrıca Mısır'ın sahip olduğu İdku ve Dimyat LNG tesislerinin bölgelerden koordineli olarak çıkarılacak rezervlerin dönüşümünü sağlayabilecek kapasiteye sahip olması, tesislere sahip olmayan ülkeleri Mısır ile anlaşma yapmaya yöneltebilecektir.

Doğu Akdeniz'de keşfi gerçekleşen rezervlerin buldukları MEB sahaları itibariyle ihtilafli olan bölgeler bulunmaktadır. İş birliğini geliştirilmesi zorunlu olan alanların başında Gazze denizi açıklarında keşfi gerçekleşen sahalar bulunmaktadır. Sahaların geliştirilmesi İsrail ve Filistin için win-win durumunu sağlayabilecek nitelikte olacaktır. Kendi ihtiyacı olan elektriği İsrail'den düzensiz ödemelerle temin eden Filistin'in kendi üretimine başlaması İsrail'in ekonomik açıdan yararına olacaktır.

Bölge ülkelerini iş birliğine yöneltecek olan bir diğer husus ise çıkarılan rezervlerin ticaretinin yapılabilmesi için gerekli olan altyapıdır. MEB'lerinde bulunan rezervlerin tespitini ve çıkarılmasını ülkeler kendi yaptıkları anlaşmalarla sağlayabilirlerken, bu rezervlerin ticari metaya dönüşmesini sağlayacak olan ihracatının gerçekleştirilmesi bölgesel iş birliğini zorunlu kılmaktadır. Doğu Akdeniz bölgesinin sahip olduğu coğrafya, enerji rezervlerinin ticareti hususunda bölge ülkelerinin birbirlerine karşılıklı bağımlılıkla yaklaşmasına sebep olmaktadır. Çıkarılan rezervlerin hedef pazarlara aktarılması için geliştirilen projelerin her bölgesel iş birliğini zorunlu hale getirmektedir.

İsrail-Türkiye Boru hattı projesinin çıkarılan rezervleri Türkiye'nin Yumurtalık limanına getirilerek, tankerler aracılığı ile AB pazarına aktarılması rezerv ülkelerle

beraber, boru hattının geçmesine onay vererek gelir elde etme potansiyeline sahip olan ülkeleri iş birliğine yönlendirmektedir. Kıbrıs ile Türkiye arasında yaşanan anlaşmazlık sebebiyle Kıbrıs'ın böyle bir projeyi onaylamayacağını deklare etmesi taraflar arasında yaşanmakta olan gerginliğin çözümünü zorunlu hale getirmektedir. Çıkarılan rezervlerin en düşük maliyetle ticaretinin yapılacağı yol olarak belirlenen proje, rezervlerden maksimum düzeyde yararlanmak isteyen ve hak iddia eden tarafları anlaşma masasına oturmaya zorlamaktadır. Tarafların anlaşma masasına oturması yıllardır süregelen bölgesel anlaşmazlığın çözümüne de katkı sağlayarak bölgesel istikrarı pekiştirici nitelik taşıyabilir. Ayrıca İsrail-Kıbrıs-Yunanistan hattı projesi de söz konusu ülkeleri bölgesel iş birliğine yönlendirmektedir. Aralarında yaşanmakta olan Afrodit sahasına dair anlaşmazlığın çözülmesini zorunlu hale getiren proje, bölgesel istikrara katkı sağladığı gibi çok büyük yatırımlar gerektirdiği için ekonomik iş birliğine de teşvik edecektir.

SONUÇ

Doğu Akdeniz'in kıyı ötesinde gerçekleştirilen çalışmalarla keşfedilen rezervler; bölge ülkeleri ve yakın çevre ülkeleri için çeşitli avantajlar yaratmakla birlikte, bulunduğu alanlar sebebiyle anlaşmazlıklara da sebebiyet vermiştir. Söz konusu rezervlerin tespiti, kaynakların kullanıma açılacağı anlamına gelmemektedir. Tespiti gerçekleşen rezervlerin kullanılabilir hale gelmesi çıkarılabilir olmasına bağlıdır. Doğu Akdeniz gibi karışık coğrafyaya sahip olan bölgeler için kaynakların çıkarılabilirliği daha kompleks bir hal almaktadır.

Çalışma kapsamında Doğu Akdeniz ülkeleri olan Mısır, Filistin, İsrail, Lübnan, Suriye, Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs değerlendirmeye dahil edilmiştir. Bölgenin sahip olduğu siyasi ve jeolojik yapı, jeopolitik konum ve konjonktürel değişimler doğrultusunda literatür araştırması yapılarak, hidrokarbon rezervlerinin ekonomik değer taşımaya yönelik gelişen tehditler ve kaynakların yarattığı/yaratabileceği fırsatlar belirlenmiştir.

Günümüzde bölgenin stratejik önemini artırıcı etki yaratan hidrokarbon rezervlerinin varlığına işaret eden emareler ve bu rezervlerin önemi jeolojik olarak açıklanmıştır. Yapılan son araştırmalar neticesinde Mısır, İsrail ve Kıbrıs'ın kıyı ötesi alanlarında rezervlerin varlığı kanıtlanmış durumdadır. Karasal alanlardan gerçekleştirilen birincil üretime nazaran, daha fazla teknik bilgi ve yatırım gerektiren bölgenin kıyı ötesi alanlarında varlığı keşfedilen rezervlerin, ekonomik açıdan çıkarılabilir hale gelmesi ve ticarete konu olabilmesi Hubbert Eğrisi kapsamında değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda bölgede her geçen gün yeni rezerv sahalarının keşfedilmesi, rezerv piki yaşanan sektörde kısmen daha bakir kalmış olan Doğu Akdeniz gibi rezerv alanlarının öneminin artacağına işaret etmiştir.

Bölgede yaşanan jeopolitik değişim kronolojik sıralaması dikkate alınarak yakın tarihte gerçekleşen yedi önemli olay/gelişme kapsamında ele alınmıştır. Bunlar; Ortadoğu petrolünün keşfi, İsrail'in kuruluşu ve Arap-İsrail Savaşları, Süveyş Krizi, bölgeye ulaşan petrol ve doğalgaz boru hatları, Kıbrıs Sorunu, bölgedeki hidrokarbon

kaynaklarının keşfi ve Arap Baharı olarak belirlenmiştir. Bu doğrultuda Ortadoğu petrolünün keşfedilmesi sonucu Doğu Akdeniz bölgesi coğrafi yakınlığı sebebiyle, bölgeyi kontrol altına alabilecek bir üs olarak değerlendirilmeye başlanmış, rezervlerin hedef pazarlara aktarımı için en kısa ve güvenli yol olması sebebiyle enerji koridoru haline gelmesini sağlamıştır. İsrail'in kuruluşu ve yaşanan Arap-İsrail savaşları ise bölgedeki siyasi istikrarı bozucu etki yaratmış ve güvenlik endişelerini artırmıştır. Yakın tarihte meydana gelen Süveyş Krizi ise bölgenin coğrafi keşiflerle kaybettiği ticari cazibesini yeniden kazandırmış ve önemli bir enerji ticareti güzergahı haline gelmesini sağlamıştır. Bölgenin jeopolitik yapısını etkileyen bir diğer önemli gelişme önemli petrol ve doğalgaz boru hatlarının bölgeye bağlanarak hedef pazarlara gönderilmesi olmuştur. Bölgenin ana bağlantı noktası haline gelmesi hedef pazarlar açısından enerji arz güvenliğinin sağlanmasını gerekli kılmıştır. Siyasi parçalanmışlığı sonucu komşu ülkesi Türkiye ile meşruiyet krizi yaşamakta olan Kıbrıs'ın AB'ye tam üye kabul edilmesiyse, iki ülke arasındaki sorunu derinleştirmiştir. Yakın dönem bölge jeopolitiğinde en büyük etkiyi yaratan gelişmelerden biri olan kıyı ötesi alanlarda hidrokarbon rezervlerinin keşfedilmesi bölgenin enerji merkezi olabilme potansiyelini ortaya koymuştur. Hidrokarbon varlığının kanıtlanmasıyla aynı dönemde gerçekleşen Arap Baharı'nın ise farklı iç ve dış dinamikleri bulunmakla beraber ülkelerin siyasal rejimlerinde sarsılmalara ve bölgede otorite boşluğunun oluşmasına sebep olmuştur.

Sanayi devriminden sonrasındaki süreçte verimlilik oranının yüksekliği neticesinde hidrokarbon rezervlerinin yoğun olduğu bölgelerin stratejik önemi ön plana çıkmıştır. Petrol ve doğalgaz krizleri gibi yakın tarihte yaşanan krizler neticesinde de enerji alanlarının kontrol edilmesi gerekliliği ve enerji güvenliğinin sağlanması hususları önemli hale gelmiştir. Bu doğrultuda kıyı ötesi rezerv keşifleri kısmen yeni gerçekleşmiş olan Doğu Akdeniz bölgesinin önemi Deniz Hakimiyet Teorisi, Kara Hakimiyet Teorisi, Kenar Kuşak Teorisi, Hava Hakimiyet Teorisi ve Büyük Satranç Teorisi kapsamında ele alınmıştır. Yeni jeopolitik teoriler ve klasik jeopolitik teoriler incelendiğinde hepsinin ortak noktasının hidrokarbon rezervi ihtiva eden ya da bu enerji kaynaklarının transit geçiş alanı olan bölgeleri kontrol altında tutmaya yönelik olduğu görülmüştür. Bu açıdan Doğu Akdeniz'in hem enerji koridoru olması hem de enerji merkezi olma potansiyeli gelecekte de jeopolitik hakimiyet açısından önemini koruyacağına işaret etmektedir.

Modern çağın yarattığı şartlara bağlı olarak devletlerin gelişimi ve büyümesi, hidrokarbon enerji kaynakları temelinde gerçekleşmektedir. Sistemde oluşan bu değişim uluslararası alandaki aktörlerin politika üretme ve karar alma aşamasında hidrokarbon temelli enerjiyi önemli bir etken olarak görmesine sebebiyet vermiştir. Bu doğrultuda her geçen gün artmakta olan enerji ihtiyacının karşılanması için, kıt kaynaklardan en fazla yararlanma arayışına denk düşen güvenlik kavramı öne çıkmıştır. Amaca yönelik ortaya çıkan güvenlik kavramı birden fazla devleti alakadar etmekte ve enerji akışının devamlılığına odaklanmaktadır. Bu doğrultuda Doğu Akdeniz enerji güvenliği Realist Kuram, Neorealist Kuram, Liberal Kuram, Neoliberal Kuram, İnşacı Kuram ve Eleştirel Kuram açısından ele alınmıştır.

Realist bakış açısıyla devletlerin yekpare aktörler olduğu kabul edilmiş ve asimetric güce odaklanılarak bölgenin enerji güvenliğini etkileyen dinamikler sadece devletler arası ilişkilere dayandırılmıştır. Neorealist bakış açısı ise devletlerin ağırlığını ön planda tutarak, güç elde etme arayışına ekonomik çıkarları entegre etmiştir. Enerji güvenliğini çok boyutlu olarak ele alan Liberalizm karşılıklı bağımlılığı ön plana çıkararak bölgesel iş birliğinin gerçekleştirilmesi gerektiğine işaret etmektedir. Neoliberal kuram ise enerji güvenliğinde asimetric bağımlılığa işaret ederek, askeri gücün maliyetinin yüksek olması sebebiyle enerji güvenliğini politik ve ticari müttefikler kazanma yoluyla sağlanmasını gerektiğine işaret etmektedir. İnşacı bakış açısının güvenlik yaklaşımında ön plana çıkan kavram sosyal yakınlık olmuştur. Bu doğrultuda bölgede birbirlerine sosyal yakınlık hissedilen aktörlerin enerji güvenliği hususunun arz/talep güvenliği noktasında birbirlerine daha çok güven duyacaklarıdır. Son olarak eleştirel kuram ele alındığında sistemsal yapıda gelişen değişikliklerin, mevcut aktörler üzerinde etkisi olduğu hatta değiştirebildiği ve bu doğrultuda enerji politikalarının ve güvenlik olgusunun ucu açık ilişkiler ağına bağlı olduğu belirtilmektedir.

20.yy'da yaşanmaya başlanan hızlı nüfus artışı ve buna bağlı olarak artan enerji ihtiyacı, devletleri egemenlik alanlarını kıyı ötesi alanlara genişletmeye yöneltmiştir. Genişleyen sınırlar sonucu Doğu Akdeniz gibi coğrafi açıdan dar havzalarda, çakışan çıkarlar sebebiyle yetki alanı sorunları yaşanmaya başlamıştır. Yakın zamanda bölgede varlığı kanıtlanan hidrokarbon rezervlerinin kullanımına yönelik başlatılan girişimler de MEB ilan etme hakkı bulunan ülkeler arasındaki hem yetki alanı hususunda hem

de diğ er alanlarda yaşanan problemlerin ön plana çıkmasına sebebiyet vermiştir. Bu doğrultuda bölgede yaşanan yetki alanı anlaşmazlıkları Türkiye-Yunanistan-Kıbrıs, Lübnan-İsrail-Filistin ve Mısır-Kıbrıs-İsrail başlıkları altında ele alınmıştır.

Bölgeye dair yapılan literatür taraması doğrultusunda tehdit ve fırsatlar belirlenmiştir. Hidrokarbon rezervlerinin çıkarılması ve ticari hale getirilmesine yönelik tehditler; Arap-İsrail Çatışması, Suriye İç Savaşı, ABD ve Rusya'nın çatışan çıkarları, Kıbrıs Sorunu ve Deniz yetki alanı uyuşmazlıkları alt başlıkları çerçevesinde incelenmiştir. Hidrokarbon rezervlerinin yaratacağı fırsatlar ise Rezerv ülkeler, bölgesel aktörler ve iş birliğine yönelik fırsatlar alt başlıklarında incelenmiştir.

Arap-İslam coğrafyası olarak adlandırılan bölgede Yahudi devletinin kurulmuş olması, bölgedeki etnik Arap milliyetçiliğini canlandırmıştır. Yaş anan çatışmalar ve savaşlar neticesinde petrol fiyatları artmış ve arz güvenliği tehlikeye düşmüştür. Yumuşama dönemleri yaşanmış olsa da tarafların yaklaşımları neticesinde sorun günümüze kadar sirayet etmiştir. Bölgenin kıyı ötesinde gerçekleşen hidrokarbon keşifleri ise sorunun boyutunu genişletici etki yaratmıştır. Önceki dönemlerde koridor niteliği taşıyan bölgenin artık merkez olabilme niteliği kazanması, sorunun içerisinde olan taraflar arasındaki ilişkilerin gerilmesine sebep olmuştur. İsrail-Lübnan-Filistin kıyı ötesinde bulunan rezervlerin çıkarılması ve ticari hale getirilmesi taraflar arasında yaşanmakta olan toplumsal, siyasi ve jeopolitik problemlerin gölgesinde kalma ihtimalini taşımaktadır. Hem rezervlerin çıkarılması için hem de ticaretinin yapılabilmesi için taraflar arasında iş birliği yapılması gerekmektedir.

Bölgede keşfedilen rezervlerin çıkarılması ve ticaretinin yapılmasına dair geliş en bir diğ er önemli tehdit ise Suriye iç savaşıdır. Savaş öncesi ülkenin kıyı ötesi rezervlerine yönelik çeşitli çalışmalar yapılmıştır, ancak iç savaşın patlak vermesi neticesinde geliştirilen projeler rafa kaldırılmış durumdadır. Ayrıca bölge jeopolitiğini etkilemesi muhtemel olan bir diğ er proje olan İran-Irak-Suriye'yi kapsayan ve İslam Boru Hattı olarak adlandırılmış projede güvenlik tehditleri neticesinde savaş bitimine ertelenmiştir. Küresel düzeyde etki yaratacak olan projelerin ertelenmek zorunda kalışı sorunun bölgesellikten küreselliğe evrildiğine işaret etmektedir. Hem küresel hem de bölgesel etki yaratan bir diğ er sorun ise İsrail-Türkiye Boru hattı projesi olmuştur. Maliyet açısından büyük avantajlar yaratacak olan proje iç savaş nedeniyle askıya alınmak zorunda kalınmıştır. Ayrıca Suriye sahip olduğı konum sayesinde kıyı ötesi

alanlarında rezerv bulunma ihtimali yüksek olan alanlardan biri olarak belirlenmiştir. Ancak iç savaşın yarattığı siyasi belirsizlik ve çatışma ortamı sebebiyle yabancı yatırımcıların kıyı ötesi alanda araştırma ve sondaj girişimlerinde uzak durdukları görülmüştür.

Bölgede hidrokarbon rezervlerinin keşfedilmesi neticesinde, bölgesel güç mücadelesinde sektörün küresel aktörlerinden olan ABD ve Rusya'nın bölgeye dair uyguladıkları politikalarla ön plana çıktıkları görülmüştür. Ekonomisinin %50'sini enerji kaynakları satışından elde eden Rusya açısından yakın bölgede yeni bir aktörün ortaya çıkması tehdit olarak algılanmaktadır. Keşiflerin gerçekleştiği alanların bir kısmının AB'nin MEB'sinde yer alması ve bu rezervlerin AB'nin Rusya'dan temin ettiği yıllık enerji ihtiyacının %35'ine denk gelmesi, rezerv ticaretinin başlaması neticesinde Rus ekonomi üzerinde büyük etkilere sahip olacaktır. Enerji ticaretini hem ekonomik hem de siyasi koz olarak kullanan Rusya bölgedeki ticareti engelleyici rol oynayamasa dahi önemli ve etkin bir aktör olduğunu, Rosneft, Lukoil ve Gazprom gibi Rus şirketleri aracılığıyla parsellerin hisselerinden pay sahibi olmaya çalışması, Suriye'de artan askeri varlığı ve GKRY ile imzaladığı askeri iş birliği anlaşmasıyla ortaya koymaktadır. ABD'nin bölgeye dair temel enerji politikası ise AB ülkelerinin Rus gazına olan bağımlılığını kırma yönündedir. Ayrıca kendisine yeni pazar arayışında olan ABD ürettiği kaya gazını AB'ye satmayı planlamaktadır. Bu doğrultuda Rusya'nın Doğu Akdeniz rezervlerinin çıkarılmasını engellemek için mümkün olan bütün alternatifleri uygulayacağı, ABD'nin ise Rusya'nın etkinliğinin azalması için Doğu Akdeniz rezervlerine dair hazırlanan projeleri desteklemesi beklenmektedir.

Doğu Akdeniz'de rezervlerin varlığı kanıtlanan bölgelerden bir kısmı Kıbrıs'ın MEB alanları içerisinde. Kıbrıs'ın siyasi parçalanmışlığı sebebiyle Türkiye ile yaşadığı sorunlar, ülkenin AB'ye tam üye olmasıyla derinleşmiştir. Ülkenin kendi kıyı ötesi alanlarında sismik arama ve sondaj çalışmaları için parsel ruhsatlarını ihaleye çıkarması rezervlere ilişkin sorunların yaşanmasına sebep olmuştur. Ruhsat verilen sahalardan bazılarının kendi MEB'sinde olduğunu iddia eden Türkiye kendi bu alanlarda arama ve sondaj çalışmalarını engellemek için girişimlerde bulunmaktadır. GKRY ise İsrail-Türkiye boru hattı projesinin kendi MEB'sinden geçmesine izin vermeyerek boru hattı projesini tehlike arz eden 1.derece deprem bölgesi üzerinden

Yunanistan'a yönlendirmeye çalışmaktadır. Tarafların bu girişimleri hem yeni rezervlerin keşfine hem de düşük maliyetli hidrokarbon ticaretine engel olmaktadır.

Bölgedeki enerji rezervlerinin aranması, sondajı ve global pazarlara aktarımı hususunda yaşanan en büyük problemlerin başında deniz yetki alanı uyuşmazlıkları gelmektedir. Bu doğrultuda sorunun siyasi ve ekonomik yön olarak iki farklı etkeni ön plana çıkmaktadır. MEB alanlarında anlaşmazlık olan ülkelerin birbirlerini zor durumda bırakmaya yönelik politikaları sorunun siyasi yönünü oluştururken, kaynak ülkelerin rezervlerin çıkarılması ve ticari hale getirilmesi aşamasında diğer ülkelere pay vermek istememesi sorunun ekonomik yönünü ortaya koymaktadır. Yaşanan sorunlar neticesinde ekonomik olarak uygulanabilir projeler gerçekleştirilememekte ve rezerv sahalarının koordineli olarak geliştirilmemesi sonucu rezervlerden elde edilebilecek olan maksimum miktar düşmektedir.

Bölgede keşfedilen rezervlere yönelik tehditler mevcut olsa da bu rezervlerin varlığı hem bölgesel hem de küresel bazda çeşitli fırsatlar yaratmaktadır. Doğal kaynağa sahip olan ülkelerdeki kalkınmanın temel faktörlerinden biri haline gelen hidrokarbon kaynakları, kaynak ülkelerin iç pazarlarındaki açığı kapatmalarını sağlamakta ve ticaretinin yapılması sonucu ülkelere hem maddi gelir sağlamaktadır. Ayrıca Rusya örneğinde görüldüğü gibi siyasi baskı mekanizması olarak da kullanılabilir. Bölgede keşfedilen rezervlerin öncelikle iç pazar ihtiyacını karşılamaya yönelik kullanılacağı aşikardır. Kısa vadede Mısır, İsrail ve Kıbrıs'ın çıkarılacak rezervleri iç pazarlarına yönlendirmesi beklenmektedir. Bu sayede kaynağa sahip olan ülkelerin enerjide dışa bağımlılığı azalacaktır. Uzun vadede ise ihracatının yapılması ülkelerin milli gelirini artırıcı etki yaratacaktır. Bölgede keşfedilen rezervler rekabetçi bir doğalgaz ihracat altyapısını oluşturabilecek nitelik taşımaktadır.

Rezervlerin bölgesel ve küresel pazarlara aktarılması için çeşitli projeler geliştirilmektedir. Bu doğrultuda planlanan projeler kaynağa sahip olmayan ülkeler açısından da çeşitli fırsatlar yaratma potansiyeline sahiptir. Rezerv ticaretinin boru hatları vasıtasıyla yapılmak istenmesi planlanan projelerin geçtiği ülkeler için gelir kaynağı anlamına gelecektir. Projeye dahil olan ülkeler arasında da ihracatı artırıcı faktör olabilecektir.

Kaynak ülkelerin kendi iç pazar dengelerine ulaştıktan sonra ihracata geçmeleri beklenmektedir. Bu sayede kaynak ülkeler ve boru hatlarının geçtiği ülkelerin sağladığı kazançların yanında hedef pazarlar açısından da çeşitli fırsatlar meydana gelecektir. Bölgeden çıkarılacak rezervler öncelikli olarak Ürdün ve Filistin gibi bölgesel pazarlara yönlendirilecektir. Bölgeden çıkarılacak olan rezervlerin ihracatı açısından küresel pazar olarak değerlendirilen AB'nin birlik içi üretiminin düşmesi, birliği doğalgaz tedarikçilerine yapısal olarak bağımlı kılmıştır. Tedarikçi ülkelerin sayıca azlığı ise birlik için arz güvenliği açısından en büyük tehdidi oluşturmaktadır. Rezervlerin bir kısmının AB MEB'sinde yer alıyor oluşu, birliğin enerji arz güvenliğini sağlayabilecek bir faktör olduğunu ortaya koymaktadır.

Çıkarılacak olan rezervlerin ticaretinin yapılabilmesi teknik alt yapı ve siyasi iş birliğini gerektirmektedir. Keşfedilen sahaların büyük çoğunluğundaki rezerv sınırlılığı, kaynağa sahip olan ülkenin tek başına çıkarmasını yahut ticaretini yapabilmesini engellemektedir. Özellikle çıkarılan ve çıkarılması planlanan rezervlerin dönüşümünün gerekli olması ekonomik sebeplerden ötürü ülkeleri iş birliği yapmaya zorlayıcı etkiye sahiptir. Rezervlerin çıkarılmasının ardından hedef piyasalara aktarılması yönünde geliştirilen projeler de bölgenin sahip olduğu coğrafi yapı sebebiyle ülkeler arasında karşılıklı bağımlılık yaratmaktadır. Rezerv ihracatının yapılabilmesi için planlanan güzergahların hepsi birden fazla ülkenin egemenlik alanında geçmektedir. Bu sebeple rezerv ticareti yapılacaksa söz konusu ülkelerin hepsiyle anlaşmaya varılması gerekmektedir. Bölgede iş birliğini zorunlu kılan bir diğer husus ise deniz yetki alanlarında yaşanan anlaşmazlıklardır. Yaşanan anlaşmazlıklar hem rezervlerin tespitine hem de çıkarılarak ihracatının yapılabilmesine engel olabilecek düzeydedir. Bu doğrultuda tarafların karşılıklı gelir elde etme istekleri, aralarında yaşanan problemlerin kısa sürede çözülmesinde etkili olabilecektir.

Keşfi ilan edilen rezervlerin sınırlılığı, yüksek maliyetli yatırımların önündeki en büyük engellerden biridir. Rezerv-yatırım maliyetleri kıyaslamasında Doğu Akdeniz Bölgesinde ilan edilen rezervlerin Rusya gibi rezerv zengini olan ülkeler ile kıyaslanamayacağı açıktır. Bu doğrultuda hidrokarbon ticaretinin başarılı ve karlı bir şekilde gerçekleştirilmesi için yatırım maliyetlerinin minimum düzeyde tutulması

gerekmektedir. Bu sebeple yakın bölgelerde bulunan rezervlerle koordineli olarak geliştirilmesi en makul çözüm olarak görülmektedir.

Bölgede ilan edilen rezerv miktarlarının çıkarılması ve ticaretinin yapılması için gereken yatırım miktarının rezervlerden elde edilebilecek gelirden yüksek olması, bu yatırımı yapmaya istekli aktörlerin sayıca çokluğu nedeniyle ve özellikle AB açısından önemli görülmektedir. Dolayısıyla, bölgede keşfi gerçekleşen miktardan çok daha yüksek hidrokarbon rezervlerin varlığı beklenirken, aktörlerin bölge üzerinde hakimiyet kurmak için bölgesel dinamikleri manipüle etme amacıyla hidrokarbon rezervlerine ilgi gösterebilecekleri beklenmektedir.

Sonuç olarak bu çalışmada bölgeden çıkarılacak olan rezervlerin küresel pazarlara aktarımı için gerekli olan altyapının kurulması ve geliştirilmesinin dögüsel bir problem olduğu görülmüştür. Kıbrıs, Mısır, İsrail ve potansiyel olarak Lübnan kıyı ötesi hidrokarbon keşifleri ara bağlantılar ve entegrasyon yoluyla, bölgedeki siyasi ve ekonomik iş birliğinin artırılmasında etkili olabilir. Ayrıca kurulacak iş birliği ortamı bölgeye istikrar ve barış getirme potansiyelinin yanında AB için de enerji arz güvenliği hususunda belirleyici faktörlerden olabilecektir. Ancak yeni bir enerji merkezinin oluşturulması, ülkelerin iç ve dış politikalarından bağımsız bir girişim olarak değerlendirilemez. Bu doğrultuda çeşitli aktörlerin çatışan çıkarları ve mevcut rezervlerin sınırlılığı bölge ülkeleri arasında derinleşmiş sorunları çözme olasılığını yeni keşiflere bağımlı kılmaktadır.

Bu çalışma kapsamında; Doğu Akdeniz’de keşfi gerçekleşen hidrokarbon rezervlerinin bölge jeopolitiği üzerinde yaratacağı olası etkiler ele alınmıştır. Bu konuda araştırma yapacak olan araştırmacıların; Doğu Akdeniz’de keşfedilen hidrokarbon rezervlerinin MEB ve deniz yetki alanı uyuşmazlıklarının çözümüne sağlayacağı katkıları daha detaylı incelemesi, GKRY’nin adanın yalnızca güney kısmında ilan ettiği MEB alanlarının KKTC’nin tanınmasına yahut adanın ortak bir devlet çatısı altında birleşmesine sağlayabileceği hukuksal katkıların neler olabileceğinin araştırılması ve gelecek dönemde hayata geçirilecek olan hidrokarbon ticareti güzergahlarının takip edilerek ilgili ülke politikaları üzerindeki etkilerinin incelenmesi bu çalışma kapsamında ele alınamayan diğer hususların aydınlatılması açısından tavsiye edilebilir.

KAYNAKÇA

- ACAR, N. (2013). "Petrolün Stratejik Önemi Ve Mezopotamya Petrol Kaynaklarının Paylaşımında Calouste Sarkis Gülbenkyan'ın Rolü (1890-1928)", The Journal Of Academic Social Science Studies, Vol.6, Issue:4, 1-32.
- AHISHALI, M. A. (2013). "Kaya Gazı: Dünya Enerji Düzenine Etkileri Ve Türkiye Potansiyeli", Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S:3, 12-34.
- AKBAŞ, Z. Ve PALA, E. (2014), "ABD'nin Küresel Hâkimiyet Rekabetinde Kaya Gazının Yeri: Engeller Ve Avantajlar", Stratejik Araştırmalar Merkezi, 232-247.
- AKÇAM, M. (2017). Doğu Akdeniz'de Enerji Savaşları, 4 Haziran. <https://www.stratejikortak.com/2017/06/dogu-akdenizde-enerji-savaslari.html>
- AKKAYA, A. (2016). "Geçmişten Günümüze Ortadoğu'da Petrol Savaşları Ve Devlet Sistemlerine Etkileri", Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, SBE Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Kamu Yönetimi Bilim Dalı, Konya.
- AKSU, F. (2013). "Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Sorunu Ve Türkiye-AB İlişkileri", Doğu Akdeniz'de Hukuk Ve Siyaset, Ankara: A.Ü.S.B.F. yayınları, 159-196.
- ALJAZEERA (2014). Ülke Profili: Mısır. <http://www.aljazeera.com.tr/ulke-profilu/ulke-profilu-misir>
- ANKADEM, "Osmanlı Devletinin Avrupa'da Üstünlüğünü Kaybetmesi", Ankara Üniversitesi, <https://acikders.ankara.edu.tr/mod/resource/view.php?id=241>
- ARAS, B. (1996). Filistin İsrail Barış Sürecinde Ulaşılan Nokta ve Barışın Geleceği, Avrasya Dosyası, Ankara.
- ARI, T. (2008). "Türk Amerikan İlişkileri: Sistemdeki Değişim Sorunu mu?", Uluslararası Hukuk ve Politika, Cilt 4, No: 13. 17-35.
- ARMAOĞLU, F. H. (1994). Filistin meselesi ve Arap-İsrail savaşları, 1948-1988. Türkiye İş Bankası Kültür yayınları.

- ATUN, A. (2015). Rusya Akdeniz’de Yerleşmenin Peşinde 1-2, <http://www.ataatun.org/rusya-akdenize-yerlesmenin-pesinde-2.html>
- AVNERİ, A. L. (1984). “The Claim of Dispossession: Jewish Land-Settlement and the Arabs, 1878-1948” New Brunswick, 184-89.
- AYDAL, D. (2008). Petrolsüz Dünya, Truva Yayınları, İstanbul.
- AYDUĞAN, F. (2006). “Enerji Kaynakları ve Ulaştırmasının Güvenliği”, Harp Akademileri Enerji Sempozyumu Bildirisi, İstanbul, 25-37. http://www.msu.edu.tr/saren2/files/sempozyum_yayinlari/Turkiyenin_Enerji_S_tratejisi_Ne_Olmalıdır_Ocak2006.pdf
- AYHAN, U. (2016). “Yeni Güvenlik Konsepti Ve Güvenliği Sınır Ötesinde Karşılama”. Turkish Journal of Security Studies, Cilt:18 Sayı: 3 / Vol:18 Issue: 3 133-142
- AZER, Ö. A. (2012). “Çin’in Enerji Güvenliği Bağlamında Kafkasya ve Orta Asya Politikası”. Avrasya Ekonomileri Üzerine Uluslararası Konferans. 233-240.
- AZİMY, G. (2017) İran’ın Hazar Havzası Ve Basra Körfezine Yönelik Hidrokarbür Kaynaklı Enerji Politikaları, Ankara Edu, SBE Yüksek Lisans tezi.
- AZNEVİ, F. (2010). “Avrupa Toplulukları Hukuku, Uluslararası Hukuk, Kıbrıs Cumhuriyeti ve KKTC İç Hukuku Açısından Değerlendirilmesi, Avrupa Toplulukları Adalet Divanı Nezdinde Başvurulabilecek Yargı Yolları”, Ankara Barosu Dergisi, Yıl:68, Sayı: 2010/3, 223-248.
- BAŞEREN, S. H. (1995). “Münhasır Ekonomik Bölge Kıt'a Sahanlığının Kavramsal Yapısını Etkileyen Bir Kurum Değildir”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 7(1), 24-38
- BAŞEREN, S. H. (2007). Doğu Akdeniz’de Gerilim, 2007 <http://www.tudav.org/index.php/tr/muenhas-r-ekonomik-boelge/231-dogu-akdeniz-serhat-h-baseren>
- BATTİCİ, C. (2002). Globalisation: Sovereignty or Anarchy Beyond Modernity?, European Universty Institute Working Paper, SPS No. 2002/10.
- BEDİZ, D. (2018). “Süveyş Kanalı’nın Önemi”. DTCF Dergisi, 9(3). <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/26/1005/12203.pdf> S 330-331

- BEN-GAÏ, Y. (2017). “The Leviathan Miocene Diapir–A novel insight into the tectonic evolution of the Southern Levant Basin, Eastern Mediterranean”. *Marine and Petroleum Geology*, 89, 701-713.
[Http://Dx.Doi.Org/10.1016/J.Marpetgeo.2017.11.002](http://Dx.Doi.Org/10.1016/J.Marpetgeo.2017.11.002)
- BERBER, İ. G. (2010). Süveyş Kanalı'nın Tarihçesi,
<http://www.bilgiustam.com/suveys-kanalinin-tarihcesi/>
- BEYOĞLU, Y. (2013). Prof. Atun: Anlaşmayı Bozan Mısır Hakkı, 11.03.2013,
<http://www.haber7.com/kibris/haber/1000555-prof-atun-anlasmayi-bozan-misir-hakli>
- BP (2017).Statistical Review of World Energy Report, June.
- BRAUCH, H. G. (2008). “Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 5, Sayı 18 (Yaz 2008), s. 1- 47.
- BRİTANNİCA. (2018) Pangea, Supercontinent.
<https://www.britannica.com/place/Pangea>
- BRZEZİNSKİ, Z. (1997). “A Geostrategy for Eurasia”, *Foreign Affairs*, Vol. 76, No. 5 (Sep. – Oct.), 50-64.
- BULUT, M. (2000). “XVII. Yüzyılda Osmanlılar ve Merkantilistler.” *Ekonomik Yaklaşım*, 11(39), 23-35.
- BURNHAM, P. (1991). “Neo-Gramscian Hegemony And The International Order”. *Capital & Class*, 15(3), 73-92.
- CEYHAN, A. (2018). Karadeniz ve Boğazların Oluşumu.
<http://www.alnurceyhan.com/detay.php?id=83>
- CMEC (2018). Cyprus- Ministry of Energy, Commerce, Industry and Tourism, Master Plan for the Vasilikos Area, 20/02/2018 <http://www.mcit.gov.cy>
- COBBAN, H. (1992). *The Palestinian Liberation Organisation: People, Power And Politics*. Cambridge University Press.
- COHEN, H. (2016). EU Looks to Eastern Mediterranean for Gas. *Globes*. Available at: <http://www.globes.co.il/en/article-eu-looks-to-eastern-mediterranean-for-gas-1001120367>.

- COHEN, M. J. (2014). Palestine and the Great Powers, 1945-1948. Princeton University Press, New Jersey.
- ÇAĞ, G. ve EKER, S. (2013). "Orta Doğu'da Baas Rejimleri: Suriye ve Irak". Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi, 2 (2), 57-72.
- ÇAKIR, R. (2011). 2000'lerden İtibaren Doğu Akdeniz'de Enerji Alanında Yaşanan Gelişmelerin Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki Sorunlarına Etkisi, 2011, T.C. Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü Güvenlik Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi
- ÇAL, İ. (2011). Süveyş Kanalı Mısır'ı Sömürgecilerin Hedefi Yaptı, 30.01.2011, <http://www.dunyabulteni.net/haber/145110/suveys-kanali-misiri-somurgecilerin-hedefi-yapti>
- ÇALIK ORHUN, F. (2017). "Doğu Akdeniz Enerji Kaynaklarının Kıbrıs Sorununa Muhtemel Etkileri", Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi/ International Journal of Historical Researches, Yıl: 2, Sayı: 2 Güz/Fall 2017, 36-54.
- ÇEÇEN, A. (2014). "Merkezi Coğrafya'da Büyük Güçler ve Türkiye", Türk Tarih Araştırmaları 07.04.2014 <http://www.altayli.net/merkezi-cografyada-buyuk-gucler-ve-turkiye.html>
- ÇETİN, H. (2001). "Liberalizmin Temel İlkeleri". Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 2(1), 219-237.
- ÇINAR, B. (2014). "Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Jeopolitiğinin Rolü", Akademik Bakış, Cilt 8, Sayı 15, Kış, 39-56.
- ÇINAR, S. Ve GÖÇER, İ. (2014). "Yeni Soğuk Savaşa Doğru: Küresel Enerji Politikaları", Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C:1, S:2, 16-29.
- ÇİFTÇİ, K. (2009), "Soğuk Savaş Sonrasında ABD: Rızaya Dayalı Hegemonyadan İmparatorluk Düzenine", ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 5, Sayı 10, 203–219.
- DAHL, E. J. (2001). "Naval Innovation From Coal to Oil, Joint Force Quarterly", <http://www.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a524799.pdf>

- DAILY STAR (2011). Qabbani Calls for Establishment of Oil and Gas Committee, (Sept. 28, 2011), <http://www.dailystar.com.lb/News/Politics/2011/Sep-28/149889-qabbani-calls-for-establishment-of-oil-and-gas-committee.ashx#axzz1ZtdbDoni>
- DANNREUTHER, R. (2010). "International Relations Theories: Energy, Minerals And Conflict. Polinares EU Policy on Natural Resources". Polinares Working Paper, (8).
- Dedeoğlu, B. (2014). Uluslararası Güvenlik ve Strateji. Yenyüzyıl Yayınları.
- DEMİR, N., & TEKİR, O. (2017). "Sharing Energy Resources of Eastern Mediterranean: Regional and Global Dynamics", Economic and Environmental Studies Vol. 17, No. 4 (44/2017), December, 651-674.
- DEMİR, M. F. (2007). Enerji Güvenliği, Diplomasisi, Ekonomisi, Ankara, Altinküre Yayınları, 2007
- DEMİR, M. N. (2015), "Coğrafyada Belirlenimcilik(Determinizm) Etkisi", 24.05.2015 <http://www.ekopangea.com/cografyada-determinizm-etkisi/>
- DHA (2016). Prof. Dr. Yaşar: Suriye'deki Savaşın Nedeni Petrol Ve Doğalgaz, 4 Kasım, <http://www.hurriyet.com.tr/prof-dr-yasar-suriyedeki-savasin-nedeni-pet-40239609>
- DİRİÖZ, A. O. (2012). "Mübarek Öncesi Mısır: Jeopolitik Konum, İç Ve Dış Politika", Ortadoğu Analiz Dergisi, Ocak 2012- Cilt:4 Sayı:37, 83-88.
- D-MAPS, http://www.d-maps.com/carte.php?num_car=3163&lang=en
- DOĞAN, N. (2013). "Doğu Akdeniz'de Enerji Stratejileri Ve Bölgesel Güvenliğin Geleceği", 21.Yy Dergisi ,Aralık, <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/enerji-ve-enerji-guvenligi-arastirmalari-merkezi/2014/01/15/7383/dogu-akdenizde-enerji-stratejileri-ve-bolgesel-guvenligin-gelecegi>
- DOĞAN, R. Ve DEDEOĞLU, B. (2015). İki Kimlik İki Varoluş Mücadelesi Olarak İsrail Filistin Sorunu Ve Etkileri. Proje Danışmanı: Prof. Dr. Beril DEDEOĞLU. Yüksek Lisans Tezi.
- DOĞRU, S. (2015). "Doğu Akdeniz'de Hidrokarbon Kaynakları Ve Uluslararası Hukuka Göre Bölgedeki Kıta Sahanlığı Ve Münhasır Ekonomik Bölge Alanlarının Sınırlandırılması", Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S:119, 503-554.

- DUMAN, S. (2005). “Ortadoğu krizleri ve Türkiye”. Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, 9(35). 313-332
- DURAL, H. (2015). “Doğu Akdeniz Enerji Kaynakları”, 02.05.2015 <https://slidex.tips/download/dou-akdeniz-enerji-kaynaklar>,
- DURMUŞOĞLU, S. (2016). 21. Yüzyılın Enerji Denklemi Ve Türkiye, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimleri Dergisi, Bahar/2, ss. 283-303.
- EDİGER, V. (2010). Dünyada ve Türkiye’de Enerji Güvenliği, İstanbul Kültür Üniversitesi Konferansı: Enerji Güvenliği; Dünya ve Türkiye, İstanbul, İstanbul Kültür Üniversitesi Ekamer Yayınları.
- EİA (2014). U.S. Energy Information Administration, Owerwiew/Jordan <https://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm?iso=JOR>
- EİA (2017). U.S. Energy Information Administration, International Energy Outlook 2017. [https://www.eia.gov/outlooks/ieo/pdf/0484\(2017\).pdf](https://www.eia.gov/outlooks/ieo/pdf/0484(2017).pdf).
- ELLİNAS, C. (2016). “Hydrocarbon Developments in the Eastern Mediterranean”. Washington DC: Atlantic Council. http://www.atlanticcouncil.org/images/publications/Hydrocarbon_Developments_in_the_Eastern_Mediterranean_web_0801.pdf
- EMEKLİER, B. Ve ERGÜL, N. (2010). “Petrolün Uluslararası İlişkilerdeki Yeri: Jeopolitik Teoriler Ve Petropolitik”, Bilge Strateji, Cilt 1, Sayı 3, Güz, 52-74.
- ENERJİ GÜNLÜĞÜ (2013). Doğu Akdeniz’de Rumlara Petrol Şoku, 08.03.2013, <http://www.enerjigunlugu.net/icerik/2630/dogu-akdenizde-rumlara-petrol-soku.html>.
- ERBİL, Y. (2010), Rusya-Ukrayna Doğalgaz Krizi ve Enerji Güvenliği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- ERDAL, L. Ve KARAKAYA, E. (2012). “Enerji Arz Güvenliğini Etkileyen Ekonomik, Siyasi Ve Coğrafi Faktörler”. Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 31(1), 107-136.
- ERDİL, M. (2015). Mısır Süveyş Kanalı İçin 1 Yılda 9 Milyar Dolar Harcadı, <http://www.hurriyet.com.tr/misir-suveys-kanali-icin-1-yilda-9-milyar-dolar-harcadi-29748578> 08.08.2015

- ERDOĞAN, L. T. (2007). “Büyük Ortadoğu Projesi Çerçevesinde Petrolün Yeniden Dağılım”I, E.M. emo.org, sayı.3, Eylül, 82-84.
http://www.emo.org.tr/ekler/cc2cd5e838a33b8_ek.pdf?dergi=4
- ERDÖNMEZ, C. (2007). “Kıbrıs Tarihi Ders Kitaplarında Osmanlı Devrinde Kıbrıs’a Yapılan Sürgünlerle İlgili Bazı Tespitler”. Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi (15), 65-90.
- ERGÜN, M. (2013). “Dünyanın Gelişen Hidrokarbon Bölgeleri: Doğu Akdeniz Ve Karadeniz Alanları”, Tmmob 2. İzmir Kent Sempozyumu, 28-30 Kasım, 771-783.
- ERGÜVEN, N. S. (2014). “Karadeniz’de Deniz Alanı Sınırlandırması Davası (Romanya/Ukrayna) Ve Uluslararası Hukuk Açısından Etkileri”. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 63(2), 309-328.
- ERHAN, Ç. (2017). Akdeniz Türkiye’nin Enerji Stratejisi İçin çok önemli, 16 Ağustos 2017, <http://akademikperspektif.com/2017/08/16/akdeniz-turkiyenin-enerji-stratejisi-icin-cok-onemli/> (Erişim Tarihi: 12.12.2017).
- EROL, H. (2015). “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin Kuruluş Süreci”, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 3, Sayı: 17, Eylül, 296-313.
- EROL, M.S. ve DEMİR, S. (2012), “Amerika’nın Karadeniz Politikasını Yeniden Değerlendirmek”, Akademik Bakış, Cilt: 6, Sayı: 11, 17-33.
- ERSİN, N. (2003). Orta Doğu Savaşları’nın Perde Arkası, İstanbul, Gündem Yayınları.
- ERYILMAZ, Y. (1975). “Devletler Hukukunda Kıta Sahaneliği, Ege Denizi Ve Adaların Durumu”, Ankara Barosu Dergisi, 2/3, 144-157.
- FORBES, R. J. (1958). Studies In Early Petroleum History (Vol. 1). Brill Archive.
- GARFUNKEL, Z. (1998),” Constrains On The Origin And History Of The Eastern Mediterranean Basin”, Tectonophysics, Vol: 298, Issue: 1-3, 5–35.
- GARFUNKEL, Z. (2004). “Origin Of The Eastern Mediterranean Basin: A Reevaluation”, Tectonophysics, Vol: 391 Issue:1-4, 11-34.
- GENOVA, no.7302. Convention On The Continental Shelf,Done At Genova, On 29 April 1958, United Nations-Treaty Series, 1964, ss.314-355

- GERACE, M. P. (1991). “Between Mackinder and Spykman: Geopolitics, Containment, And After”, *Comparative Strategy*, 10:4, 347-364, DOI: 10.1080/01495939108402855
- GİRGİN, G. (2006). Fenikeliler’de Akdeniz Ticareti, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı Su Altı Arkeolojisi Bilim Dalı, Konya.
- GLYNN, J., CHİODÌ, A. And GALLACH, B. O. (2016) “Energy Security Assessment Methods: Quantifying The Security Co-Benefits Of Decarbonising The Irish Energy System, Energy Strategy Reviews”, <http://dx.doi.org/10.1016/j.esr.2016.11.005>
- GÖKDEMİR İŞİK, N. (2009). Kıta Sahanelığı, Hukuki Rejimi Ve Ege Sorunu, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizcilik İşletmeleri Yönetimi Anabilim Dalı Doktora Tezi.
- GÖZAYDIN, A. S. (2007). Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Alanda Tehdit Algılamaları, Kadir Has Üniversitesi, SBE, Uluslararası İlişkiler Ve Küreselleşme ABD, Yüksek Lisans Tezi.
- GÖZEN, M. (2017). “Enerji Kaynaklarının Tükenebilirliğinin Ekonomik Ve Finansal Açıdan İncelenmesi”, *International Journal Of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies*, 2017, 465-483. <http://dx.doi.org/10.26728/ideas.66>
- GÖZLER, M. Z. (2014). Doğu Akdeniz’de Paylaşılmalı Kaynaklar, 21.Yüzyıl Türkiye Enstitüsü, 17 Aralık. <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/enerji-ve-enerji-guvenligi-arastirmalari-merkezi/2014/12/17/7927/dogu-akdenizde-paylasilamayan-kaynaklar>).
- GRAY, C. S. (2015) “Nicholas John Spykman, the Balance of Power, and International Order”, *Journal of Strategic Studies*, 38:6, 873-897, DOI: 10.1080/01402390.2015.1018412
- GÜLER, Y. (2004). “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna Kadar Kıbrıs Meselesi”. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(1), 101-112.

- GÜRER, M. O. (2007). İtalyan Krallığının Doğu Akdeniz Politikası (1861-1913), Ege Üniversitesi, SBE, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi,
- GÜRKAN, N. (2000). Zirvedeki Yalnızlık Kulesi: Rauf Raif Denktaş. Gazimağusa: Cümbez Yayınları.
- HAFNER, M. And TAGLIAPİETRA, S. (2016). The European Gas Markets. A Balancing Act Between Decarbonisations and Security of Supply, Claeys & Casteels, Deventer.
- HAGGMAN, B. (1998). “Rudolf Kjellén And Modern Swedish Geopolitics”. Geopolitics, 3(2), 99-112.
- HAVADİS (2014). Afrodit’e gizli ortak, <https://www.havadiskibris.com/afrodite-gizli-ortak-israil/>
- HERWIG, H. H. (1999). “Geopolitik: Haushofer, Hitler And Lebensraum,” Journal Of Strategic Studies, 22:2-3, 218-241, DOI: 10.1080/01402399908437762, <https://publicdomainvectors.org/tr/bedava-vektor/D%C3%BCnya-Haritas%C4%B1-vekt%C3%B6r-g%C3%B6r%C3%BCnt%C3%BC/14342.html>
- IGI POSEİDON (2017), EastMed Pipeline Project – Results of the Pre-FEED Studies <http://www.igi-poseidon.com/en/eastmed>
- İLHAN, S. (2002). “Jeopolitik Kavramı Ve Unsurları”, Avrasya Dosyası, Jeopolitik Özel Sayısı, Kış, Cilt 8, Sayı 4, ss.318-322.
- İPEK, P. (2012). “Enerji Güvenliğinin Ekonomi Politikası ve Türk Dış Politikası”. Ed. Ertan Efegil, Rıdvan Kalaycı, Dış Politika Teorileri Bağlamında Türk Dış Politikasının Analizi, 1. 225-249.
- İŞCAN, İ. H. (2004), “Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yansımaları”, Uluslararası İlişkiler, Cilt 1, Sayı 2 (Yaz), 47-79.
- JNEPC (2016). Jordan National Electric Power Company, Annual Report 2016.
- KALKAN, D. (2015). Soğuk Savaş Dönemi Sonrası Türk Dış Politikasında Enerji Güvenliği Ve Azerbaycan, Gazi Üniversitesi, SBE, Uluslararası İlişkiler ABD.
- KARAÇİN, B. B., (2012), “Doğu Akdeniz’de Siyasi Dengeleri Değiştirecek Yeni Bir Denklem mi Oluşuyor?”, Analist, Kasım 2012, ss. 10-11.

- KARAGİANNİS, E. (2016). "Shifting Eastern Mediterranean Alliances". The Middle East Quarterly Spring 2016 V:23, N:2 23 March, Available at: <https://www.meforum.org/articles/2016/shifting-eastern-mediterranean-alliances>
- KAYA, İ. S. (2016). Uluslararası Deniz Hukuku Çerçevesinde Doğu Akdeniz'deki Petrol ve Doğalgaz Kaynakları, Adalet Yayınevi, Ankara.
- KIBRIS POSTASI (2018). Güney Kıbrıs ve İsrail "Afrodit" parselindeki yüzdelliklerde anlaşamadı, http://www.kibrispostasi.com/c58-GUNEY_KIBRIS/n196933-Guney-Kibris-ve-israil-Afrodit-parselindeki-yuzdeliklerde-anlasamadi
- KKTC DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI (2014), <http://mfa.gov.ct.tr/tr/akdenizde-kita-sahanligisinirlandirmasi-anlasmasi-hakkinda-basin-aciklamasi/>, Erişim: 20.05.2017.
- KOÇER, G (2009). Uluslararası İlişkiler: Giriş, Kavram ve Teoriler, ed. Haydar Çakmak, Platin Basın Yayın Dağıtım, Ankara.
- KURLANTZİCK, J. (2007). Charm Offensive: How China's Soft Power Is Transforming The World. Yale University Press.
- LEBANON MINİSTRY. (2012). See Lebanon Ministry of Public Works and Transportation, Map (Jan. 17, 2012), <http://www.nowlebanon.com/Library/Files/ArabicDocumentation/Varieties//MAP-28.jpg>.
- LEBANON PETROLEUM ADMINİSTRATİON, <http://www.lpa.gov.lb/mapsgallery/Blocks%20areas%20and%20seabed%20depth.jpg>
- MACHİAVELLİ, N. (2004). Prens. Can Yayınları.
- MACKİNDER, J. H. (1943). "The Geographical Pivot of History, Mackinder, —The Round World and the Winning of the Peace", Foreign Affairs, Vol. 21, No:4, 421-444.
- MEARSHEİMER, J. J. (2001). The tragedy of great power politics. WW Norton & Company.

- MEIER, D. (2013). “Lebanon’s Maritime Boundaries: Between Economic Opportunities and Military Confrontation” Centre for Lebanese Studies Visiting Fellow – St. Anthony’s College, University of Oxford, <http://www.lebanesestudies.com/wp-content/uploads/2013/10/maritime.pdf>
- MININ, D. (2013). “Will Israel’s Gas Hopes Come True? Accused of Stealing Gas from the Gaza Strip”, Global Research, 04.07.2013, <https://www.globalresearch.ca/will-israels-gas-hopes-come-true-accused-of-stealing-gas-from-the-gaza-strip/5341688>
- MIRINOVA, I. (2015). “Russia Could be the Biggest Casualty of Falling Oil Prices”. Russia Direct. Available at: <http://www.russia-direct.org/opinion/russia-could-be-biggest-casualty-falling-oil-prices>.
- MOSTAFA, B. (2016). Maritime Borders in the Eastern Mediterranean, Egypt oil&gaz web portal, <http://www.egyptoil-gas.com/publications/maritime-borders-in-the-eastern-mediterranean/>
- MPEU (2016). Mission of Palestine to the EU, 2016 http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/documents/dpal/dv/palestinianenerg_issues_pal-mission/palestinianenerg_issues_pal-missionen.pdf
- NATIONAL GEOGRAPHICS MAP (1982). <https://www.nationalgeographic-maps.com/national-geographic-old-historical-map-collection/1982-mediterranean-seafloor-map.html>
- NOBLE ENERGY, 2009 Annual Report <http://investors.nblenergy.com/static-files/85116cf3-04ad-4a36-bb92-57faf9195452>
- NOBLE ENERGY, 2010 Annual Report <http://investors.nblenergy.com/static-files/8313afb5-9ced-44a5-9b65-e49aa0ea7b03>
- NOBLE ENERGY, 2016 Annual Report <http://investors.nblenergy.com/static-files/2bf327d8-f86d-482b-b704-85588dd0317f>
- NOGAYEVA, A. (2011). “Orta Asya'da ABD, Rusya ve Çin: Stratejik Denge Arayışları” International Strategic Research Organization, Vol. 55. (USAK).
- OFFSHORE ENERGY TODAY (2016). <https://www.offshoreenergytoday.com/energean-to-buy-two-gas-fields-off-israel/> August 17, 2016.

- ORBAN, A. (2008). Power, Energy And The New Russian Imperialism, Praeger Security International, PSI Report, Westport, Connecticut.
- ORHAN, O. (2014). “Suriye İç Savaşı Ve Ortadoğu’da Güvenlik”, Ortadoğu Dergisi, C:6, S:63, Temmuz-Ağustos, ss.36-39.
- ÖZALKAN, S. (2017). Ortadoğu’nun Kaderini Değiştiren Mektup: Balfour Deklarasyonu http://insamer.com/tr/ortadogunun-kaderini-degistiren-mektup-balfour-deklarasyonu_965.html
- ÖZKAN, A. (2012). “Doğu Akdeniz’de Münhasır Ekonomik Bölge’nin Sınırlandırılması Uyuşmazlığı”. II Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sempozyumu, 2012, 375-377.
- ÖZKAN, A. (2017). Suriye Savaşında Petrol Muhabereleleri, T24, 25 Eylül 2017, <http://t24.com.tr/yazarlar/akdogan-ozkan/suriye-savasinda-petrol-muharebeleri,18139>
- PAKSOY, S , PAKSOY, H , ALANCIOĞLU, E . (2014). “Küreselleşmenin Sosyo-Politik Etkileri: Arap Baharı”. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 12 (46), 2-15. Retrieved from <http://dergipark.gov.tr/esosder/issue/6160/82809>
- PALACÍO, J. F. (2013). “Was Geopolitics Born 60 Years Before Mahan and Mackinder? The Forgotten Contribution of Friedrich List” <http://journals.openedition.org/espacepolitique/2763>
- PAMİR, N. (2017). “Doğu Akdeniz; Kıbrıs Ve Doğal Gaz”, Bütün Dünya, Sayı: 2017/3, 51-57.
- PAMİR, N. (2017). Doğu Akdeniz, Kıbrıs ve Doğalgaz, Bütün Dünya. <http://www.butundunya.com/pdfs/2017/03/051-057.pdf>
- PAZARCI, H. (2003). Uluslararası Hukuk Dersleri: II.Kitap, Turhan Kitabevi, Ankara.
- PETROTÜRK. (2018). “Doğu Akdeniz’de Taviz Yok” <http://petroturk.com/dogalgaz/dogu-akdenizde-taviz-yok>
- PRESCOTT, V. And SCHOFIELD, C. H. (2005). The Maritime Political Boundaries of the World, Netherlands: Martinus Nijhoff Publishers.

- REUTERS (2013) Israel To Keep Most Of Its Natural Gas For Domestic Use, <https://www.reuters.com/article/israel-natgas-exports/update-2-israel-to-keep-most-of-its-natural-gas-for-domestic-use-idUSL5N0EV2X320130619>
- SACHAKLIAN, H. A. (2012,). “Geopolitics Versus Geologistics”, Air & Space Power Journal, September-October, 132-145.
- SAĞIRLI, O. (2015) Doğalgaz: Suni Savaş. <http://www.turkiyegazetesi.com.tr/gundem/331189.aspx>
- SANDIKLI, A. Ve EMEKLİER, B. (2012). “Güvenlik Yaklaşımlarında Değişim Ve Dönüşüm. Güvenlik”, Savaş, Barış Ve Çatışma Çözümleri, 3-71. <http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-81-2014021736teorilerisigininda.pdf>
- SCHENK, C. J., KIRSCHBAUM, M. A., CHARPENTIER, R. R., KLETT, T. R., BROWNFIELD, M. E., PITMAN, J. K., And TENNYSON, M. E. (2010). “Assessment Of Undiscovered Oil And Gas Resources Of The Levant Basin Province, Eastern Mediterranean”. US Geological Survey Fact Sheet, 3014(4).
- SCHOFIELD, C. (2003). ‘Maritime Zones and Jurisdictions’ 2003 ABLOS Conference http://www.iho.int/mtg_docs/com_wg/ABLOS/ABLOS_Conf3/SESSION3.PDF
- SCHUBERT, S. R. And POLLAK, J. (2011). “Realism, Energy and International Conflict: Why the Struggle for Power is Still the Name of the Game”, August, APSA 2011 Annual Meeting Paper. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=1900360>
- SEVGİ, C. (1988). “Jeopolitik Ve Jeostratejinin Tarihsel Gelişimi Açısından Türkiye’nin Stratejik Konumu”. Ege Coğrafya Dergisi, 4(1), 214-249. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/56947>
- SEVİM, C. (2015). Küresel Enerji Stratejileri Ve Jeopolitik, Seçkin Yayınları, Ankara.
- SHEMER, N. (2010), “Analyst: Jordan to Buy Israeli Gas as Alternative to Egypt”, Jerusalem Post, Oct. 6, <http://www.jpost.com/Business/BusinessNews/Article.aspx?id=224414&R=R9>

- SİNGH, P. (2015). "Conceptual Understanding Of Geopolitics With Special Reference To Indian Ocean". IJAR, 1(6), 282-284.
- SÖNMEZ, F. (2012). Lübnan Karasularında Doğalgaz Ve Petrol Bulundu, Enerji Enstitüsü, 26.09.2012 <http://enerjienstitusu.com/2012/09/26/lubnanda-dogalgaz-ve-petrol-bulundu/>
- STEINBERG, G. M. (2001). "Interpretations Of Jewish Tradition On Democracy, Land, And Peace". Journal Of Church And State, 93-113.
- SUR, M. (2006), Uluslararası Hukukun Esasları, 2.Baskı, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.
- ŞAHİN, İ. (2016). "İngiltere'nin Akdeniz Siyasetinde Kıbrıs (1580-1878)". Asia Minor Studies, 4(7), 149-176.
- ŞİMŞEK, C. (2013). Suriye'deki Savaşın Nedeni Enerji Mi?, Enerji Enstitüsü, 17 Eylül. <http://enerjienstitusu.de/2013/09/17/suriyedeki-savasin-nedeni-enerji-mi/> (Erişim Tarihi:
- ŞÖHRET, M. (2014). Enerji Güvenliğinin Ekonomi Politikası Ve Uluslararası Çatışmalara Etkisi, "Uluslararası Enerji ve Güvenlik Kongresi" 23-24 Eylül, 528-572.
- T.C. EKONOMİ BAKANLIĞI (2016). Ürdün'e İlk Doğalgaz Boru Hattı 2017 Yılında Gaz Aktarmaya Başlayacak, 14 Mart, <https://www.ekonomi.gov.tr>
- TAGLIAPIETRA, S. (2017). Energy: a shaping factor for regional stability in the Eastern Mediterranean?, European Parliament, Belgium.
- TAMÇELİK, S. (2009). Kıbrıs' ta Güvenlik Stratejileri Ve Kriz Yönetimi. Orta Doğu Teknik Üniversitesi Geliştirme Vakfı.
- TAMÇELİK, S. (2011). "Jeopolitik Teoriler Açısından Kıbrıs'ın Önemi (The Importance Of Cyprus Island in Geopolitical Theories)". Center For Turkish Studies Occasional Paper Series. Book 3.
- TANER, A. C. (2011). "Doğu Akdeniz Zengin Hidrokarbon Kaynakları: Anlaşmazlık Bölgesi Olan Doğalgaz Rezervleri ve Petrol Yatakları Sahaları" <http://www.fmo.org.tr/wp-content/uploads/2011/07/Do%C4%9Fu-Akdeniz-Zengin-Hidrokarbon-Kaynaklar%C4%B1-Anla%C5%9Fmazi%C4%B1k->

[B% C3% B6lgeleri-Olan-Do% C4% 9Falgaz-Rezervleri-ve-Petrol-Yataklar% C4% B1-Sahalar% C4% B1.pdf](#)

TASAM (2011), “Neoliberalizmin Ulusal Güvenlik Siyasaları Üzerindeki Etkileri Ve Türkiye’nin Güvenlik Siyasası Üzerine Bir İnceleme”, http://www.tasam.org/trTR/Icerik/3168/neoliberalizmin_ulusal_guvenlik_siyasaları_uzerindeki_etkileri_ve_turkiyenin_guvenlik_siyasasi_uzerine_bir_inceleme

TAŞKAN, Y. Ve TAŞAR, M. (2013). Dünden Bugüne Jeopolitik Dünya Ve Türkiye, Ülke Yayınları, İstanbul.

TOPAL, C. (2015). “Suriye İç Savaşı Ve Uluslararası Düzen”. Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi, (9), 117-122.

TORAMAN, A. (2008). Türk Dünyası Serisi: KKTC Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 2008. <http://www.genelturktarihi.net/wp-content/uploads/2012/04/kibris.pdf>

TRACHTENBERG, M. (2003). “The Question Of Realism”. Security Studies, 13(1), 156-194.

TSAFOS, N. (2016). A U.S.” Gas War with Russia? The Realities of Global Energy Market.” Foreign Affairs. Available at: <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2016-05-15/us-gas-war-russia>.

U.S. ENERGY INFORMATION ADMINISTRATION. (2016). [https://www.eia.gov/outlooks/ieo/pdf/0484\(2016\).pdf](https://www.eia.gov/outlooks/ieo/pdf/0484(2016).pdf)

ULUSALER, K. (2016). Doğu Akdeniz Yeniden Isınırken Kıbrıs Ve İsrail Görüşmeleri, 30 Kasım, Birgün gazetesi, <http://www.birgun.net/haber-detay/dogu-akdeniz-yeniden-isinirken-kibris-ve-israil-gorusmeleri-137611.html>

UNIC (2001), BMDHS, BM Enformasyon Merkezi, Ankara.

URAL, A. (2009). “ABD'nin Enerji Hâkimiyeti Teorisi Ve Büyük Ortadoğu Projesi.” Akademik Orta Doğu Dergisi, 3(2). 131-147.7

USGAM. (2012). Dış Politika Yaklaşımlarındaki Dönüşüm, <http://www.usgam.com/index.php?l=807&cid=566&bolge=0&konu=0>

- USGS, (2010). “Assessment of Undiscovered Oil and Gas Resources of the Levant Basin Province, Eastern Mediterranean”, U.S. Department of the Interior, U.S. Geological Survey (World Petroleum Resources Project), <http://pubs.usgs.gov/fs/2010/3014/pdf/FS10-3014.pdf>
- WAEVER, O. (2009). “Waltz's Theory Of Theory”. *International Relations*, 23(2), 201-222..
- WEİSS, A. S., LARRABEE, F. S., BARTİS, J. T., & SAWAK, C. A. (2012). “Promoting International Energy Security”. Volume 2: Turkey and the Caspian, Santa Monica, Calif.: RAND Corporation, TR-1144/2-AF, As of 10 October, 2017: https://www.rand.org/pubs/technical_reports/TR1144z2.html
- WENDT, A. (1995). “Constructing İnternational Politics”. *International Security*, 20(1), 71-81.
- WOODSIDE (2014), Woodside Terminates Leviathan MoU, ASX Announcement, 21 May. <http://www.woodside.com.au/Investors-Media/Announcements/Documents/21.05.2014%20Woodside%20terminates%20Leviathan%20MOU.pdf>
- XİAOBİNG, L. I. U., ZHANG, G., ZHİXİN, W. E. N., ZHAOMİNG, W. A. N. G., CHENGPENG, S. O. N. G., ZHENGJUN, H. E., & ZHİPİNG, L. I. (2017). “Structural characteristics and petroleum exploration of Levant Basin in Eastern Mediterranean”. *Petroleum Exploration and Development*, 44(4), 573-581.
- YAYCI, C. (2012). “Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu Ve Türkiye”. *Bilge Strateji*, 4(6), ss.1-70.
- YILDIRIM, Ş. B. (2016). “Güney Kıbrıs’ın Savunma Politikası”, *BİLGESAM Analiz/Avrupa no.1331*, 16 Haziran.
- YILDIZ, D. (2003), *Akdeniz Havzasında Su Sorunları Ve Türkiye*, TMMOB-İMO Yayınları, Ankara. <http://www.imo.org.tr/resimler/ekutuphane/pdf/12267.pdf>
- YILDIZ, D. (2009). *Doğu Akdeniz’de Isınan Sular*, Bizim Kitaplar, İstanbul.
- YILDIZ, D. Ve YAŞAR, D. (2012). *Doğu Akdeniz’de Küresel Satranç*. Truva Yayınları, İstanbul.
- YILMAZ, S. (2008), “Uluslararası İlişkilerde Güç ve Güç Dengesinin Evrimi”, *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Cilt:1, Sayı: 1, 27-36.

YİĞİT, A. (2013). “Orta Doğu, Enerji ve Savaş”. Türkiye Mimarlar Mühendisler Odası Birliği- Elektrik Mühendisleri Odası. Ankara Şubesi Haber Bülteni, 2.
http://www.emo.org.tr/ekler/00f6a4a6c330067_ek.pdf?dergi=932

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı	FADİME AYCA CEYLAN		
İletişim Bilgileri			
Adres	Sancak Mahallesi Trabzon Cad. 247/A Yomra/Trabzon		
Telefon	+90 554 115 28 39		
Mail	f.aycaceylan@gmail.com		
Doğum Tarihi	24.04.1988		
Öğrenin Durumu	Yüksek Lisans		
Derece	Üniversite	Alan	Yıl
Lisans	Selçuk Üniversitesi	Uluslararası İlişkiler	2008-2012
Yüksek Lisans	İzmir Katip Çelebi Üniversitesi	Uluslararası İlişkiler	2015-2018
Tez Başlığı	DOĞU AKDENİZ ENERJİ KEŞİFLERİNİN BÖLGEYİ JEOPOLİTİK VE JEOSTRATEJİK AÇIDAN DEĞİŞTİRME POTANSİYELİ		
İş Deneyimi	2106-____ / Uluslararası İlişkiler ABD Araştırma Görevlisi- T.C. Avrasya Üniversitesi		
Sertifikalar	<ol style="list-style-type: none">1. Gazetecilik Yandal Sertifikası2. Profesyonel İnsan Kaynakları Yöneticiliği3. Lider Yöneticilik4. Bilgi Toplumunda Yöneticilerde Kendini Geliştirme5. Uzlaştırıcı Eğitimi		

<p>Eserler</p>	<p>Uluslararası bilimsel toplantılarda sunulan ve bildiri kitabında (Proceedings) basılan bildiriler</p> <p>Ceylan F. A. ve Çimen H. “Sovyetler Birliğinin Uyguladığı Asimilasyon Politikalarının Bağımsızlık Sonrası Türk Cumhuriyetleri Üzerindeki Siyasal Ve Ekonomik Etkileri” II. Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Eğitim Ve Sosyal Bilimler Sempozyumu Bildiri Kitabı, Nizip, Gaziantep, ss.656-667, 5-7.05.2016.</p> <p>Ceylan, F.A. (2017). “Doğu Akdeniz’in Batısında MEB Anlaşmazlıklarının Bölge Devletlerinin Politikalarına Etkileri” Uluslararası IX. Uludağ Uluslararası İlişkiler Kongresi, Özet Bildiri Kitabı, s.127.</p>
<p>Editörlükler</p>	<p>International Journal of Innovative Research in Social and Natural Sciences , Editör- 2016-__</p>
<p>Uluslararası Projeler</p>	<p>“Conference On Energy In The New Economic And Geopolitical Context”, İzmir, 2016. (Düzenleme Kurulu Üyesi)</p>
<p>Ulusal Projeler</p>	<p>“Kadın, Kimlik, Benlik Paneli”, Trabzon, 2018, (Moderatör).</p>